

HRAČKY

Z NOVÉHO HROZENKOVA

HISTORIE ZANIKLÉ VÝROBY

VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ
V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA

Valašský betlém

rozměry: pozadí – v. 63 cm, d. 90 cm, v. figurek do 21 cm

stylizované pozadí, 2 stromy a keř ze smrkového a modřínového dřeva, soubor 11 figurek - Josef, Marie, Jezulátko v jeslích, anděl, klečící muž, Valach s obuškem, Valach s holí a geletou, žena – darovnice, 3 ovečky a pes ze dřeva jasanového a lipového, přířez figurek opracován pilníkem a ohlazen smirkem, anděl řezbovaný, křídla štípaná, povrch pozadí upraven opálením a drásáním, figurky zdobeny vypalováním, **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století, **realizátor:** neznámý, **stav:** dobrý, **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. Radh. inv. č. 8187 – 8206; **místo a rok akvizice:** Valašské Meziříčí 1968; **poznámka:** výstavy - Betlémy – Valašské muzeum v přírodě, Rožnov p. Radh. listopad 2009 – únor 2011.

HRAČKY

Z NOVÉHO HROZENKOVA

HISTORIE ZANIKLÉ VÝROBY

P e t r L i d' á k

Valašské muzeum v Přírodě v Rožnově pod Radhoštěm
Rožnov pod Radhoštěm 2010

Vydalo: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm
v rámci grantového projektu VaV
Tradice řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku a Těšínsku – identifikace, dokumentace, prezentace
/identifikační kód projektu DB06PO1RNK001/

Recenzovali: PhDr. Hana Dvořáková, Mgr. Jiřina Veselská

© Iveta Eclerová – kresby
© Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 2010
© Helena Skýpalová – grafická úprava a sazba

ISBN 978-80-87210-30-7

Úvod

Publikace, která se Vám spolu s katalogem dostává do rukou, je výstupem z grantového projektu (č. DB06PO1RNK001) MK ČR s názvem Tradice řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku a Těšínsku – identifikace, dokumentace, prezentace, řešeného odbornými pracovníky Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v letech 2007–2011.

Problematika zaniklé výroby hraček v Novém Hrozenkově podle výtvarných návrhů Karla Langra byla zařazena do tohoto projektu jako jeden z dílčích výzkumných úkolů, protože dosud stála na okraji odborného zájmu. Publikace, která je zároveň katalogem výtvarných návrhů a hraček ze sbírek našich muzeí, vznikla jako výsledek terénního výzkumu v obci, studia archivních pramenů, literatury, ale také hmotných dokladů. Textová část mapuje produkci ve své době ojedinělých hraček, které se vyráběly v Novém Hrozenkově v období 2. světové války a následně také v 50. letech 20. století. Jejich výroba byla výjimečná tím, že nevycházela z lidové tradice, ale byla produktem úzké spolupráce mezi profesionálním výtvarníkem a domácími výrobci. Karel Langer jako ideový tvůrce návrhů na hračky přitom využil přirozené nadání zdejších obyvatel pro práci se dřevem – dostupným materiálem, který již v minulosti našel na Valašsku široké uplatnění v rukodělné výrobě. Jím navržené hračky zhotovované z dřevěného odpadu odpovídaly dobovému vkusu, který se vyznačoval jednoduchostí formy a vyváženým dekorem. Dokonale hladký tvar příjemný na dotek, přirozená krása dřeva zvýrazněná vhodnou povrchovou úpravou zajistila výrobkům úspěšnost na trhu a posun od pouhých hraček k dárkovým uměleckým suvenýrům, které se vyvážely i do zahraničí.

Samotné realizaci katalogu předcházela nejen podrobný výzkum pramenů v archivech a studium odborné literatury, dobového tisku, populárně-vědných studií a článků, ale také dokumentace hraček a dalších upomínkových předmětů, které byly zapůjčeny ze sbírek pěti našich muzeí. Za

velmi přínosný pro zpracování katalogu považují zejména soubor kreseb a výtvarných návrhů prof. Karla Langra, které pocházejí ze soukromého archivu jeho dcery Ivety Eclerové. Nabídku ke spolupráci přijala i doc. PhDr. Alena Křížová z Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, která začlenila regionální výrobu hraček v Novém Hrozenkově do širšího dobového kontextu. Ve své studii „*K počátkům české umělecké hračky*“ se věnovala obecné problematice výroby hraček v českém prostředí a zmapovala trendy, které měly vliv jak na vytváření lidových hraček, tak také na profesionální výtvarníky. Přinesla tak zcela jiný pohled na tyto artefakty z hlediska užitého umění a uměleckého řemesla v daném období.

Na závěr bych chtěl poděkovat paní Ivetě Eclerové za vstřícnost a spolupráci při tvorbě tohoto katalogu. Mé poděkování patří také vedení muzeí a jejich odborným pracovníkům z Národního muzea v Praze, Moravského zemského muzea v Brně, Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko za zapůjčení sbírek a jejich evidenčních záznamů.

Materiály ke studiu zaniklé výroby hraček v Novém Hrozenkově

K přípravě podkladů pro úvodní studii a vytvoření katalogu bylo možné využít prameny archivní (archiválie, výtvarné návrhy, fotografie, dokumentární film), literaturu, muzejní sbírky jako hmotné doklady a také výpovědi pamětníků a informátorů získané při výzkumu v terénu.

Prameny uložené v archivech

Nejvýznamnějším pramenem k produkci hrozenkovských hraček je dosud nezpracovaný fond Zemské rady živnostenské – G 113, který je uložen v Moravském zemském archivu v Brně. Fond obsahuje písemnosti různé povahy ze zaniklého Zemského ústavu pro zvelebování živností, který celou výrobu hraček zaštitil. Jsou zde uloženy např. deníky z hračkářských kurzů, které vedl v roce 1942 v Novém Hrozenkově prof. Karel Langer. Ten v nich přímo popsal a kresebně zachytil postup výroby hraček. Součástí je také soupis účastníků kurzů a seznam dalších vytypovaných domácích výrobců. Nejvíce písemností se týká úřední korespondence mezi hlavním organizátorem výroby Františkem Šedým, Zemským ústavem pro zvelebování živností a družstvem Dorka, které zajišťovalo odbyt. Pro zachycení historie výroby byl tento pramenný materiál nejpříhodnější a poskytl mnoho cenných informací.¹

Ve Státním okresním archivu ve Vsetíně je uložena Pamětní kniha obce Nový Hrozenkov z let 1933–1944, kde je zaznamenána stručná charakteristika výroby hraček a její ekonomický přínos pro místní obyvatele. Podrobnější popis výrobní technologie však kronikář František Šedý nezaznamenal.²

Velmi kusé zprávy o hračkách, vyráběných v 50. letech minulého století v rámci družstva Bezkyd, jsou obsaženy v archivu ÚLUV, jehož písemnosti jsou zčásti soustředěny ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Ústředí lidové umělecké výroby provádělo v 50. letech minulého století hrubý průzkum stavu řemesel a podo-

mácké výroby také ve vsetínském okrese. Součástí zprávy z výzkumu je i soupis řemeslníků a několika domácích výrobců hraček pořízený prof. Karlem Langrem. Nutno říci, že byť produkce hraček přešla v roce 1948 organizačně pod ÚLUV, nebyla její dokumentaci věnována patřičná pozornost a celý výzkum v obci se soustředil jen na zachycení tradičních výrobních technologií, které se ještě v té době provozovaly nebo byly v paměti místních obyvatel.³ Asi proto, že tyto hračky stály jako novotvary mimo zájem ÚLUVu, který na základě výrobků tradičních sám produkoval esteticky hodnotné bytové doplňky.

V etnografickém archivu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně je uložena soukromá korespondence Evy Urbachové a Karla Langra. V jednom z dopisů se Langer zmiňuje také o výrobě hraček a popisuje valašské domečky.⁴

Z hlediska dokumentace výroby jsou zvláště cenné výtvarné návrhy Karla Langra na hračky – zvířátka a další upomínkové předměty, které se nacházejí v soukromém archivu Ivety Eclerové v Brně. Podle těchto návrhů se vytvářely papírové šablony, dle nichž výrobci vyřezávali polotovary na pásové pile. Návrhy často obsahují také technické údaje – tloušťku materiálu, použitou technologii opracování či zvolenou metodu povrchové úpravy (drásání, vypalování). V Langrově pozůstalosti jsou uloženy i dobové pohlednice tzv. valašských betlémů a několik propagačních fotografií hraček pořízených fotografem Jaromírem Funkem v polovině 40. let 20. století.

Výroba hraček v Novém Hrozenkově se zachovala i na krátkém propagačním dokumentárním filmu, který natočil kameraman Josef Čepelák v roce 1942 pro redakci zvukového týdeníku Aktualita. Je zde zachycen celý postup výroby od řezání tzv. přířezů přes jejich opracování až po závěrečné zdobení technikou vypalování. Film se nachází v Národním filmovém archivu v Praze, jeho kopie je uložena také v archivu Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.⁵

Literatura

Obecná pojednání o našich hračkách, která kdy byla napsána, se věnují jen výrobě s dlouholetou tradicí. Proto se pozornost badatelů v oblasti Valašska omezila na tradiční produkci tzv. zakuřovaných hraček, které se vyráběly ve Valašské Bystřici a jejím okolí v rámci domácí výroby dřevěného nářadí a náčiní. K nejstarším patří vlastivědná studie F. K. Pelce *Valašská vesnice*, která přináší celkový pohled na tuto typicky valašskou pasekářskou obec na počátku 20. století. Dalo by se říci, že situace v Novém Hrozenkově po stránce zaměstnání a způsobu obživy obyvatel byla v té době velmi podobná.⁶ Bohužel literatura tohoto typu, charakterizující podrobně Nový Hrozenkov, chybí. K dalším autorům, kteří se dotkli domácí produkce hraček ve Valašské Bystřici, patří A. Zámečník⁷ a J. Rous.⁸ Samotnou výrobou zakuřovaných bystrických hraček se nejnověji zabývali R. Barabášová⁹ a M. Roček.¹⁰

Tyto práce jsou uváděny záměrně, protože napomohly závěrečnému porovnání obou typů hraček.

O výrobě hraček v Novém Hrozenkově se téměř nepsalo a dosud k nim nebyla publikována žádná odborná studie. První zmínky nalezneme v dobovém tisku a regionálních časopisech, které přinášejí spíše populární formou informace běžnému čtenáři. Krátkou novinovou zprávu o hračkářských kurzech v Novém Hrozenkově otiskl deník České slovo již 30. 5. 1942.¹¹ Podrobnější informace přinesla reportáž Emila Edgara *Nové valašské hračky*, zveřejněná v časopise Květen v roce 1945. Doprovází ji také několik fotografií jinde nepublikovaných, které zachycují postup výroby i hračky samotné.¹² Další zmínku o hračkách obsahuje článek J. Chytila *Lidová umělecká tvorba na Valašsku*, který vyšel v časopise Naše Valašsko v roce 1946. Autor zdůraznil význam podomácké výroby jako jediného doplňkového zdroje obživy obyvatel Valašska. „Novohrozenkovsko“ přitom označil za jedno z hlavních středisek, které, jak sám napsal: „...proslulo výrobou zvířátek, valašských domečků a betlémů“.¹³

Velmi přínosné pro poznání tradičních a novodobých technologií opracování dřeva i postupů používaných při výrobě hraček v Novém Hrozenkově jsou články a studie Karla Langra. Vynikají nejen svou odborností a zasvěceným výkladem, ale jsou také často doprovázeny jeho vlastní kresebnou dokumentací a fotografiemi. Tak je tomu např. v článku *Dřevo*, kde pojednal o různých způsobech zpracování dřeva a jeho využití v průmyslu a výtvarném umění.¹⁴ V dalším příspěvku popsal možnosti užití dřeva v podomácké výrobě.¹⁵ Dokumentární formou je pojata studie *Dřevo v lidové umělecké výrobě*, kde K. Langer rozebral tradiční i nové technologie zpracování dřeva a metody jeho povrchové úpravy (opalování, zdobné vypalování, drásání apod.). Znamenal také postup výroby štípaných holubiček, lubových krabiček a lehátek tzv. „praščáků“.¹⁶

O činnosti Uměleckoprůmyslové školy v Brně (dříve Škola uměleckých řemesel), jejíž žáci se podíleli na navrhování hraček pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova, publikoval K. Langer článek v časopisu Umění a řemesla. Zmiňuje se také o spolupráci brněnské školy s oddělením lidové umělecké výroby Zemského ústavu.¹⁷

Samotné osobnosti K. Langra se věnovala velmi podrobně Iva Magulová ve své diplomové práci. V jedné z kapitol pojednala také o Langrově podílu na výrobě hrozenkovských hraček.¹⁸ K tomuto tématu se vrátila znovu ve studii *K činnosti Zemského ústavu pro zvelebování živností pro zemi Moravu v Brně*, kde zdůraznila význam této instituce pro koordinaci domácí výroby, a to nejen v Novém Hrozenkově. Informace čerpala z archivních materiálů zmiňovaného fondu G 113.¹⁹

Významné jsou i práce vsetínské etnografky Evy Urbachové, která v 60. a 70. letech 20. století prováděla terénní výzkumy a mapovala stav řemesel a domácí výroby v okrese Vsetín. Výstupem její dokumentační práce byly nejen výstavy, které uspořádala, ale i časopi-

secké příspěvky, pojednávající o tradičním využití dřeva ve stavebnictví a podomácké výrobě. Mimo jiné se dotkla také výroby hraček v družstvu Bezkyd a Lipta v Liptále.²⁰

Výroba hraček v Novém Hrozenkově dala impuls k rozvoji řezbářství. Tímto tématem se zabýval Miloslav Stibor, který vydal soubor 11 pohlednic, dokumentujících řezbářskou produkci v obci. Pohlednice jsou doplněny průvodním textem, ve kterém M. Stibor krátce pojednal také o výrobcích hrozenkovských hraček, zejména J. Michalčákoví. Na přebalu jsou otištěny fotografie z výroby hraček, které pořídil kameraman J. Čepelák při natáčení krátkého dokumentárního filmu na přelomu roku 1942/1943.²¹ Osobností J. Michalčáka se podrobněji zabývala Eva Stiborová v příspěvku *Tři mistři svého řemesla*, otištěném ve sborníku vydaném u příležitosti 350 let od založení obce.²²

Terénní výzkum – výpovědi pamětníků a informátorů

První terénní výzkumy v Novém Hrozenkově prováděli pracovníci Ústředí lidové umělecké výroby v 50. letech 20. století, tedy v době, kdy se hračky zhotovovaly v družstvu Bezkyd. Jak bylo uvedeno v předcházející části věnované archivním pramenům, omezil se výzkum jen na mapování tradičních technologií. Výroba hraček v Novém Hrozenkově tak dodnes patří k opomíjeným a téměř již zapomenutým kapitolám historie obce. Vymizela z obecného povědomí současných obyvatel a pojem „*hrozenkovské hračky*“ jim nic neříká. Ani v literatuře, která vyšla u příležitosti různých výročí obce, není tomuto tématu věnovaná žádná pozornost.

Terénní výzkumy v obci realizované v letech 2007–2008 v rámci grantového projektu přinesly nová zjištění. Informace získané předešlým studiem archivních materiálů byly doplněny svědectvím posledního žijícího účastníka zaškolovacích kurzů – Františka Důjky (nar. 1927),

rolníka a bývalého pracovníka družstva Bezkyd, který se jako žák základní školy zapojil do této mimořádné akce. Byl i přímým svědkem natáčení dokumentárního filmu v chalupě u Jochců – Janotů v Závodí (místní část obce). Také informace o výrobě dřevěných figurek v družstvu Bezkyd v 50. letech minulého století byly rozšířeny o nové poznatky vyprávěním pamětníka Ladislava Jochce (nar. 1931), který spolupracoval s Josefem Michalčákem a figurky sám zhotovoval. Na svého otce – Josefa Michalčáka, nejvýznamnějšího výrobce hrozenkovských hraček, zavzpomínala Božena Vráželová (nar. 1945), která pokračuje v rodinné tradici a věnuje se výrobě štípaných holubiček a pávů.

Muzejní sbírky

Významným vypovídacím pramenem pro dokumentaci zaniklé výroby hraček v Novém Hrozenkově jsou samy hračky a upomínkové předměty zastoupené ve sbírkách našich muzeí. Jsou dokladem jak produkce v době 2. světové války, tak také v období 50. let 20. století, kdy přešla jejich organizace pod brněnskou pobočku ÚLUV. Před realizací katalogu byla oslovena jak muzea, do jejichž sběrné oblasti spadá lokalita Nový Hrozenkov, tak také centrální sbírkotvorné instituce.

Největší kolekci spravuje ve své etnografické sbírce Muzeum regionu Valašsko. Ve Vsetíně je uložen soubor hraček – domácích a lesních zvířátek, figurek pasáčků a zbojníků zdobených technikou vypalování a opalování. Realizátorem většiny z nich byl Josef Michalčák. Mimo samostatné práce vlastní muzeum valašský betlém, který vyrobil Petr Orság – Kaděra. Ve Valašském Meziříčí jsou deponovány tři typy modelů valašských domečků zastoupených několika kusy, soubor oveček s pastýřem a pět typů jedinečných figurek zdobených technikou drásání, které pravděpodobně prováděl hračkař ve Valašské Bystřici. Všechny artefakty jsou zachovalé a pečlivě zdokumentované. Katalogizaci provedla Eva Urbachová.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm vlastní sedm kusů zvířátek, které získalo koupí v r. 2000. Ve sbírce betlémů uchovává také jeden exemplář valašského betléma, který pravděpodobně vyrobil Josef Michalčák, a od téhož autora plastiku pasáčka, pocházející z počátku 70. let 20. století.

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně v roce 2006 získalo deset kusů hraček (koníci, kozlíci, srnky a jeleni) z pozůstalosti pražské malířky Marie Fischerové-Kvěčkové. Jsou datovány do 40. let 20. století s vyznačenou kupní cenou. Opět jsou ve velmi dobrém stavu, pouze povrch je mírně poškozen běžným užíváním. Katalogizační záznam pořídila kurátorka sbírek PhDr. Alena Prudká.

Národní muzeum v Praze vlastní ve svých národopisných sbírkách patnáct kusů hraček, opět zvířátek, a jednu figurku pastýře, které byly s největší pravděpodobností vyrobeny v družstvu Bezkyd na konci 50. let 20. století. Jsou dokladem pokračující produkce charakteristické použitím měkkého lipového dřeva. Národní muzeum je získalo v roce 1979 z pozůstalosti po Vlastě Kiliánkové ze Starého Podlesí u Příbrami. Katalogizaci provedla PhDr. Alena Voříšková.

Moravské zemské muzeum v Brně vlastní rozsáhlý archiv sbírek, dokumentujících produkci brněnského ÚLUVu, soustavně vytvářený od roku 1973. Jeho součástí je také vzorová kolekce sedmi typů upomínkových uměleckých předmětů zastoupených vždy několika kusy z dílny Josefa Michalčáka, vyrobených v 60. letech minulého století. Dokumentaci zpracovala Lierka Boudová, která spravovala po několikalet let fond Ústředí lidové umělecké výroby v Brně.

¹ MZA Brno, fond G 113 – Živnostenská rada, karton 613, 616, 670,709.

² MZA Brno – SOKA Vsetín, Archiv obce Nový Hrozenkov, inv. č. 34 – Kronika obce zal. r. 1933 – 1. svazek.

³ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – archiv ÚLUV: Hrubý průzkum řemesel a podomácké výroby v okrese Vsetín, inv. č. XII/11.

⁴ Muzeum regionu Valašsko, etnografický archiv – soukromá korespondence Evy Urbachové a Karla Langra – nezpracováno.

⁵ Národní filmový archiv Praha, Český filmový týdeník Aktualita 52A/1942.

⁶ Pelc, F., K.: Valašská vesnice. Obzor Národohospodářský 9, 1904, s. 215–224, 261–271, 314–323.

⁷ Zámečník, A.: Dřevařství na Valašsku. In: Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 1907, s. 48–54.

⁸ Rous, J.: Výroba dřevěného náčiní na Valašsku. Naše Valašsko 1, 1929–1930, s. 15–21.

⁹ Barabášová, R.: Výroba hraček ve Valašské Bystřici. Bakalářská diplomová práce. Opava 1998.

¹⁰ Roček, M.: Tradice výroby zakuřované hračky. Národopisná revue 4, 2006, s. 209–216.

¹¹ O rozvoj podomácké výroby na Valašsku. České slovo 30. 5. 1942, s. 3.

¹² Edgar, E.: Nové valašské hračky. Květen I, 1945, č. 26, s. 5

¹³ Chytil, J.: Lidová umělecká tvorba na Valašsku. Naše Valašsko 9, 1946, s. 60–64.

¹⁴ Langer, K.: Dřevo. Tvar 3, 1950, s. 133–139.

¹⁵ Langer, K.: Dřevo v domácí a lidové výrobě. Věci a lidé 2, 1949–1950, s. 365–372.

¹⁶ Langer, K.: Dřevo v lidové umělecké výrobě. In: Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě. Praha 1953, s. 35–49.

¹⁷ Langer, K.: Brněnská škola uměleckých řemesel a lidová umělecká výroba. Umění a řemesla 1964, s. 42–43.

¹⁸ Magulová, I.: Karel Langer (život a dílo). Diplomová práce. Brno 2004.

¹⁹ Magulová, I.: K činnosti Zemského ústavu pro zvelebování živností pro zemi Moravu v Brně. Národopisná revue 15, 2005, s. 29–34.

²⁰ Lidová umělecká výroba na Valašsku. Katalog výstavy. Vlastivědný ústav Vsetín 1966, 24 s. ; Dřevo v životě valašského lidu. Vlastivědný ústav Vsetín 1972, 24 s.

²¹ Stibor, M.: Řezbáři na Novém Hrozenkově. OÚ Nový Hrozenkov 1995.

²² Stiborová, E.: Tři mistři svého řemesla. In: Sborník k 350. výročí založení obce Nový Hrozenkov. OÚ Nový Hrozenkov 1999, s. 54–59.

Tradice výroby hraček na Valašsku

Spojení hračky s horským a drsným prostředím Valašska není na první pohled obvyklé. Valašsko je oblast známá svou chudobou, kde se obyvatelé živili převážně hospodařením na půdě, chovem hospodářských zvířat a zvláště od 18. století salašnickým způsobem chovu ovcí. Jen obtížně obdělávali a pomalu zúrodnili svá kamenitá políčka, která znamenala pro většinu z nich jediný zdroj obživy. Nepříznivé hospodářské a sociální podmínky, velké početné rodiny a odlehlost od ekonomických center nutily zdejší usedlíky opatřit si veškeré životní potřeby svépomocí. Z těchto důvodů se zde postupně vytvořila tradice rukodělné výroby v nejrůznějších oborech. S využitím dostupných přírodních surovin, zejména dřeva, ovčí vlny, lnu a pletiv si opatrovali užitekové předměty pro potřeby bydlení, odívání a hospodářský provoz. Nejvíce vynikali tzv. „náaturisté“ – zruční nevyučení samouci, kteří z kusu dřeva často dokázali vyrobit jen pomocí sekery, pořízu a nožíku nejen výrobky denní potřeby, ale i primitivní umělecká díla. Tyto výrobky sloužily zejména pro jejich vlastní potřebu, jen malá část končila na tržištích nebo v rukou překupníků, kteří je vykupovali a dále distribuovali. Domácká výroba tvořila vždy jen doplňkový zdroj příjmů obyvatel valašských obcí.

Výroba hraček určená k prodeji nebyla v lidovém prostředí Valašska v minulosti příliš rozšířena. Pouze ve Valašské Bystřici a okolních obcích se rozvinula ve větší míře již v polovině 19. století podomácká výroba dřevěného zboží s doplňkovou výrobou tzv. zakuřovaných hraček, které se zhotovovaly ze štípaných bukových desek. Technologie zdejší výroby se vyznačovala tím, že hotové výrobky se nechaly ve venkovní peci zakouřit do tmavě hněda a poté se do jednotlivých ploch kružidlem nebo speciální škrabkou vyrýval geometrický ornament. Typické byly dětské vozíčky – žebříňáčky, trakaře, kolečka, zdobené stoličky, miniatury zemědělského nářadí a pracovních nástrojů (hrábě, kladívka apod.). Tyto hračky vycházely z tradičního venkov-

ského prostředí, byly spjaty s prací a životem obyvatel Valašska. Od ráží se v nich snahy jejich tvůrců, aby se již malé děti naučily zacházet s běžnými nástroji či pracovními pomůckami při práci v hospodářství. Metoda zakuřování v peci, která je pro ně typická, se nejprve používala na zemědělské nářadí, které se tímto způsobem patinovalo a získávalo hnědou barvu. Zakuřování působilo zároveň jako účinná konzervace dřeva a nahrazovalo nátěry olejem.²³ Bystřické zakuřované hračky se později staly velmi známé a žádané, v 50. letech 20. století přešla jejich výroba pod brněnskou pobočku ÚLUV.

Hračky vyráběné v Novém Hrozenkově jsou zcela jiného typu. Jejich výroba byla zavedena uměle z naléhavé potřeby pomoci místním obyvatelům v období hospodářské krize za 2. světové války. Byla vedená snahou místních činitelů zajistit alespoň doplňkový zdroj příjmů pro nejchudší usedlíky. Přirozené nadání obyvatel Nového Hrozenkova pro práci se dřevem se podařilo ekonomicky zhodnotit zejména díky osobnímu zájmu a podpoře významné osobnosti národopisné dokumentace prof. Karlu Langrovi. Prostředí zdejší obce znal velmi dobře, neboť zde v roce 1923 nastoupil po studiích jako učitel místní měšťanské školy. V záplavě továrních produktů přišel s nápadem organizované výroby jednoduchých prostých, ale přitom velmi působivých dřevěných hraček, z nichž některé se díky kvalitnímu opracování posunuly do role dárkového nebo upomínkového předmětu. Můžeme je tedy označit za hračky umělecké, kde jedním z kritérií byla estetická hodnota. Jak tyto umělecké hračky vznikaly a čím byly ovlivněny, osvětluje práce Aleny Křížové.

²³ Srov. Zámečník, A.: Dřevařství na Valašsku. In: Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 13, 1907, s. 48–54. , Pelc, F.: Valašská vesnice. Obzor národohospodářský 9, 1904, s. 261–271, 314–322.

K počátkům české umělecké hračky

Alena Křížová

Dětské hračky považujeme za nedílnou součást lidské kultury a v tomto přesvědčení nás utvrzují archeologické nálezy pravěkých dokladů označovaných jako hračky, ačkoli mohly být také kultovními předměty. Je více než jisté, že děti si ve všech epochách a kulturách „nějak“ a s „něčím“ hrály, ale podoba nejstarších hraček nám zůstává utajena. Teprve dětské portréty a dochované artefakty z aristokratického prostředí 17., spíše však 18. století umožňují vytvořit si představu o podobě hraček, které měly především ochranný a výchovný charakter. I když atmosféra 19. století – zvláště pod vlivem romantismu – napomohla k označení této doby jako věku dítěte, kterému se ve šlechtickém a posléze též měšťanském milieu přiznávala jeho jedinečnost a nárok na zdravý vývoj, hračky byly stále jen miniaturou světa dospělých. Až v osmdesátých letech 19. století se začínají objevovat první vědecké práce, jež se zabývají dětskou psychikou a potřebami dítěte. Od konce 18. století se v některých zemích, zvláště v Německu, ve Francii a v Anglii, začal rozvíjet hračkářský průmysl, který nabízel svou produkci nejen v Evropě, ale také v zámoří. Zároveň se v některých, především hornatých oblastech na našem území rozšířila domácká výroba jednoduchých soustružených nebo vyřezávaných hraček, které zpočátku těžily z německých předloh, ale postupně nabývaly specifickou regionální podobu. Panáčci, panenky, miminka, husaři, koníci a další domácí zvířata záhy zlidověly a byly přijímány jako původní lidové hračky.²⁴

Na začátku 20. století se poprvé objevily snahy o vytvoření umělecké hračky, která by měla výtvarné kvality a zároveň vyhovovala nešetřnému dětskému zacházení. Křehké panenky s porcelánovými obličejíky a lidskými vlasy, stejně jako koníci s pravou srstí, popř. plechové vláčky s ostrými hranami byly opakovaně podrobovány kritice a jako vhodný příklad byly předkládány lidové hračky z přírodní suroviny, tvarově kompaktní a malované výraznými veselými odstíny. Zá-

jem měly podnítit výstavy zaměřené na knižní kulturu a hračky pro děti, které se konaly v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze (1903 a 1907), v Národopisném muzeu v Praze (1911) a v Moravském uměleckoprůmyslovém muzeu v Brně (1904–1905, 1906, 1913).²⁵ Na navrhování hraček pro sériovou výrobu se začali podílet umělci mnoha oborů, kteří hledali kompromis mezi svými estetickými představami, obecnými požadavky na vzhled hračky a odbornými nároky psychologů a pedagogů.

Jedním z prvních našich výtvarníků, kteří se profesionálně věnovali návrhům hraček, byla Minka (Vilemína) Podhajsá (1881–1963). Žila ve Vídni, kde soukromě studovala sochařství a grafiku na akademii, avšak stále udržovala styky s českým děním, mimo jiné prostřednictvím keramičky Heleny Johnové.²⁶ Když v roce 1905 začalo sdružení pro umělecký průmysl Deutsche Werkstätten für Handwerkskunst v Drážďanech vyrábět hračky v novém pojetí, tj. vyřezávané nebo soustružené, často pohyblivé nebo skládací a s pestrobarevným povrchem, stala se jeho návrhářkou a pracovala pro tuto firmu následujících osm let. Současně se stala hlavní výtvarnicí Hořického hračkářského družstva, v jehož čele stál progresivní podnikatel Jano Kyselo. Zatímco pro Drážďany navrhla Minka Podhajsá mimo jiné holandskou vesnici s větrným mlýnem a venkovany, pro Hořice přizpůsobila obdobné téma českému prostředí a v roce 1907 navrhla Jihočeský statek jako selský dvůr s hospodyní, kurníkem a holubníkem.

V roce 1908 vytvořilo několik pražských umělců po vzoru Wiener Werkstätte sdružení Artěl, jehož cílem bylo obnovit obecný vkus v každodenním životě.²⁷ Svůj program představili v prvním prohlášení: „*Začali jsme věcmi drobnými, dřevěnými hračkami, šňůrami skleněných korálů, grafickými pracemi, malovanými krabicemi, látkami a keramikou, a jdeme k úkolům složitějším: nábytek, výzdoba a vazba knihy, úprava šatu, šperky a konečně celá zařízení domů a bytů vznik-*

nou společnou prací naší dílny.“²⁸ Není náhodou, že hračky jsou v textu jmenovány na čelném místě, staly se skutečně jejich prvotní náplní a také si za to členové Artělu vysloužili posměšné označení „*umělečtí perníkáři a hračkáři*“. Mezi zakládajícími členy byl Vratislav Hugo Brunner (1886–1928), který se sice zabýval především knižní grafikou, ale hračky byly jeho velkou zálibou.²⁹ Teoretik umění Václav Vilém Štech po dvaceti letech vzpomínal na jejich seznámení: „*Hračky byla věc, která snad zajímala Brunnera na světě nejvíce a nejopravdověji. Chodil po Josefské pouti a navštěvoval každý den Mikulášský trh, snášel do svého temného doupěte dřevěné píšťaly, papírové frkačky, panáky z perníku i z chlebového těsta, vyřezávané pouťové panenky Marie a skleněná zvířátka. V 'Zádruze' našel lidové řezby ruské i džbánky a talíře stupavského Kostky, které bylo tenkrát možno mít za několik korun. Vedle hraček lidových stálo několik věcí Brunnerových. ... Při tom měly jeho hračky fantasmii lidových, byly stejně svěží, technicky pojaty a kromě toho byly přiostrěny artistickou příchutí, která je dělala zajímavější.*“³⁰

Na vlastní dílny, jaké měla alespoň Vídeňská dílna, nemohli členové Artělu ani pomyslet. Hned zpočátku narazili na obtížně překonatelné problémy: „*Zároveň dozvěděli jsme se při tom, jak rozdílné jsou podmínky navrhování a výroby. Plně pochopili jsme za krátko, jakmile se jednalo o výrobu Brunnerových hraček. Nebylo snadné najít výrobce a ještě těžší bylo vyrobti je za takovou cenu, aby se daly vůbec prodávat. Po kouskách dozvídali jsme se o systému zimní domácí práce u hraček lidových.*“³¹ Nakonec vyhledávali řemeslníky, kteří byli schopni levně vyrobit polotovary, které pak sami umělci sestavovali a pomalovávali, ačkoli nízké prodejní ceny jim nenahradily ani vynaložený čas. Mezi prvními Brunnerovými hračkami vynikal vyřezávaný jelínek s ozdobnými žlutými terčíky, vyráběný hořickým družstvem, který byl začleněn do praporu Artělu a později lyricky pojmenován Slávkou

Vondráčkovou jako *jelen Harufel*.³² Tato figurka se stala symbolickým prototypem artělovské myšlenky, kterou představovalo prolnutí přirozené jednoduchosti lidové hračky s uměleckým přínosem. V této souvislosti je nutno připomenout, že příslušníci Artělu se jen velmi málo zabývali existující lidovou výtvarnou kulturou, spíš si vytvářeli idealizovaný obraz venkovské prostoty nenarušené vnějšími zásahy a vlivy uměleckohistorických slohů.

Kromě V. H. Brunnera se návrhům hraček věnoval Jaroslav Benda (1882–1970), jehož hlavním oborem byla užitá grafika, návrhy na sklo a vitraje.³³ Již v roce 1905 vyhrál soutěž vypsanou Uměleckoprůmyslovým muzeem s jednoduchými a snadno realizovatelnými hračkami, k nimž patřily např. postavy trhovkyň. S návrhy a malováním hraček i loubkových krabic pomáhali v prvních letech převážně malíři a grafici Jan Konůpek (1883–1950) a typograf Slavoboj Tusar (1885–1950). Příklad Artělu přilákal i další umělce, již kolem roku 1909 navrhl Jaroslav Horejc (1886–1983) robustní postavu schouleného pasáčka s rukama zastrčenými do rukávů a s velkou čepicí na hlavě, v dalších letech se setkaly s pozitivním ohlasem jeho soustružené figurky ptáku Marabu a Blboun Dodo.³⁴ Václav Špála (1885–1946) byl sice příslušníkem avantgardní skupiny Tvrdšíjní, ale s Artělem jej spojoval vztah k venkovskému prostředí a lidové kultuře. Po roce 1910 začal navrhovat s využitím základních stereometrických tvarů a pestrým pomalováním základními barvami různé druhy ptáčků nazvané Drůbež z rodu ptáků ohniváků a Pohádková drůbež. Zcela jiné pojetí zvolil u skupiny Na pastvě, kterou tvoří pasáček s husami jako ploché pomalované figury na podstavcích. Kromě samostatných hraček vytvořil v následujícím desetiletí sérii velikonočních a mikulášských dóz, v jejichž podobě zhmotnil své dojmy z českého venkova.³⁵ Podobný vztah k lidové kultuře měl i Josef Čapek (1887–1945), i když jeho spolupráce s Artělem byla jen okrajová.³⁶

V roce 1920 přesídlila Minka Podhajska do Prahy a díky Heleně Johnové navázala kontakt se členy Artělu. Mohla nabídnout své bohaté zkušenosti s navrhováním hraček v lidovém duchu, které byly v této době navíc prodchnuty zjitřeným vlasteneckým citěním. Jejím častým tématem byly postavy a zvířata buď ve statické podobě sestavené ze základních stereometrických těles nebo s pohyblivými končetinami a hlavou. Velkého podílu stylizace, dokonce až minimalismu, dosáhla ve velikonočních dózách ve tvaru ovidu, některé hračky ve dvacátých letech dostaly ostré pravouhlé tvary. Po vzniku Československa se uskutečnilo ještě několik výstav, na kterých byly prezentovány hračky (1921, 1922, 1925), nejvyšším oceněním byla zlatá medaile na Mezinárodní výstavě dekorativních umění v Paříži v roce 1925, kde se prezentovaly hračky Minky Podhajske, Ladislava Sutnara a Bohuše Šippicha. Polovina dvacátých let však byla přelomem v činnosti Artělu i postavení národního dekorativismu jako převažujícího, téměř oficiálního státního slohu.³⁷

Nástup funkcionalismu a působení progresivního německého Bauhausu mělo zásadní vliv na postupnou proměnu životního stylu, vkusu a na požadavky na zařízení interiéru i v tehdejší Československu. Jedna ze spolupracovnic Artělu, Slávka Vondráčková, se sama od předchozí činnosti distancovala: „*Oproštovat byt od harampádí, těžkých závěsů, musejnictví, folklóru, historických tretek, umělých forem... Proč nerozbít učesanou, zapuchlou konvenčnost i s dožívajícím folklorem?*“³⁸ Přesto obliba bytů vybavených malovanými kusy nábytku nebo alespoň poličkami s „lidovou“ keramikou a upomínkovými předměty a textilem vyšívaným „lidovými“ ornamenty se udržela po celou dobu první republiky a zesílila opět ve čtyřicátých letech s další vlnou svérázu za německé okupace.

Umělci sdružení v Artělu se při navrhování hraček značně inspirovali v lidovém prostředí. Přesvědčivost, líbivost a jistě i výtvarná kvalita jejich prací měly ovšem také opačný vliv. Emanuel Hercík zaznamenal

zkušenost ze Skašova: „*Svého času dal Artěl vyrábět ve Skašově hračky podle návrhů prof. Brunnera; vyrobilo se však jenom několik kolekcí a věc utichla. V r. 1920 a 1921 jsem ve své dílně zhotovil také několik kolekcí pro Artěl a znal jsem tedy velmi dobře Brunnerovy typy. Skašovští si později Brunnerovy návrhy opravili podle svého a v r. 1939, kdy se začalo pracovat se syntetickými acetonovými barvami, našel jsem ve Skašově kolekce těchto opravených návrhů. Bylo mi řečeno, že jsou to původní nové skašovské výrobky; teprve když jsem řekl, že znám původ i autora, přiznal se výrobce, že opravil vzorky, které kdysi dělal do Prahy, a konečně mně je i ukázal, pěkně uložené v krabici.*“³⁹

Odborný i veřejný zájem o dětskou hračku se od začátku 20. století začal promítat nejen ve zvýšených výstavních aktivitách, ale též v zakládání učilišť pro zpracování dřeva nebo oddělení na stávajících specializovaných školách, kde se přímo vyučovalo navrhování a výroba hraček. Výrazné snahy o podporu hračkářství se projevovaly již před první světovou válkou a zesílily po vzniku republiky. Pracoviště, která měla pořádat také několikaměsíční kurzy pro výrobce, byla zavedena ve Valašském Meziříčí, v Chrudimi, v Kašperských Horách a v Praze na Žižkově, podobnou činnost měl ve svém programu také Státní ústav školský, na Slovensku byla ustanovena jako hlavní centra Stará Turá a Spišská Nová Ves.⁴⁰ Aktuální situaci v hračkářském průmyslu systematicky komentoval časopis Drobné umění – Výtvarné snahy, který vycházel od roku 1920, a autorem většiny článků o hračkách byl Jindřich Veselý, který sestavil a vydal Album všech hraček československých. V každém čísle byla představena kolekce hraček od jednoho výrobce nebo tematicky zaměřený soubor s bohatým obrazovým doprovodem, časopis pravidelně informoval o plánovaných a pořádaných soutěžích, výstavách, kurzech a o situaci na zahraničních trzích. Dalšího významného teoretika získalo hračkářství v Karlu Herainovi, který byl kurátorem a později ředitelem Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

Díky působení dvou významných členů Artělu Vratislava Hugo Brunnera (od 1919 až do jeho předčasné smrti v roce 1928) a Jaroslava Bendy (v letech 1920–1951) na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, byť vedli ateliéry pro figurální a ornamentální kresbu, se s navrhováním hraček seznamovaly další generace výtvarníků. A do této živé atmosféry vstoupil v roce 1928 Karel Langer (1903–1998), aby po čtyři následující roky studoval u Jaroslava Bendy kresbu, grafiku a knižní vazbu. Rok po nástupu na studia získal zásluhou svého profesora dějin umění V. V. Štecha stipendium, jehož cílem bylo pořízení dokumentačních kreseb pro Národopisné muzeum v Praze. Ve spolupráci se svým spolužákem z téhož ateliéru Antonínem Strnadlem (1910–1975, student UMPRUM 1927–1933), rodákem z Trojanovic pod Radhoštěm, zavítal do důvěrně známého Nového Hrozenkova, kde již v letech 1923–1925 působil jako učitel. Odtud podnikali studijní cesty po Vsacku, Valašskokloboucku a Vizovicku. Tato životní zkušenost byla rozhodující pro Langrovu další, celoživotní tvorbu. V ní se snoubila poučenost profesionálního umělce a zároveň vztah k venkovskému prostředí, obdiv k lidovým výtvarným projevům a snaha pomoci lidové kultuře v jejím uchování a přirozeném vývoji. Záhy vycítil nutnost vytvářet pro lidovou kulturu teoretické zázemí a veřejně ji propagovat na stránkách regionálních a později i celostátních periodik.⁴¹

Druhým zásadním krokem pro Karla Langra byl jeho vstup v roli pedagoga na půdu brněnské uměleckoprůmyslové školy. Škola uměleckých řemesel byla založena v roce 1924 při Moravském uměleckoprůmyslovém muzeu na základě původní Semperovy ideje, že muzea nemají být jen tezaurací minulosti, ale mají poskytovat poučení a možnost rozvoje současným návrhářům a řemeslníkům. Na konci třicátých let se však úzké propojení školy s muzeem, vyjádřené formálně i jedinou osobou ředitele, začalo rozvolňovat. V čele muzea stanul his-

torik umění Václav Richter a do funkce ředitele školy přišel Josef Vydra, který byl nucen z politických důvodů opustit místo ředitele uměleckoprůmyslové školy v Bratislavě. Ve školním roce 1939/1940 povolal k sobě mimo jiné učitele bratislavských výtvarných škol a lektora brněnských kurzů Karla Langra. Pod Vydrovým vedením se škola rozdělila na dva základní směry: reklamní a módní specializaci. Ministerstvo školství vyvinulo úsilí o potlačení dosud velmi avantgardního zaměření školy, které měl nahradit důraz na církevní a lidové umění v duchu svérázu. Josef Vydra měl hluboký vztah k lidovému umění, ale navzdory tomu – či právě proto – netrval na striktním prosazování požadavků z oficiálních míst a ponechával rozhodnutí na jednotlivých učitelích. Jeho přesvědčení znělo: „*Naším svérázem budiž každá věc, zpracovaná z dobrého domácího materiálu, našima rukama, a nebo stroji a co nejučelnější formy a hospodářsky nejužitečnější pro náš život. Již tím, a především tím, je krásnou, národní – nikoliv povrchním ornamentem.*“⁴²

Ve čtyřicátých letech škola úzce spolupracovala se Zemským ústavem pro zvelebování živností pro Zemi Moravu v Brně, a proto byl Karel Langer vyzván, aby vytvořil vzorovou kolekci návrhů hraček pro výrobce na Valašsku. V roce 1942 vedl kurz v Novém Hrozenkově, hračky schválené družstvem Dorka se prodávaly pod obchodní značkou „hrozenkovské hračky“ a jejich výroba se měla rozšířit do dalších hračkářských center, do Skašova a Krouné. Obdobný kurz vedl v témže roce také Jan Kobzáň (1901–1959), který v letech 1918–1924 studoval na Uměleckoprůmyslové škole mimo jiné u V. H. Brunnera a Františka Kysely, kteří byli úzce spjatí s Artělem. Přesto si předsevzal usilovat o to, „*aby se lidová výroba nezvrhla na laciný brak, jarmareční nebo jakýsi módní svérázový-artělový artikl.*“⁴³ Pro návrhy hraček se počítalo i s Antonínem Strnadlem.

Tito umělci měli možnost se na Valašsku opírat o široké zázemí hračkářství, které tvořila především domácí tradice valašskobystrických zakuřovaných hraček a činnost řezbářského oddělení na odborné škole dřevařské ve Valašském Meziříčí, kde zaujímali vedoucí postavení E. Pelant a J. Šachl. V tomto městě se také zrodila společnost „Bača“, jež vyráběla hračky a upomínkové předměty podle starších vzorů a nově podle návrhů J. Barucha, M. Bublíka a O. Gayera, na trhu se však udržela pouhé dva roky. V Krásně nad Bečvou založil dílnu František Brumovský, později ji přemístil do Valašského Meziříčí, a Jindřich Schmid (Schmidt), jenž zhotovoval ploché krojované figury Valachů a Slováků, dárkové zboží, valašky, skříňky, rámečky apod. Nezanedbatelný byl rozsah produkce abstinenci léčebny ve Velkých Kunčicích, kde od roku 1910 pracovala hračkářská dílna, pro kterou připravil celou stovku návrhů Ferdiš Duša. Komerčně nejuspěšnější byla zřejmě firma Františka a Emila Hlavicových ve Vsetíně. Emil Hlavica (1887–1952) se nejdříve vyučil stolařem u svého otce, ale pak pokračoval ve studiu řezbářství u Jana Kastnera na Uměleckoprůmyslové škole a nakonec absolvoval v roce 1913 u Josefa Václava Myslbeka na Akademii výtvarných umění v Praze. Jeho návrhy byly srovnatelné s produkcí Artělu, např. postava Valáška sestavená z dřevěných korálků připomínala Bejbla od Jaroslava Čejky, v sortimentu nechyběla domácí drubež, harlekýn, Mikuláš, bača s ovečkami apod. O firmě informoval i zahraniční tisk.⁴⁴

Karel Langer byl dobře obeznámen s hračkami Artělu i valašskou domácí, školní i průmyslovou výrobou. V době svého pobytu na Slovensku však také získal úzký vztah k činnosti Společnosti pre umelecký priemysel, označované zkratkou SUP. Ta se jednak zabývala prodejem rusínských hliněných lidových hraček v podobě pískacích koničků, a pak autorských hraček, jejichž návrhy vytvářeli Kostka, Baruch, Jaroš, Koníček, Tuzar, Brunner a Kulhánek. Ačkoli Slavoboj Tuzar a

V. H. Brunner patřili k Artělu a Josef /Jožka Baruch byl odchovancem Františka Kysely, zvnějšku byl vnímán ostrý rozdíl: „*Kdežto v Artělu mají převahu předměty umělců, kteří spekulativně hledají nové formy, u S.U.P. jest větší přilnutí k řemeslné výrobě lidové. Je to zcela pochopitelné již podle sídla obou společností, neboť Artěl jest v samém ohnisku moderního snažení, zatím co posláni S.U.P. jest obráceno ke krajům, jichž uměleckého bohatství nebylo dosud využito.*“⁴⁵ Dalším významným faktorem ovlivňujícím Langrovu tvorbu byla jeho obeznámenost s aktuálními uměleckými trendy, mezi nimiž se v rámci užitého umění již před druhou světovou válkou prosadil plně funkcionalismus. Kromě podřizování formy obsahu, což v důsledku znamenalo tvarování předmětu s ohledem na jeho funkci, přinesl tento nový umělecký směr oprostění od nadbytečné zdobnosti a jakéhokoliv dekoru.

V množství návrhů na hračky, které Karel Langer vytvořil, nelze opomenout některé přímé artělovské inspirace. Například u ptáčků, slepiček a kohoutků je možné vysledovat ve tvaru i způsobu výzdoby analogie se Špálovou Drubeží z rodu ptáků ohniváků a Pohádkovou drubeží, některé figurky jelenů mají svůj vzdálený předobraz u V. H. Brunnera. Podobně je staticky pojatá Slovácká nevěsta prototypem soustružených hraček sahajících k předlohám ve Wiener Werkstätte, i když má ojediněle a vtipně řešené rukávy a nabíranou sukni z loubků. Naopak bačové a pastýři se svými ovečkami nabývají více kompaktních tvarů, avšak nezaprou v sobě přenesení grafického návrhu do trojrozměrné podoby. Postupně se Karel Langer zbavoval vlivu svých vzorů a vžitých představ o hračce a upřednostnil minimalistické řešení. To spočívalo v přiznání přírodního surového materiálu se všemi jeho vlastnostmi a v práci s organickými tvary. Dovedl obdivuhodně vystihnout stěžejní rysy zvířat, zachytit typické projevy jejich chování v charakteristickém postoji nebo pohybu. Důvodem k použití oblých tvarů nebyla jen snadná

opracovatelnost suroviny, ale výtvarný záměr. Kromě ladného elegantního vzhledu přinášejí biomorfni linie pozitivní haptický vjem. Toto pojetí autor uchoval i v mnoha variantách betlémů.

Vlastní zkušenosti zúročil Karel Langer i v pedagogické práci a vychoval desítky žáků, kteří pokračovali v jeho názorové linii. K první generaci patřil Václav Kautmann, který následně založil na Slovensku celé odvětví zpracování dřeva v organicky tvarovaných objektech a plastkách. Ačkoli byla „dřevořezba, intarzie a hračka“ jako plnohodnotný obor součástí koncepce Školy uměleckých řemesel již od jejího počátku, teprve v poválečných letech byla zřízena třída zaměřená na podomáčkou a řemeslnou výrobu a po další reorganizaci oddělení drobného uměleckého průmyslu, jehož součástí bylo navrhování hraček a loutek.

Úzké propojení teorie s praxí v tomto oboru bylo posíleno v roce 1948 založením loutkového Ajdivadla, které na škole působilo až do Langrova odchodu do důchodu v roce 1963.⁴⁶ V té době postfunkcionalistický styl s organickými tvary a upřednostněním přírodních surovin ovládl produkci Ústavu lidové umělecké výroby, především se shodoval s jeho programem tzv. rezného stylu, stal se novou estetickou normou v kultivované části společnosti a tím se také prodloužila obliba nadčasových hraček Karla Langra.

²⁴ Herain, K.: Naše lidové hračky. Věci a lidé 4, 1952–1953, s. 236–250. ; Křížová, A.: Od hračky k upomínkovému předmětu. Národopisná revue 16, 2006, s. 201–208.

²⁵ Veselý A.: Nové české hračky. Drobné umění – Výtvarné snahy 4, 1923, s. 23. ; Koenigsmarková, H.: Hračky. In: Fronek, J.: Artěl : umění pro všední den 1908–1935. Praha, Uměleckoprůmyslové muzeum 2009, s. 127–137.

²⁶ Patočka, J.: Hračky Minky Podhajské. Praha 1933. ; Brožová, J.: Minka Podhajská. Umění a řemesla 1981, č. 3, s. 5–6. ; Adlerová, A.: České užité umění 1918– 938. Praha 1983, s. 231. ; Zadražilová, L.: Artěl pro děti. Hračky od Minky Podhajské. Art&Antiques 2009, č. 1, s. 62–65.

²⁷ Fronek, J.: Artěl: umění pro všední den 1908–1935. Praha, Uměleckoprůmyslové muzeum 2009.

²⁸ Adlerová, A.: České užité umění 1918–1938. Praha 1983, s. 209.

²⁹ Adlerová, A.: České užité umění 1918–1938. Praha 1983, s. 218.

³⁰ Štech, V. V.: Ze začátků Artěle. Drobné umění – Výtvarné snahy 1928–1929, s. 95– 97.

³¹ Štech, V. V.: Ze začátků Artěle. Drobné umění – Výtvarné snahy 1928–1929, s. 95–97.

³² Koenigsmarková, H.: Hračky. In: Fronek, J.: Artěl : umění pro všední den 1908–1935. Praha, Uměleckoprůmyslové muzeum 2009, s. 127–137.

³³ Adlerová, A.: České užité umění 1918–1938. Praha 1983, s. 209.

³⁴ Adlerová, A.: České užité umění 1918–1938. Praha 1983, s. 221–222.

³⁵ Marek, J. , R.: Václav Špála, dekoratér. Drobné umění – Výtvarné snahy 2, 1921, s. 69. ; Adlerová, A.: České užité umění 1918–1938. Praha 1983, s. 236.

³⁶ Adlerová, A.: České užité umění 1918–1938. Praha 1983, s. 218–219.

³⁷ Koenigsmarková, H.: Hračky. In: Fronek, J.: Artěl : umění pro všední den 1908– 1935. Praha, Uměleckoprůmyslové muzeum 2009, s. 127–137.

³⁸ Vondráčková, S.: Artěl. Tvar 1968, s. 65–89.

³⁹ Hercík, E.: Československé lidové hračky. Praha 1951, s. 13.

⁴⁰ Veselý, J.: Nové české hračky VIII. (XIV). Organizace kurzů hračkářských. Drobné umění – výtvarné snahy 2, 1921, s. 170–171.

⁴¹ Více: Magulová, I.: Karel Langer (život a dílo). Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, Ústav evropské etnologie, Brno 2004.

⁴² Zhoř, I.: Počáteční období školy uměleckých řemesel. In: Škola uměleckých řemesel v Brně. Učitelé z let 1924–1999. Brno, Moravská galerie, Střední a vyšší odborná škola uměleckých řemesel, Muzeum města Brna 1999, s. 9–34.

⁴³ Magulová, I.: K činnosti zemského ústavu pro zvelebování živností pro zemi Moravu v Brně. Národopisná revue 15, 2005, s. 29–34.

⁴⁴ Veselý, J.: Nové české hračky II. (VIII.). Hlavičovy hračky. Drobné umění – Výtvarné snahy 2, 1921, s. 39–42.; Veselý, J.: Nové české hračky. Drobné umění – Výtvarné snahy 4, 1923, s. 42–43. ; J. B. /Josef Baruch ?/: Umělecký průmysl a hračkářství na Valašsku. Nové české hračky. Drobné umění – Výtvarné snahy 4, 1923, s. 169–170.

⁴⁵ Veselý, J.: Nové české hračky IV. (X.). Drobné umění – Výtvarné snahy 2, 1921, s. 77–78.

⁴⁶ Macharáčková, M.: Osobnosti školy uměleckých řemesel a její proměny v padesátých a šedesátých letech. In: Škola uměleckých řemesel v Brně. Učitelé z let 1924–1999. Brno, Moravská galerie, Střední a vyšší odborná škola uměleckých řemesel, Muzeum města Brna 1999, s. 35–40.

Nový Hrozenkov

Nový Hrozenkov je podhorská, původně pasekářská obec, v současné době městys, ležící východně od Vsetína v údolí Vsetínské Bečvy, ve výběžcích Vsetínských vrchů a Javorníků. Horní Vsacko (tradiční název pro údolí proti proudu řeky Bečvy od Vsetína po Velké Karlovice) patří k oblastem s mladším osídlením. Území se postupně zalidňovalo jak valašskou kolonizací, tak domácí kolonizací pasekářskou, která byla pro charakter osídlení rozhodující. Obec vznikla v roce 1649 oddělením 41 pasekářských usedlostí – podsedků od vedlejší vsi Hovězí.

Dominantním zaměstnáním obyvatel Nového Hrozenkova bylo hospodaření na půdě, chov hovězího dobytka a od 18. století také salašnický způsob chovu ovcí. Ještě na počátku 20. století bylo v obci 2990 kusů ovcí přesto, že v té době jejich chov neustále klesal a stával se pouze doplňkovou složkou hospodářství.⁴⁷ Také Matouš Václavek ve svém Vsatském okrese uvádí, že „obyvatelé Nového Hrozenkova provozují mimo rolnictví ještě bedlivě salašnictví. Hlavních salašův je 14 se 130–450 ovcemi, menších 16 s 50–70 ovcemi. Ovce jsou v létě 20 neděl venku na horách (salaších), kam se stěhují též majetníci jejich s rodinami.“⁴⁸

Primitivní zemědělství ani salašnictví jako hlavní zdroj obživy však nemohlo zcela pokrýt životní potřeby početných rodin. Kamenitá a málo úrodná políčka poskytovala často jen velmi malé výnosy. Proto není divu, že počátkem roku 1851 odjelo z Nového Hrozenkova a okolí více než tisíc osob hledat práci v USA, zejména ve státě Texas. Těživá a nesnadná hospodářská situace se částečně vyřešila teprve počátkem 60. let 19. století, kdy byla židovským podnikatelem Salomonem Reichem založena ve východní části obce sklářská huť, která nabídla pracovní příležitost mnoha desítkám dělníků. V jejím okolí se postupně vytvořila dělnická osada zvaná Karolinina huť, v současné době již město Karolinka. Tehdy vzkvétal i formanský způsob dopravy. Formani přiváželi do skláren potřebné suroviny a hotové výrobky dopra-

vovali do Vídně, Pešti a Terstu. Další možnost zaměstnání nabízely nově vznikající pily. Někteří obyvatelé si v letní sezóně přivydělávali zedničinou nebo se věnovali tesařině. I tak mnozí odjížděli pravidelně každý rok za výdělkem na sezónní zemědělské práce na jižní Moravu a Hanou. Děti zase chodily sloužit k zámožnějším sedlákům. Jen malá část usedlíků se zabývala domácí výrobou. V roce 1843 se jí věnovalo z celkového počtu 678 rodin jen 23.⁴⁹ Lesnatý horský kraj poskytoval dostatek dřeva a vzrůstající chov ovcí zase vlnu, která nabízela další možnosti zpracování. Prvoradým impulsem domácí výroby byla potřeba nejrůznějších užitkových předmětů do domácnosti a hospodářství. Profesionálních řemeslníků byl v obci nedostatek, a tak si lidé většinu věcí opatrovali sami. Zvláště zruční nevyučení samouci, zvaní náturisté, dokázali vyrobit ze dřeva bedněné nádoby, troky, zemědělské nářadí, ale také jednoduchý nábytek a hlavně šindel, používaný ke krytí střech obytných stavení i hospodářských budov. Také nejrůznější salašnické nářadí a nádobí bylo jejich dílem. Z ovčí vlny zase tkali látky, z nichž se v primitivních valchách utlouklo sukno na papuče, haleny či pokrývky, z ovčí příze se pletly ponožky – kopýtka, ze zbytků zase vázaly dřevorubecké rukavice – palčáky. Tradici zde mělo také barvení sukna, plátna a výroba modrotisku.⁵⁰ Podrobnější prameny k dokumentaci domácí výroby pro období 19. století však bohužel chybí. Můžeme se pouze domnívat, že její produkce sloužila především vlastním potřebám obyvatel. Snad jen část užitkových předmětů mohla skončit v rukou překupníků, kteří je poté prodávali, nebo je nabízeli sami výrobci na místním jarmarku, který byl v Novém Hrozenkově od roku 1846 pořádán pravidelně 4 x ročně.

V prvních desetiletích 20. století se Nový Hrozenkov stal díky sklářskému a dřevařskému průmyslu průmyslově-zemědělskou obcí. V té době již žilo v obci přes 5000 obyvatel, z nichž asi 1/3 pracovala v prů-

myslu.⁵¹ Situace se zhoršila teprve ve 30. letech důsledkem velké hospodářské krize, která otrásla ekonomikou po celém světě. Sklářský i dřevařský průmysl stagnoval, rozmohla se nezaměstnanost. Některým obyvatelům se podařilo dočasně najít práci v nejbližších městech, muži dokonce jezdili až do vzdáleného Zlína, kde pracovali v Baťových obuvnických továrnách. Většina z nich však byla odkázána jen na své drobné hospodářství. Podomácká výroba určená k prodeji, jak bylo již zmíněno, neměla v obci zakořeněnou tradici tak, jak tomu bylo v okolí Valašské Bystřice. Provozovala se jen v několika rodinách. Její zavedení propagoval nejvíce Karel Langer, který přišel s pokrokovou myšlenkou vhodně využít dostupné přírodní suroviny, zejména ovčí vlnu pomocí tradičních, ale především nových technologií zpracování, které by si místní obyvatelé osvojili ve zvláštních výukových kurzech. V roce 1936 v souvislosti s konáním salašnické výstavy napsal: „*Domácký průmysl je jediné možné zaměstnání pro valašský lid, kterým lze téměř bez investic odstranit jeho nezaměstnanost. Dříve se pracovní přebytky valašské spotřebovaly na Ostravsku a Hané. Po zracionalizování výroby průmyslové i zemědělské jsou oba zdroje práce pro Valašsko navždy ztraceny. Dřevařská výroba i kdyby se znovu dostala do konjunktury jako po válce, nestačí zaměstnat více než jen zlomek. Zůstává tudíž jediným řešením obnovení chovu ovcí a k němu se pojícího domácího průmyslu*“.⁵² Pro potřeby moderního trhu navrhoval produkci pleteného a vázaného zimního oblečení – svetry, rukavice, čepice, chtěl zavést i výrobu celovlněných matrací, polštářů, stylových gobelínů apod. K rozšíření počtu chovaných ovcí ale nedošlo, jejich chov stále klesal a stával se okrajovou záležitostí. Langrova výzva se tehdy nesetkala u místních obyvatel s kladným ohlasem.

⁴⁷ Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. Vlastivěda moravská, 68. sv., Muzejní a vlastivědná společnost Brno 2002, s. 799.

⁴⁸ Václavek, M.: Vsatský okres. Brno 1909, s. 97.

⁴⁹ SOkA Vsetín – archiv obce Nový Hrozenkov, inv. č. 34 – Pamětní kniha obce.

⁵⁰ Více: Ország – Vranecký ml., J.: Poslední barvíři v Novém Hrozenkově. Dolina Urgatina 4, 1950, s. 65–67.

⁵¹ Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. Vlastivěda moravská, 68. sv., Muzejní a vlastivědná společnost Brno 2002, s. 799.

⁵² Langer, K.: Salašnictví a lidový průmysl. In: Sborník výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově 1936. Nový Hrozenkov 1936, s. 51–52.

Zavedení výroby hraček

Výrazná změna situace v oblasti zaměstnanosti obyvatel Nového Hrozenkova nastala teprve ve 40. letech 20. století, v období 2. světové války. Pozornost se obrátila tentokrát ke dřevu – materiálu, který našel na Valašsku největší uplatnění v různých oborech rukodělné výroby. Zápisy v obecní kronice zaznamenaly, že již dříve působilo v obci několik zručných „náaturistů“, kteří pro překupníky vyráběli nejrůznější dřevěné zboží. Překupníci sami dodávali vzory, podle nichž se dělaly celé série výrobků, které se s velkými zisky posílaly do různých měst a později také do Německé říše.⁵³ Část produkce vykupoval i pan Jirsa, správce pily v Karolině hutí. Z výrobců nejvíce vynikal Josef Michalčák, který vyráběl dětské hračky – žebříňáčky a trakaře. Tehdy ještě neměl svou dílnu, a tak byl odkázán na strojní vybavení koláře Pavla Krystyníka a stolaře Martina Novosada – z údolí Brodská. Práce se dřevem ho velmi bavila a stala se jeho celoživotní zálibou. Zlom ve výrobě nastal počátkem roku 1942. Na popud Josefa Michalčáka požádal odborný učitel a kronikář František Šedý o pomoc při zdokonalení domácí výroby Zemský ústav pro zvelebování živností v Brně.⁵⁴ Zamýšlená hrozenkovská výroba drobného dřevěného zboží však nemohla výrazněji navázat na zdejší tradici, proto požádal František Šedý zmíněný ústav, aby vyzval některé výtvarníky (uvažovalo se o K. Langrovi, A. Strnadlovi nebo J. Kobzáňovi) k vypracování návrhů výrobků pro hrozenkovské výrobce. Jako možný produkt se jevily jednoduše opracované dřevěné figurky. Brzy poté, počátkem jara, zavítal do obce Karel Langer, v té době profesor Střední uměleckoprůmyslové školy v Brně.⁵⁵ Přivezl s sebou asi 50 návrhů dřevěných malovaných figurek, hlavně zvířátek. Současně projednal s Františkem Šedým možnosti výroby a organizaci kurzů pro příští výrobce.⁵⁶

Na výzvu Zemské rady živnostenské uspořádal Karel Langer první školící kurs již ve dnech 25.–29. března 1942. Jeho hlavním posláním bylo zapracovat předem vybranou skupinu jedenácti místních řeme-

slníků, rolníků a školních žáků ve výrobě figurek, zejména v plastickém obrábění a jejich zdobení, a připravit je tak na dubnový kurs, kterého se měla zúčastnit širší skupina obyvatel. Karel Langer měl dokonale naplánován časový sled prací. Účastníky kursu rozdělil do čtyř skupin podle druhu činností. Úkolem první z nich byla příprava materiálu a vyřezání polotovaru – tzv. „přířezů“ na pásové pile podle papírových šablon. Přitom postup jejich práce měl být následující: „*Řezač rozloží po desce šablony všech typů, aby useknul co nejvíce materiálu. Nejúspornější kladení si poznamená a pak využívá. Uspořádané šablony obtáhne tužkou a pak je odstraňuje jednu po druhé a hned je klade v témže pořádku na druhou desku. Do stroje (pásové pily) vkládá desky dvě. Předtím probije každou figurku dvěma hřebíčky, aby špalíky neklouzaly. Hřebíčky 30 mm nedoráží, aby je mohl snadno potom kleštěmi vytáhnout*“.⁵⁷ Členové druhé skupiny opracovávali polotovary struhákem, hladkým pilníkem a skelným papírem do požadovaného zaobleného tvaru. Každý z obráběčů dostal k opracování nejméně dva druhy figurek, vždy jednu snadnější a druhou obtížnější, aby se co nejlépe zdokonalil. Další měli figurky malovat syntetickými barvami. Tento způsob zdobení se nakonec neujal a osvědčila se technika vypalování dřeva původně pomocí rozžhavených železek a razidel a celkové opalování. Poslední skupina prováděla kontrolu hotových výrobků, třídila je do kolekcí, balila do lubových krabic naplněných pilinami a připravovala k expedici.⁵⁸ V průběhu tohoto kursu byla podle Langrových námětů vytvořena i vzorová kolekce, která při posouzení družstvem Dorka v Praze sklídila velký úspěch.⁵⁹ Předpokládalo se, že bude vhodným doplňkem nově budované výroby hraček v Pusté Kamenici a znovu obnovené produkce ve Skašově u Nepomuku a v Krouné.

Vyráběly se tři originální kolekce, každá po 6–7 kusech, a to: 1. koničci v různých pohybech a postojích, 2. pastýř se psem a pěti ovečkami, 3. lesní a domácí zvířátka – veverka, srnka, jelen, laň, husa, kočka,

kachna a koza. Odbyt zajišťovalo již zmíněné družstvo Dorka, které vykupovalo celou produkci. Jedna figurka se prodávala asi za 7 korun.⁶⁰ Kolekce tak vešla na trh pod označením „hrozenkovské hračky“, získala ochrannou známku, která měla zabránit jejímu napodobování a byla prezentována jako vhodný dárkový a upomínkový předmět.

Z počátku byla výroba záležitostí jen několika místních jedinců a žáků zdejší školy, kteří si jednou týdně docházeli pro polotovary k Josefu Michalčákovi, který je vyřezával na pásové pile. Karel Langer však zamýšlel zavést hromadnou výrobu, která by poskytla možnost výtvarnému většímu počtu obyvatel. Proto ve dnech 10. – 13. dubna proběhl v budově místní radnice další kurs, kterého se již kromě školní mládeže účastnilo na 30 místních, především z řad malorolníků a lesních dělníků. Výuka byla zaměřena na dokončení předem připravených polotovarů – plochých dřevěných přířezů, které se pomocí pilníků, rašplí a smirkového papíru opracovávaly do požadovaných tvarů. Potřebné

Vzorová kolekce hraček (J. Funke 1942)

Vzorová kolekce koníků (J. Funke 1942)

polotovary nařezané z javorového dřeva o přibližné tloušťce 2 cm dodal pilař Cyril Orsák. Náradí – dřevěné svěraky a pilníky zapůjčila měšťanská škola, místní živnostníci a zčásti si je opatřili sami účastníci kursu. Vzhledem k tomu, že v té době již probíhaly jarní hospodářské práce na poli, byl kurs rozdělen na část denní, kam docházelo 15 učňů, a večerní s 16 účastníky. Ve zbývajícím čase se školilo dalších 10 zájemců. Poplatek za absolvování kurzu činil 10 korun.⁶¹

Aby se výroby mohli účastnit i méně zruční jedinci, navrhoval Langer takové vzory, které svým zaobleným tvarem splňovaly podmínky snadné opracovatelnosti, ale zároveň byly na vysoké estetické úrovni. Kombinace obou hledisek se stala pro hrozenkovské výrobky příznačnou. Kurs vedl Karel Langer společně s Josefem Michalčákem a Augustinem Orságem, kteří mu pomáhali zajistit praktickou stránku výuky. V posledních dnech se jej zúčastnil také Josef Chytil, vrchní tajemník Zemského ústavu pro zvelebování živností, a Ing. Veselíková, zastupující družstvo Dorka. Oba představitelé byli s výsledkem práce velmi

spokojeni. Z jejich zprávy vyplývá, že účastníci kursu velmi dobře zvládli plastické obrábění nařezaných špalíků. Zejména dospělí jedinci překvapili vysokou úrovní jemného opracování. Tím dosáhli toho, že výrobky navrhované původně do odvětví pouhých hraček byly přeřazeny do skupiny prvotřídních lidových uměleckoprůmyslových předmětů. Mladší účastníci se po počátečních rozpacích také značně zlepšili. Bylo konstatováno, že dokonalejší osvojení technologie jim zajistí další praxe pod vedením dospělých absolventů kursu. V závěru školení věnoval K. Langer pozornost i zdobení figurek opalováním. Ukázalo se, že většina mužů tuto technologii nezvládala, naopak ženy prokázaly v dekorování větší zručnost a ukázněnost.⁶²

Pro výrobu figurek se používal odpadový materiál. Špalíky ze dřeva listnatých stromů, které se netřepilo a dobře brousilo, jako je jasan, buk, javor, klen, jilm, topol, ale i barevná dřeva ovocných stromů – bílé dřevce plané hrušně, hnědočervené dřevce ořechu, švestky a roubované hrušně. Tím se docílila i různá barevnost výrobků bez použití mořidel a jiných barev. Větší problém vznikl při konečném zdobení opalováním a vypalováním. Již dubnový kurs prokázal, že starší lidé a zejména muži neměli pro zdobení patřičnou jemnost manuálního a výtvarného citu, jako těžce pracující měli příliš tvrdé ruce. Mladší účastníci zase byli ve zdobení neukázněni.⁶³ Zdánlivě obtížnou situaci pomohl vyřešit další kurs realizovaný téhož roku od 8. do 15. května. Přispěl ke zkvalitnění a celkovému zdokonalení technologie výzdoby. Byl určen pro dřívější absolventy, ale také pro děvčata, od kterých se očekávala větší schopnost a smysl pro užití dekoru. Vzhledem k tomu, že se kursu mohly účastnit až po absolvování večerních májových pobožností, nezbyvalo jim na zvládnutí technologie dostatečné množství času. I proto došlo k rozdělení účastníků opět do dvou skupin, na část denní a večerní. Starší opalovali výrobky plamenem letovací lampy, mladší pracovali bezpečnějším způsobem za použití speciálních

vypalovačů, které dal k tomuto účelu zhotovit Karel Langer v místní zámečnické dílně. Jejich pomocí vytvářeli nejrůznější zdobné motivy ve tvaru koleček, proužků, zvyrazňovali oči, uši, nos apod. Obě technologie se kombinovaly. Obecně se ale uplatnila zásada, že dokonale hladké, plasticky propracované výrobky se dekorovaly méně, naopak drsný povrch se zdobil více, aby se zakryla jeho přirozená disproporce.

Technika opalování autogenem a vypalování pomocí jehel vyhřívaných benzinem nebo elektrinou celý proces značně zjednodušila. Dříve se místo toho používala různá vypalovačla (želízka, dráty, hřebíky apod.), která se nažhavila. K tomuto účelu si výrobci zhotovovali kamínka ze staré nádoby na mléko nastavené koncem komínové roury, která naplnili žhavým uhlím. Opalování se provádělo nad otevřeným ohněm.

Nová technologie za použití autogenního hořáku s malým špičatým plamenem se poprvé uplatnila právě na „hrozenkovských figurkách“ z javorového dřeva. Povrch předmětu se buď opálil celý, výsledkem pak byla nádherně sametová teplá čern, nebo se špičkou plamene malovaly různé ornamentální prvky. Přebytky spáleného dřeva se odstranily vymnutím předmětu v suchých jemných pilinách.

U dřev s výraznou lineární kresbou let se při výzdobě používala i technika drásání, kdy se povrch opáleného zuhelnatělého dřeva vydrhnul drátěným kartáčem. Používala se hlavně měkká dřeva smrku, jedle nebo borovice, která se opálila plamenem autogenního hořáku nebo benzínové lampy. Drásáním se odstranily spálené části a na povrch plasticky vystoupila tzv. pozitivní kresba let jako černé linie v bílém poli. Takto upravený povrch vynikl nejen nádhernou a výraznou kresbou let, ale byl i odolnější proti mechanickým vlivům, protože opálené dřevce ztvrdlo. Nátěrem fermeží se obě vlastnosti ještě zdokonalily.⁶⁴ Tímto způsobem se prováděla povrchová úprava na vybrané kolekci domácích a lesních zvířátek. Tvořila ji kravka, koník, koza a jelen. Doplnky (rohy a parohy),

Vypalování dekoru (J. Čepelák 1942)

kteří se ze špalíku dřeva daly stěžít vyrobit, se tvarovaly z větviček částech upravených nožem. Z roztřepených provázek se dělaly ohony.

Technika drásání se uplatnila také na výzdobě pozadí tzv. valašských betlémů, které navrhoval prof. Karel Langer. Betlémy se hotovily především z měkkého smrkového dřeva, kde drásání zcela zvýraznilo letokruhy. Mezi jejich nejzručnější tvůrce patřil Petr Orság – Kaděra (1919–1947) z Brodské, který tragicky zahynul pod koly vlaku ve vánoční čas na nádraží v Karlovině.⁶⁵ Podle Langrových návrhů se vyráběly také skládané modely dřevěných valašských chalup, které byly v pozdějších letech po dlouhou dobu nabízeny jako vhodný dárkový suvenýr ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Tzv. „domečky“ se vyráběly z odpadového materiálu, pro který si jednotliví výrobci docházeli ke stolaři panu Burdovi. Na modelech pracoval ve Velkých Karlovicích Josef Kalus ml. a v Novém Hrozen-

kově František Michálek a Jakub Orság – Holčík. Původní kolekce měla asi 6 typů. Domečky byly sestaveny pomocí čepů a kolíčků z několika dílů masivního dřeva různého druhu. Zdobily se celkovým opalováním a vypalováním. Později se ve stolařské dílně Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm vyráběly domečky lepené.

Jednotlivé modely dřevěných domečků navrhovali i Langrovi žáci ze Střední uměleckoprůmyslové školy v Brně. Patřili k nim např. Rostislav Magni, Václav Kautman a Vladimír Bouček, který byl autorem velmi známého modelu dřevěného kostelíka z Velkých Karlovic.

Kromě dárkového zboží se po dohodě s místními výrobci hotovily také nejrůznější užitkové předměty do domácnosti, jako vařečky, kvedlačky, dřevěné lžice, války na těsto, kolíčky na prádlo, násady apod.

Jako pracovní prostředí sloužily výrobcům jizby vlastních obytných domů, kde měli nezbytné nářadí – dřevěný svěrák k upnutí přirezu, struháky, různé hrubé pilníky a rašple k jeho opracování a smirkový

J. Michalčák při výrobě hraček (J. Čepelák 1942)

papír k dokončení hladkého povrchu hračky. Určité druhy výrobků a specializace si postupně vynutily vznik drobných dílen se strojním vybavením. Byly pouze tři. Josef Michalčák měl k dispozici dvě pásové pily na výrobu přířezů, další prostory jeho dílny sloužily jako skladiště. František Michálek vlastnil menší soustruh, na kterém hotovil užitkové předměty do kuchyně, a Jaroslav Barbořák měl ve své dílně kromě pásové pily i jednoduchý přístroj na vyřezávání závitků do dřevěných náběraček. V této souvislosti je nutné připomenout i místní pily, které výrobcům dodávaly potřebný materiál. O pile C. Orsága jsem se již zmínil, dodávala zejména polotovary – přířezy figurek. K dalším patřila pila Františka Tkadlečka, která poskytovala odpadové dřevo na výrobu kuchyňského nářadí a kuchyňských prkének. Na pile Aloise Burdy se zase vyráběly dřevěné podnosy.

K propagaci a zvýšení odbytu vypalovaných hraček, valašských domečků a užitkových předmětů ze dřeva měl přispět i film pořízený v prosinci 1942 kameramanem Josefem Čepelákem pro filmovou společnost zvukového týdeníku Aktualita. Jak napsal kronikář František Šedý: „Pro filmování byla vyhlédnuta prostorná valašská jizba u kostela, stejně jako charakteristické osoby“.⁶⁶ Nakonec se natáčelo ve staré dřevěnici č. p. 60 u Jochců – Janotů v Závodí, která je dnes ve Valašském muzeu v přírodě, v areálu Valašské dědiny. Filmaři si ji vybrali asi proto, že se v ní nacházela zchovalá typická valašská pec s otevřeným ohništěm. Z tohoto prostředí pochází několik propagačních snímků, které pořídil kameraman Josef Čepelák. Znárodnují mimo jiné Josefa Michalčáka, který právě na ohništi opaluje dřevěné hračky. Pro lepší stylizaci prostředí měl oblečenou valašskou „hrozenkovskou“ košili s vyšíváními přednicemi, soukenné kalhoty a na nohou měl obuté soukenné papuče.⁶⁷ Oproti filmové podobě byla skutečnost jiná. Jak bylo řečeno, figurky se po absolvování květnového kursu opalovaly především pomocí plamene benzinové lampy, nikoliv nad

Sestavování modelů valašských domečků (J. Čepelák 1942)

ohněm. Také výrobci se oblékali moderněji a účelněji. Podle vlastních slov J. Michalčáka neměl již nikdy tak popálené ruce, jako při pořizování těchto snímků.⁶⁸

Krátký film byl zařazen do Filmového týdeníku a v průběhu ledna a února r. 1943 ho promítaly biografy v Praze i Brně. Dnes se nachází v Národním filmovém archivu a jeho kopie je uložena také na oddělení dokumentace ve Valašském muzeu v přírodě.

Propagaci hrozenkovských hraček napomohla i skutečnost, že obec byla vnímána okolím jako typická valašská dědina se zchovalými prvky lidové kultury.

⁶⁵ SOKA Vsetín – archiv obce Nový Hrozenkov, inv. č. 34 – Pamětní kniha obce z let 1933–1944.

⁵⁴ Původně Zemský výbor pro zvelebování živností v Markrabství moravském byl založen v roce 1909. Svým působením měl napomáhat k povznesení živností, průmyslu a obchodu. Vedle tovární sériové výroby se objevovaly snahy znovu upřednostnit kvalitu lidové rukodělné práce. Tvořivost a manuální zručnost prostých lidí byla dávána do protikladu k odcizení pásové strojní výroby. Pád- ným důvodem byla nezaměstnanost a sociální bída, zesílená zaplavením trhu levnými průmyslovými výrobky. Zemský ústav tak zahrnul do své činnosti také péči a propagaci lidové řemeslné výroby. Jednou z prvořadých oblastí byla právě podpora výroby drobného dřevěného zboží, především hraček, která přetrvala až do 40. let 20. století. Významnou úlohu v tomto směru sehrálo oddělení pro lidovou a uměleckou výrobu Zvelebovacího ústavu v Brně, řízené J. Chytilcem.

⁵⁵ Byla založena r. 1924 Obchodní a živnostenská komorou v Brně pod původ- ním názvem Škola uměleckých řemesel. Jejím cílem bylo poskytnout vyšší výtvarné a odborné vzdělání a vychovat návrháře pro průmyslovou výrobu a pracovníky v oboru názorné reklamy a propagace. Od samého jejího zrodu se datuje i počátek dlouholeté spolupráce jejich pedagogů a studentů se Zve- lebovacím ústavem. Profesoři školy vedli kursy pro malíře pokojů, písma, štítů, knihaře, keramiky, skláře, zasáhli i do oborů krajkářství a vyšivačství. Jejich úko- lem bylo také mapování skutečné situace v domácích dílnách po celé Moravě.

⁵⁶ SOkA Vsetín – archiv obce Nový Hrozenkov, inv. č. 34 – Pamětní kniha obce z let 1933–1944.

⁵⁷ Moravský zemský archiv Brno, fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 616.

⁵⁸ Moravský zemský archiv Brno, fond G 113 – Zemská rada živnostenská, kar- ton 613. v Brně. Národopisná revue 15, 2005, s. 32.

⁵⁹ Dorka – družstvo pro organizaci domácí práce, bylo založeno v roce 1940 a v jeho čele stál Theodor Pistorius. K dalším členům se počítali zástupci ob- chodních komor, ústavů pro zvelebování živností, zemských živnostenských rad, Ústředního svazu řemesla a zemědělských rad. Hlavním úkolem družstva byla péče o odby- t výrobků vznikajících jako produkt řemeslné a rukodělné prá- ce. Po válce bylo družstvo začleněno do Ústředí lidové umělecké výroby.

⁶⁰ SOkA Vsetín – archiv obce Nový Hrozenkov, inv. č. 34 – Pamětní kniha obce z let 1933–1944.

⁶¹ Moravský zemský archiv Brno, fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 613

⁶² Moravský zemský archiv Brno, fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 613

⁶³ Moravský zemský archiv Brno, fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 613

⁶⁴ Srov.: Langer, K.: Dřevo v lidové umělecké výrobě. In: Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě. Praha 1953, s. 44–45.

⁶⁵ Langer, K.: Vánoční tragédie. Naše Valašsko 10, 1947, s. 189.

⁶⁶ Moravský zemský archiv Brno, fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 616

⁶⁷ Tyto fotografie byly publikovány: Stibor, M.: Řezbáři na Novém Hrozenkově. OÚ Nový Hrozenkov 1995.

⁶⁸ Magulová, I.: K činnosti Zemského ústavu pro zvelebování živností pro zemi Moravu v Brně. Národopisná revue 15, 2005, s. 32.

Organizace výroby

Domácká výroba hraček v Novém Hrozenkově byla organizována Zemským ústavem pro zvelebování živností se sídlem v Brně. V prů- běhu prosince 1942 byla v obci oficiálně zřízena tzv. „Služebna domá- cích výrob v Novém Hrozenkově“, která podléhala příslušným směr- nicím a revizním orgánům Zemského ústavu. Počáteční chod výroby zaštitil i tajemník ústavu Josef Chytil.

Vedoucím Služebny se stal učitel a kronikář František Šedý, který vedl účetnictví a nesl celkovou odpovědnost za vnitřní organizaci výroby. Vyřizoval veškerou úřední korespondenci mezi Služebnou, Zemským ústavem pro zvelebování živností a družstvem Dorka. Mimo jiné za- jišťoval materiál, vybíral hotové produkty a rozděloval výplaty.

Samotný výrobní proces začínal na pilách, které dodávaly polotovary. Zájemci si je mohli vyzvednout také u J. Michalčáka. Základní tvar fi- gurky byl tedy dán přířezem, opracování a úroveň zdobení už závisely na zručnosti jednotlivých výrobců. Dalo by se říci, že každý z nich vnesl do figurky své osobité představy a cit pro dekorování. Po jejich opra- cování a dokončení povrchové úpravy je realizátoři odevzdávali přímo Františku Šedému, který je třídil podle kvality, balil do lubových kra- biček a dle pokynů Dorky obstarával dodávky přímo zákazníkům. Ně- které kolekce se posílaly i do zahraničí. Většina produkce se vyvážela přímo do Německé říše, kde je místní obchodníci nabízeli jako vhodné hračky nebo dárkové suvenýry.

Podobně jako v Novém Hrozenkově vznikaly tyto služebny i na jiných místech Moravy. Jednou z podmínek, které stanovil Zemský ústav, byla i přítomnost výtvarně-technických poradců.⁶⁹ Hlavní náplní je- jich práce byla příprava návrhů a seznámení výrobců s pracovními postupy. Současně měli pomáhat při hledání místních surovin, které by se daly vhodně využít v domácí výrobě, a pátrat po starých lido- vých výrobních technikách. V Novém Hrozenkově plnil tuto funkci

prof. Karel Langer. Spolu s ním zajížděli na Nový Hrozenkov i jeho žáci ze Střední uměleckoprůmyslové školy v Brně. Potřebnou praxi tak získávali přímo v terénu, kde se seznamovali s tradičními techni- kami zpracování dřeva a ostatních přírodních materiálů. Následně sami navrhovali další vzory pro lidové výrobce. Vše probíhalo na zá- kladě úzké spolupráce Zemského ústavu a brněnské Školy umělec- kých řemesel. Jako výtvarně – technický poradce se K. Langer věnoval hlavně kresebným předlohám (figurek, betlémů, domečků) a pomá- hal s organizací výroby.

Mimo to zaměřil svou pozornost na oživení často již zaniklých tradič- ních technologií. Již v roce 1942 domluvil s místním učitelem Josefem Halamíčkem výrobu vázaných rukavic. Materiál připravoval tkadlec František Mácalík a samotné vázání zajišťovaly ženy v domácnosti.⁷⁰ Podrobnější informace týkající se pokusů o oživení domácí výroby nám poskytuje Langrova zpráva z prázdninového pobytu v Novém

Přebírání hotových výrobků F. Šedým (J. Čepelák 1942)

Výroba hraček pro Ústředí lidové umělecké výroby

Změny v celkové organizaci výroby přinesl konec 2. světové války a následující období. Na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 vzniklo Ústředí lidové umělecké výroby (ÚLUV), které postupně přejímalo kompetence Zemského ústavu pro zvelebování živností. Proto ještě koncem roku 1945 zahájil František Šedý jednání o začlenění Služebny domáckých výrob v Novém Hrozenkově pod nově vzniklé Ústředí a zároveň podal žádost o přeměnu Služebny na družstvo Bezkyd, které by plynule na tradici zavedené výroby hraček a užitkového zboží navázalo. S jeho vznikem se počítalo již v roce 1942, ale válečná situace a politické důvody způsobily neúspěch jakýchkoli jednání. Družstvo Bezkyd bylo ustaveno po úředních jednáních teprve v prosinci 1947, do té doby nadále sdružovala domácké výrobce zdejší Služebna. Jako výtvarně-technický vedoucí byl na návrh K. Langra pověřen odborný učitel J. Ország – Vranecký ml., který měl zabezpečit revitalizaci výroby a obnovení původního sortimentu zboží namísto výrobků pro válečné účely. Ihned po válce se Služebna potýkala s vážnými finančními problémy. Ve zprávě dr. Štěpánka z 2. 7. 1946 se uvádí, že „výrobní možnosti jsou dobré, naopak odbytové možnosti jsou velmi zlé“.⁶⁹ Problém však nebyl přímo v odbytu, ale způsobily ho opožděné platby odběratelů. Navíc Zemský ústav přestával poskytovat všem služebnám jak finanční, tak organizační pomoc a v r. 1951 zcela zanikl. Služebna domácích výrob v Novém Hrozenkově zůstala v provozu v podstatě do r. 1950, ale její činnost byla omezená a od roku 1948 probíhal proces likvidace. Ještě v roce 1946 ale vyráběla hračky, betlémy a násady pro pracovní nářadí, které dodávala na trh prostřednictvím prodejny Umělecká výroba (UVA). Dokonce bylo v plánu zavést ve větším produkci betlémů podle návrhu Leopolda Velana. V květnu 1947 zaslal František Šedý žádost na ONV ve Vsetíně s prosbou o povolení živnosti pro tkalce J. Rafaje. Šedý měl v úmyslu, podle předešlých návrhů K. Langra, obnovit domácké zpracování ovčí vlny.

Za podpory brněnské pobočky ÚLUV a ve spolupráci s místními výrobci počítal ještě během zimní sezóny 1947/48 se zavedením výroby různých vlněných tkanin, přehozů, vlnáků, šálů, pleteného zboží (svetry, čepice, rukavice) a také soukenných papučí. Výrobky měly být určeny převážně pro vývoz. Vzhledem k tomu, že tkalcovská dílna J. Rafaje, ve které se měla vlna zpracovávat, byla jednou z posledních na Valašsku, dostalo se mu živnostenského oprávnění.

Po roce 1948 domácí výrobci postupně přecházeli pod družstvo Bezkyd – valašská a umělecko-lidová řemeslná práce. Jeho prvním předsedou byl Josef Michalčák a vedoucím provozu se stal František Brandl. K dalším zakládajícím členům patřili výrobci, kteří dříve pracovali buď na pile Cyrila Orsága, nebo měli doma vlastní dílnu, např. Jan Valigura, Alois Orság, Josef Boháč, František Michálek, Ladislav Barbořák, Antonín Mrázek a další. Z domácích dílen se hlavní výroba přenesla do nové výrobní haly vystavěné uprostřed obce v letech 1948–1949.

Brzy po svém založení navázalo i družstvo Bezkyd spolupráci s Ústředím lidové umělecké výroby, zejména s jeho brněnskou pobočkou, která vznikala za vydatného přispění odboru lidové umělecké výroby Zvelebovacího ústavu. Právě zkušenosti a znalosti nasbírané během mnohaleté práce tohoto odboru se staly v prvních poválečných letech podkladem pro definování cílů brněnské pobočky ÚLUVu. Pro novou organizaci pracovali rovněž profesionální výtvarníci, kteří pro lidové výrobce i celá výrobní družstva navrhovali další vzory. V této souvislosti navázalo brněnské ústředí úzkou spolupráci se Střední umělecko-průmyslovou školou v Brně.

Družstvo Bezkyd stejně jako předchozí Služebna nadále spolupracovalo s prof. Karlem Langrem, který pro výrobce připravoval další kresebné návrhy. Sortiment výrobků zůstal velmi podobný, ale pro výrobu přířezů se postupně začalo více užívat měkkého lipového dřeva, které

Situace nebyla nijak příznivá, na krátkou dobu byl ohrožen i samotný provoz Služebny. Nařízení o totálním nasazení se nevyhnulo ani Františku Šedému. Již ke konci r. 1944 měl být totalitními orgány odvelen na práci do Říše.⁷⁰ V té době však zastával několik funkcí najednou. Jak bylo již uvedeno, obstarával materiál, rozdělával polotovary, přebíral hotové zboží, dohlížel na expedici, zajišťoval účetnictví a výplatu výrobcům, kromě toho stále vyučoval na místní škole. Opakované žádosti adresované pracovnímu úřadu na Vsetíně o přidělení kancelářské síly nikdo nebral vážně. Jeho odchodem by se narušila nejen veškerá organizace výroby, ale navíc by nebyly splněny ani vojenské zakázky. Z těchto důvodů byl František Šedý dočasně uvolněn a zůstal nadále ve vedení Služebny. Snažil se podle pokynů družstva Dorka začlenit do zdejší Služebny i další domácké výrobce z celého vsetínského okresu.

⁶⁹ Spolupráci lidového výrobce s profesionálním výtvarníkem propagoval zejména J. Chytil, vedoucí oddělení pro lidovou a uměleckou výrobu Zvelebovacího ústavu v Brně. Tato spolupráce měla ukončit bezduché kopírování vzorů z minulosti a přinést nové pojetí hodné moderní doby. Jelikož si malý výrobce nemohl dovolit platit navrhovatele, stalo se východiskem soustředění profesionálních výtvarníků ve zvelebovacích ústavech a poskytování jejich návrhů výrobcům zdarma.

⁷⁰ Moravský zemský archiv Brno, Fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 616.

⁷¹ Moravský zemský archiv Brno, Fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 616.

⁷² Výrobu hubáňů popsal: Šrott, A.: Výroba klobouků a čepic z choroše. Valašsko 3, 1954, s. 46–47.

⁷³ Technologie výroby lubových krabiček je popsána v článku: Langer, K.: Dřevo v lidové umělecké výrobě. In: Tvorivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě. Praha 1953, s. 47.

⁷⁴ Moravský zemský archiv, Fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 616

⁷⁵ Moravský zemský archiv, Fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 619.

Hrozenkově ze srpna roku 1943.⁷¹ V této zprávě, kterou zaslal Zemskému ústavu, uvádí, že v obci se nabízí možnost využití několika přírodních surovin, které se pomocí tradičních technologií dají zpracovávat. Počítal např. s využitím chorošů na výrobu domácí dětské obuvi a přezůvek do nemocnic. Přitom se inspiroval starobyrou technologií výroby chorošových tzv. „hubáňových“ čepic, které tvořily součást pracovního oblečení starých Valachů.⁷²

Z kořínků lesních stromů se měly plést ošatky a z vrbového proutí zase rohožky na čištění obuvi. Podobně měl v úmyslu zavést výrobu rohoží z houžví získaných zkroucením mokrých větví jehličnanů nad ohněm. V této době bylo také pokusně zhotoveno ze smrkového odpadu několik druhů zvířátek a závěsných konsolk pro dětské domovy. Pro vánoční trh byl vytvořen i model malého rodinného betléma. Z proutí košíkářské vrby chtěl vyrábět držadla na nákupní tašky a rákosové kabelky. Výhledově počítal také se zavedením výroby dřevěných přístrojů na praní brambor. Z těchto a dalších experimentů se ujala pouze výroba lubových krabiček, do kterých se hračky balily a posílaly k expedici. Tenké dřevěné loubky ze smrkového dřeva dodávala jednotlivcům Jochcova pila v dnešní Karolině.⁷³ Rovněž se K. Langer snažil o oživení domáckého zpracování vlny v soukenických dílnách Františka Mácalíka a Jana Pšeníčka, kde byly k dispozici kramplovací stroje a tkalcovské stavy na elektrický pohon.

V průběhu válečných let se pracovní program Služebny podřídil z větší části potřebám válečného zásobování, jehož zakázky musel plnit. Do popředí se postupně dostávala výroba hospodářského a kuchyňského nářadí a lopat na sníh. Tak např. v roce 1944 Služebna dodala na trh 100 000 ks vařeček, 50 000 ks věšáků, 20 000 sušáků, 100 000 količek na prádlo a 2000 ks lopat na sníh. Pro válkou postižené obyvatelstvo vyráběli místní stolaři i posteje. K dokreslení tehdejších poměrů bych uvedl ještě vojenskou objednávku 1500 proutěných košů na brambory.⁷⁴

se lépe opracovávalo za pomoci řezbářských dlát. Tím se proměnil původně hladký zaoblený tvar figurek – zvířátek a vystřídal ho řezbářsky tvarovaný povrch. Tuto novou technologii opracování pomocí řezbářských dlát a nožů zavedl Josef Michalčák. Povrch figurek se zdobil vypalováním s vyznačením smyslových orgánů u zvířátek i figurek pastýřů a zbojníků. Na závěr se figurka nalakovala transparentním bezbarvým lakem. Celá produkce končila v prodejnách lidové umělecké výroby – tzv. Krásných jizbách, které nabízely zákazníkům veškerý sortiment lidových výrobků. Prodávaly se jako vhodný bytový doplněk, mimo jiné i pro svou nízkou prodejní cenu. Byly tak dostupné všem vrstvám obyvatel, proto bychom je v té době našli v mnoha domácnostech.

V roce 1950 došlo v družstvu Bezkyd k rozšíření sortimentu dárkového zboží. Brněnská pobočka ÚLUVu uspořádala pro pracovníky družstva a studenty místní střední školy zaškolovací kurs výroby valašských dřevěných holubiček. Starobylou výrobní techniku předváděl Jan Pifka, jeden z tehdy posledních výrobců holubiček na Valašsku. Kurs byl spojen s přednáškami o lidové tvorbě a doplněn promítnutím filmu Lidé pod sněhem, který zachycuje podomáckou výrobu na Valašsku v zimním období.⁷⁷

Pracovníci družstva – Josef Michalčák a Vladimír Jochech zhotovili dle návrhu K. Langra pro československou expozici na Světové výstavě v Bruselu v roce 1958 valašské betlémy a další soubory dřevěných figurek. I přes tento úspěch se vývoj družstva ubíral jiným směrem a po celkovém zestátnění přecházel podnik na perspektivnější a žádanější výrobu dřevěného dýhovaného a čalouněného nábytku, odborní pracovníci také navrhovali interiéry. Do družstva byli mnohdy násilně začleněni všichni do té doby soukromí stolaři, koláři a sedláři. Původní výroba hraček se tak stala druhořadou záležitostí jen několika jedinců. Proto v roce 1961 přešla malá skupinka pracovníků v čele s Josefem Michalčákem pod umělecké družstvo Lipta v Liptále⁷⁸, pro které ještě několik let vyráběli v domácích dílnách valašské figurky a holu-

bičky. Organizovaná hromadná výroba, tak jak byla započata v roce 1942, tím zcela zanikla a přesunula se do soukromí. Největšího významu dosáhla v době okupace, kdy stoupala poptávka po sortimentu dřevěného dárkového zboží. Navíc můžeme říci, že výroba hraček a užitkového zboží splnila svůj cíl, který vytyčil prof. Karel Langer. Mnoha místním obyvatelům především z řad drobných rolníků poskytla v období válečné krize doplňkový zdroj příjmů. Mimo období sezónních prací v zemědělství se na výrobě podílelo více než 150 jedinců, kteří opracovávali přířezy nebo vyráběli drobné užitkové zboží. Hlavní podíl na úspěchu hrozenkovské výroby měl právě prof. Karel Langer. Velmi dobře znal místní poměry, mentalitu a technickou zručnost zdejších obyvatel. Protože v obci nebyla zakořeněna tradice výtvarného opracování dřeva, nehledal pomoc jednotlivcům, ale navrhl hromadnou výrobu na podkladě kvalitních předloh, které sám vytvářel. Vše pak probíhalo za finanční a organizační podpory Zvelebovacího ústavu.

Jediným hmotným dokladem zůstávají hračky – zvířátka, figurky pastýřů, zbojníků a celé betlémy uložené ve sbírkách našich muzeí. Dokládají na jedné straně tvůrčí nápaditost K. Langra pro využití odpadového dřeva a zároveň dokumentují zručnost a dovednost hrozenkovských výrobců. Proto právě osobnosti K. Langra a hlavním výrobcům je věnována větší pozornost.

⁷⁶ Moravský zemský archiv, Fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 670.

⁷⁷ Orel, J.: Kursy domácích technik a lidové práce na Moravě. Věci a lidé 2, 1949–1950, s. 394–403.

⁷⁸ Lidové a umělecké družstvo Lipta bylo založeno 10. dubna 1946 v Liptále a organizačně spadalo pod brněnskou pobočku Ústředí lidové umělecké výroby. Sdružovalo téměř všechny lidové výrobce okresu Vsetín. Jeho předsedou byl až do r. 1954 malíř Jan Kobzán, který pro výrobce vytvářel nejrůznější kresebné návrhy. Z počátku se zde vyráběly jen hračky, rohože, vařečky, opálky, koše a kamenné brousky, později se sortiment výrobků značně rozšířil. Byly založeny i filiální provozovny v okolních obcích a městech – Velkých Karlovicích, Zašově, Krhové, Valašském Meziříčí, Vsetíně, Valašské Polance.

Osobnosti spojené s výrobou hrozenkovských hraček

Karel Langer

narodil se 31. 10. 1903 v Pruggu nad Litavou. Střední školu i jednoroční abiturientský kurs pro učitele absolvoval v Hradci Králové. V roce 1923 nastoupil svou profesní dráhu v Novém Hrozenkově, kde jako učitel na místní měšťanské škole strávil dva roky. Rázovitá obec i její obyvatelé jej oslovili hned po příjezdu vlakem. Jak později sám napsal ve svých vzpomínkách: „*Můj první dojem byl spousta zpěvu. Ze všech kopců se zpívalo a halekalo. Pak jsem se dozvěděl, že je haldamáš (dožínkové slavnosti). To se tehdá náramně oslavovalo. Poté jsem se prošel trošku po centru dnešní dědiny. Stavení většinou dřevěná, stála jen po jedné straně cesty. Od kostela po Šmočky vyjma dřevěné kůlny ani jedna chalupa, jen samá pole. Dále Závodí, samé půvabné dřevěnice. Centrum obce se nevyznačovalo hustou plošnou zástavbou, ta byla větší na Čubově a v Horňansku, spíše školou, kostelem, obecní kanceláří, poštou, hlavně však koncentrací hospod: U Boženky, U Krystýnka, polo-hospody majitelů pily Kulky a Saxe, a nejstarší z nich největší hospoda Na Vranči. Později přibyl ještě Lidový dům – šestá hospoda na necelém půl kilometru.*“⁷⁹

V té době navázal přátelství s Josefem Országem – Vraneckým starším, zámožným sedlákem, majitelem zájezdní formanské hospody Na Vranči, ale především již od dob Národopisné výstavy v Praze neúnavným sběratelem místních lidových tradic, znalcem zdejších poměrů a propagátorem domácího folkloru. Byl to právě Vranecký, který ho natolik ovlivnil, že se Langer později zabýval národopisem a lidovou kulturou. Jejich vzájemná spolupráce se odrazila v mnoha oblastech. Langer mu pomáhal např. s vytvořením novohrozenkovského tzv. „orszáckého“ kroje, kde již tehdy využil svůj výtvarný talent a uměřený smysl pro dekor. Vytvářel návrhy na výšivky, zejména na mužské šátky, přednice a obojky košil, ženské rukávce a zástěry – příponky. Přitom dbal, aby barevnost výšivkových motivů nepřekročila hranice střídmosti a vkusu.⁸⁰

Během svého pedagogického působení Langer dokonale poznal místní chudé poměry, které se projevovaly i při každodenním vyučování. Jak sám uvedl ve vzpomínkách: „*Děti vesměs pocházely z velmi početných rodin, tehdejší průměr kolísal mezi šesti až osmi. Při takových počtech měli potíže s řádným oblečením a vybavením školními pomůckami i střední a velcí rolníci. Závažnější potíže vznikaly v zajištění péče o děti, které ještě nechodily do školy. Ty pak měly ještě další povinnosti – pást dobytek a pomáhat v hospodářství. Aby mohly chodit do školy, musily starší děti brát s sebou mladší sourozence. Ve třídách obecné školy vyseřadávaly nehybně ve vyhrazených zadních lavicích. Přesto v době pasení zůstávaly doma. Na oznámení ředitele, že děti nechodí do školy, potrestal nadřízený úřad rodiče pokutou, kterou však neměli čím zaplatit. Přišel tedy četník a odvedl otce na 14 dní do vězení. Ten to s povděkem přijal. Jednak proto, že si odpočinul od těžké práce a zadarmo se najedl určité vydatněji než doma. Rodiče měli zájem, aby dítě chodilo do školy, bránila jim v tom železná nutnost zajišťovat rodině to nezákladnější – obživu.*“⁸¹

S chudobou a obtížným životem obyvatel Nového Hrozenkova se tak setkával denně. Právě v této zkušenosti můžeme hledat příčiny jeho pozdější osobní angažovanosti a snahy pomoci zdejším lidem najít doplňkový zdroj obživy v domácí výrobě.

Po dvou letech odešel Karel Langer do Opavy, poté do Fryštáku a Jičína. Od roku 1928 studoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze u prof. J. Bendy obor Všeobecná a speciální příprava pro užitou grafiku, knižní umění a propagaci. V roce 1929 obdržel jako student mimořádné stipendium ve výši 1800 Kč k pořízení kresebné dokumentace zejména lidových staveb na Valašsku pro Národopisné muzeum v Praze. Karel Langer se domluvil se svým o sedm let mladším spolužákem Antonínem Strnadlem, že studijní cestu podniknou společně a zaměří se hlavně na jižní Valašsko. Ze Strnadlova rodiště Trojanovic vyrazili oba pěšky přes Rožnov do Nového Hrozenkova,

obce, kterou Langer velmi dobře znal. Zde navštívili J. Országa – Vraneckého a také na nedalekých Bařinách prof. J. Válka. Odtud vedly jejich cesty přes Liptál, Jasennou, Všeminu, Ublo, Lutoninu, Vizovice, Bratřejov, Prlov a Valašskou Polanku a zase zpátky na Nový Hrozenkov. Nocovali obvykle ve školách, spávali na lavicích a při světle petrolejové lampy dokončovali své kresby z terénu do finální podoby.⁸² Touto studijní cestou začalo Langrovo mnohotvárné národopisné dílo.

Po ukončení studií působil již jako profesor na středních školách v Bratislavě (1932–1939) a Hradci Králové (1939–1940). Na delší čas zakotvil jako profesor Uměleckoprůmyslové školy v Brně (1940–1963), kde zavedl výuku pro obory drobného uměleckého průmyslu a hraček. Paralelně vedl také kursy kreslení, modelování a geometrie. Externě působil jako referent pro lidovou uměleckou výrobu Obchodní a živnostenské komory v Hradci Králové a návazně stál v Brně při založení a vedení vývojového oddělení Ústředí lidové umělecké výroby. Do tohoto období spadá i jeho spolupráce s domácími výrobci v Novém Hrozenkově popsaná v předešlých kapitolách. Mimo zmíněnou činnost, související s výrobou hraček a oživením tradičních technologií, se také zaměřil na kresebnou dokumentaci lidové kultury na Valašsku. Jeho dokumentárně kreslířské dílo obsahuje více než 4000 kreseb, převážně zachycujících zemědělské nářadí, nástroje a lidové stavby. Langrovy kresby věrně vystihují a podávají charakteristické materiálové, tvarové i funkční rysy daného předmětu. Na obdobném principu je založena také jeho volná tvorba, vycházející z krajinářských a figurálních motivů za použití malířských i grafických technik.⁸³

V této souvislosti nelze opomenout ani Langrovo literární činnost, která čítá více než 80 titulů časopiseckých a knižních. Jejich tématy bylo výtvarné umění, lidová a sociální hmotná kultura. Od počátku byla v centru Langrovy pozornosti problematika lidové výroby, práce a pracovního nářadí, salašnictví a zemědělství. Jeho odborné studie

vycházejí z dokonalé znalosti problematiky. Jsou vedeny živým zájmem o celkový způsob života, sledují proměnlivost jeho forem a zároveň se snaží o udržení rovnováhy tradice a pokroku. Publikoval je v odborných i populárně-vědných časopisech, k nimž patřily Umění a řemesla, Tvar, Věci a lidé a Valašsko.

Významná je i jeho odborná a organizační práce v oboru národopisném. V roce 1932 se podílel společně s Antonínem Strnadlem na realizaci první expozice Okresního muzea ve Vsetíně, v roce 1936 připravoval opět ve spolupráci s Antonínem Strnadlem Salašnickou výstavu v Novém Hrozenkově. Od roku 1964 krátce po odchodu do penze působil jako externí pracovník Valašského muzea v přírodě, kde se aktivně podílel na jeho budování. Ve spolupráci s ředitelem muzea Janem Rudolfem Bečákem a zejména architektem J. Fialou vytvářel návrhy na výstavbu a uspořádání objektů nynější Valašské dědiny. Pro Valašský Slavín navrhl několik kamenných i dřevěných náhrobků významných osobností. Vynikající znalosti z prostředí Nového Hrozenkova využil při terénní dokumentaci objektů vytypovaných pro muzeum. Podílel se na tvorbě propagačních materiálů a novoročenek. Vytvořil řadu kreseb s tematikou muzea a také ilustrace pro tištěného průvodce Dřevěným městečkem.

Největší množství Langrových kresebných návrhů z této doby se úzce váže k výrobě upomínkových předmětů ze dřeva, které vytvářel přímo pro Valašské muzeum. Na základě spolupráce s lidovými výrobci, kteří prodávali své výrobky v areálu muzea při různých příležitostech, posadil ředitel Jan Rudolf Bečák zřízení prodejny těchto předmětů a dílny lidové umělecké výroby Valašského muzea. Pod vedením Václava Žitníka zhotovovali pracovníci této specializované dílny dřevěné soustružené dekorativní předměty, které průvodkyně během zimní sezóny omalovávaly. Patřily k nim malované panenky, kačenky, holubičky, různé varianty ptáčků – se štípanými křídly, ze samorostů, v podobě

píšťalek apod. Mezi typické výrobky jím navržené se zařadily také drobné dřevěné modely valašských chalup posazených na podložce, opatřené na spodní straně vypalovaným názvem muzea. Inspiroval se pravděpodobně výrobou valašských domečků, které navrhoval pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova a Velkých Karlovic během 2. světové války. Jednalo se o sérii nejvíce známých staveb Dřevěného městečka – fojtství z Velkých Karlovic, Billův měšťanský dům, valašskou hospodu, budovu radnice a další vesnické stavby – chalúpku s pavlačí, sýpku, stodolu, chlévy a zvoničku.⁸⁴

V 70. letech minulého století po odchodu Jana Rudolfa Bečáka do Vlastivědného muzea v Olomouci se Karel Langer zaměřil na dokumentaci hanácké lidové kultury. Přesto těžiště jeho práce zůstalo na Valašsku a zejména v Novém Hrozenkově. V roce 1974 se v obci uvolnila roubená chalupa, prohlášená již v roce 1964 za památkově chráněný objekt. Karlu Langrovi se tak naskytl jedinečná příležitost realizovat své dlouholeté přání vytvořit zde stálé salašnické muzeum, které by dokumentovalo zdejší tradici chovu ovcí valašek. Shodou okolností právě v této dřevěnici pobýval v letech 1935–1936 malíř Antonín Strnadl a vytvářel zde dokumentární kresby pro salašnickou výstavu. V roce 1977 však Strnadl zemřel a Langer se rozhodl spojit myšlenku salašnického muzea s vytvořením památníku umělce, který zasvětil část svého života právě kresebné dokumentaci pastevectví. V tomtéž roce byl objekt po rekonstrukcích a úpravách ve spolupráci s místními úřady 13. srpna 1977 slavnostně otevřen veřejnosti. Expozice se každým rokem obměňovala zápůjčkami ze Strnadlova rodinného archivu. V následujících letech došlo opět k několika úpravám. Podle projektu K. Langra byly pro výstavní účely zrekonstruovány i půdní prostory. Teprve v roce 1985 došlo k zahájení „Stálé výstavy salašnictví“. Expozice byla rozdělena do několika tematických oddílů – tradiční salašnictví, domácí zpracování vlny, odraz ovčáctví ve folkloru, dobové

doklady chovu ovcí na Valašsku a obrazová dokumentace současného malochovu ovcí různých plemen. Postupem doby si změněné podmínky a požadavky návštěvníků vynutily novou koncepci výstavního programu a salašnickou expozici v podkroví nahradily krátkodobé výstavy prací valašských malířů a umělců. Památník se stal centrem kulturního dění v obci, jak si to K. Langer přál. Výhledově se snažil o jeho rozšíření a vybudování „menšího muzea“ skanzenového typu. V roce 1987 předložil ideovou studii, která zahrnovala nejen dnešní budovu Památníku, ale i sousední dům J. Valíčka čp. 452 upravený na expozici dějin obce, dále budovu bývalé dílny družstva Bezkyd využitou na potřebné společenské a sociální zázemí a zřízení malého amfiteátru. Tyto plány bohužel nedošly dodnes naplnění.

Mimo budování Památníku byl Karel Langer v roce 1980 také hlavním iniciátorem výstavy „Nový Hrozenkov od minulosti k dnešku“, která pomocí dobových pramenů připomněla obyvatelům zdejší bohatou historii a tradici lidové kultury.

Nutno dodat, že prof. K. Langer přijal Nový Hrozenkov jako svůj druhý domov a zajížděl sem až do svých posledních dnů. Pobýval vždy na fojtství u Országů – Vraneckých. Malebné prostředí v jeho okolí a zejména splav na řece Bečvě se skupinou dřevěných chalup na protějším břehu inspirovaly námětově několik jeho akvarelů i perokreseb. Svůj vřelý vztah k Novému Hrozenkovu a jeho obyvatelům vyjádřil také ve svých vzpomínkách⁸⁵, z nichž bylo několikrát citováno. V současné době navštěvuje Nový Hrozenkov jeho dcera Iveta Eclerová s manželem.

Význam jeho celoživotní práce zhodnotil Ludvík Kunz slovy: „Langrovo rozsáhlé dílo bude žít jako pramen etnografie, když již dnes je jedinečným a neopakovatelným historickým dokladem. Je ilustrovanou kronikou věcí a lidí, zejména na Valašsku, je atlasem ergologie v podobě, jež převyšuje zatím uveřejněná díla tohoto obo-

ru. Tímto svým životním vědecko-dokumentaristickým a hluboce lidským dílem se Karel Langer přiřadil k nejvýznačnějším osobnostem českého národopisu“.⁸⁶

⁷⁹ Langer, K.: Útržky ze vzpomínek na Nový Hrozenkov. OÚ Nový Hrozenkov 1992, s. 6.

⁸⁰ Langer, K.: Orszácký kroj z Nového Hrozenkova. Zprávy KVÚ v Gottwaldově 1959, s. 48 – 53.

⁸¹ Langer, K.: Útržky ze vzpomínek na Nový Hrozenkov. OÚ Nový Hrozenkov 1992, s. 16.

⁸² Urbachová, E.: Dokumentární kresby Antonína Strnadla ve vsetínském muzeu. Zpravodaj OVM Vsetín 1990, s. 23.

⁸³ Kunz, L.: In memoriam prof. Karla Langra. In: Sborník k 350. výročí založení obce. Nový Hrozenkov 1999, s. 53.

⁸⁴ Kresebné návrhy jsou uchovány ve sbírkách Valašského muzea v přírodě bez inventurních čísel.

⁸⁵ Langer, K.: Útržky ze vzpomínek na Nový Hrozenkov. OÚ Nový Hrozenkov 1992, 40 s.

⁸⁶ Kunz, L.: In memoriam prof. Karla Langra. In: Sborník k 350. výročí založení obce. Nový Hrozenkov 1999, s. 53.

Výrobci hraček a jejich pokračovatelé

Ze všech zmiňovaných aktivit Karla Langra vázaných přímo k Novému Hrozenkovu lze právě zavedení výroby hraček považovat za mimořádný počin. Jeho znalost zdejších poměrů a prostředí, osobní přátelství s mnoha místními obyvateli mu napomohly vytypovat vhodné adepty, kteří zvláště vynikali zručností při práci se dřevem. Z mnoha usedlíků se snažil vybírat ty, kteří nejvíce potřebovali finanční pomoc. Proto většina pozdějších domácích výrobců pocházela z chudých a sociálně slabých vrstev místních obyvatel, především z řad drobných rolníků, chalupníků a lesních dělníků, kteří byli odkázáni jen na své hospodářství. Část zemědělských produktů mohli směnít za další komodity, ale jiný způsob obživy neprovozovali. Ani během zimního období neměli doplňkové zaměstnání. K další skupině výrobců patřili senioři, lidé postižení nemocí nebo tělesnou vadou. Ti by si jen obtížně hledali

práci ve sklářském nebo dřevařském průmyslu. Drobný příjem z výroby hraček a užitkových předmětů tak znamenal vylepšení jejich rodinného rozpočtu a umožňoval jim nákup alespoň nejnětějšího zboží, které si nemohli opatřit svépomocí.

Ve fondu Zemské rady živnostenské, uloženém v Moravském zemském archivu v Brně je uchován soupis domácích výrobců, kteří byli vybráni místním učitelem Františkem Šedým a prof. Karlem Langrem jako nejvíce vhodní. U každého jména je kromě adresy uvedena i stručná charakteristika, která vypovídá o sociálních podmínkách a zdravotní způsobilosti výrobce. Patřili k nim – „*Josef Pavlica – výmin-kář, postižen srdeční vadou, Jan Kotrla – dělník, Josef Koňářik – posti-žen nemocí srdce, 64 roky stár, Josef Zbranek v trvalé invaliditě, Mar-tin Orság, Vincenc Šarman – trpí revmatismem v nohách, František Mikuš – zemědělský dělník, zmiňovaný Petr Orság, postižen nemocí pá-teře, František Michálek – rolník živící početnou rodinu, Jan Zapalač, pracující ve sklářské huti, Jan Kopecký – dřevorubec, Jan Kovář, Anto-nín Koňářik, Inocenc Štefka, Anna Barbořáková, Josef Barbořák a Jan Kocurek*“.⁸⁷ Ti všichni společně se svými rodinami a mnoho dalších opracovávali figurky a tím si přivydělávali na živobytí. Nebyli vyuče-nými řemeslníky, ale přesto dokázali pomocí jednoduchých nástrojů opracovat přířezy do požadovaných oblých a hladkých tvarů s jem-ným a vkusným dekorem.

K nejvíce angažovaným výrobcům patřil mnohokrát citovaný Josef Michalčák, který se jako jeden z mála věnoval výrobě figurek, betlémů a upomínkových předmětů do konce života. Ve zmiňovaném seznamu výrobců je k němu poznamenáno: „*Michalčák Josef, rolník v N. Hro-zenkově č. 195, 31 roků stár/po operaci nohy po kostižeru uznán úřa-dem práce neschopen namáhavější práce, majitel menšího hospodář-ství, matka žijící s jeho tříčlennou rodinou nemocna /sklerosou/ a jest upoutána na lůžko. Předřezuje polotovary*“.⁸⁸

Josef Michalčák

(17. 3. 1913 – 9. 4. 2005)

Narodil se v rolnické rodině na okraji údolí Vranča. Jeho otec pracoval na jedné z místních pil, kde „kulal“ klády a rozvázal zpracované dřevo zákazníkům. Podomáckou výrobu neprovozoval, jen občas vyrobil svým dětem „povětrňáky“, které se za větru otáčely, drnčely a klapaly kladívečky. Malý Joža, jak mu všichni říkali, trpěl od dětství zánětem kostní dřene a jednu dobu nechodil ani do školy. Práce se dřevem ho oslovila již jako malého chlapce. Ve volných chvílích si sám dovedl vy-robit dřevěné lyže, brusle či sáňky.⁸⁹

Později, již jako dospělý, se přidal k místním náturistům a pro pře-kupníky vyřezával vozíky a dětské trakaře. V r. 1942 stál v čele zvele-bovacího úsilí a společně s místním kronikářem a odborným učitelem Františkem Šedým zorganizoval hrozenkovskou výrobu hraček.

J. Michalčák při opalování figurek (J. Čepalák 1942)

Účastnil se všech kursů, které vedl prof. Karel Langer, a díky své zručnosti se stal jeho hlavním spolupracovníkem. Sám zkoumal různé technologické postupy opracování dřeva, jako tenkostěnné štípání, kresebné vypalování a plošné opalování. Langrovy výtvarné návrhy převáděl přímo do materiálu a prakticky vytvářel modely pro ostatní výrobce. Ve válečném období pracoval s tvrdými dřevy, figurky zdo-bil částečným nebo celkovým opalováním autogenem, ostatní drobné vzory a detaily vypaloval elektrickou jehlou. Konečnou úpravu prováděl pomocí lněného oleje nebo fermeže, čímž dosáhl působivého lesku a oživení povrchu. V těchto motivech tkví jeho největší výrazová síla, technická zručnost a cit pro materiál. Po válce pokračoval ve výrobě pro družstvo Bezkyd, ale věnoval se více volné tvorbě. Zejména z li-pového dřeva, které se velmi snadno opracovává, vyřezával postavy bačů, zbojníků a také celé reliéfy, pro které čerpal motivy z valašské krajiny. Vyráběl i kompletní betlémy. V tomto období začal také s vý-robou pávů, kohoutů, krocanů a holubiček se štípanými křídly. Sorti-ment jeho výrobků je jak námětově, tak užitou technikou opracování velmi široký.

Po přechodu družstva Bezkyd na výrobu nábytku pracoval nejprve pro družstvo Lipta v Liptále, postupem času se zapojil i do činnosti ÚLUVU v Uherském Hradišti. Podle návrhů prof. Karla Langra, s nímž stále spolupracoval, vyráběl z lipového dřeva koníky, lišky, veverka a kohoutky. Přířezy již neopracovával pilníkem, ale řezbářským dlátem a poři-zem. Konečnou úpravu prováděl bezbarvým lakem. Dárkové suvenýry vyřezával také pro Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Rad-hoštěm. Dlouhá léta zhotovoval pro družstvo Zlatník v Opavě čelní stěny hodin, tzv. „kukaček“. Své práce předváděl na mnoha výsta-vách. Společně s Vladimírem Jochcem zhotovil podle návrhu Karla Langra betlém a kolekci valašských figurek, které reprezentovaly Valašsko na Světové výstavě v Bruselu v roce 1958. Několikrát vy-

stavoval také přímo v Novém Hrozenkově. V roce 1973 u příležitosti svých 60. narozenin obdržel od ÚLUVu titul „Mistr lidové umělecké výroby“.⁹⁰ Josef Michalčák patřil k lidem, u nichž se zaměstnání stalo náplní a smyslem života. Přes svůj vysoký věk stále vyřezával. Naposledy vyrobil 3 rozměrné plastiky podle Liebscherova obrazu Valašská Madona.⁹¹

Práce J. Michalčáka jsou nejvíce zastoupeny ve sbírkách Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Nadání pro uměleckou tvorbu se dřevem zdědily po J. Michalčákovi obě jeho dcery Anna a Božena, také syn Josef řezbařinu ovládá, ale profesně se jí nevěnuje.

Petr Orság – Kaděra (1919–1947)

Patřil k nejmladším výrobcům valašských figurek. Původně pracoval jako dělník pro regulaci vodních toků. Byť mu ještě nebylo ani 30 let, byl poznamenán vadou páteře. Jako všichni ostatní opracovával přířezy, které mu dodával J. Michalčák, ale upouštěl od standardního tvaru předlohy. Vynikl zejména pečlivostí při úpravě povrchu figurek, které opracovával k naprosté hladkosti tzv. žehlením písčitým dřevem topolu. Vytvořil mnoho andělů se štípanými křídly, jeho kompletní betlém je uložen ve sbírkách Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně. Přínos Petra Orsága zhodnotil sám Karel Langer, který napsal: „... kdo ho poznal a pozoroval při práci, kdo viděl, jak dovedl vychutnat a dát figurkám náplň valašské duše, kterou tak dobře vyjadřují valašské koledy a písně o Betlémě – prostotu, láskyplnost bez pózy a levných efektů, ten nepochybuje o významu člověka – lidového umělce, který svou prací dal dětem i dospělým sta betlémů, které budou ještě dlouho rozzařovat dětské oči.“⁹² Zemřel tragicky pod koly vlaku před Vánocemi 22. prosince 1947.

Stanislav Kopecký (1933–2007)

Již jako žák místní základní školy se ve 40. letech účastnil odborných kursů, které pořádal prof. Karel Langer. Doma opracovával přířezy a hotové figurky odevzdával svému učiteli Františku Šedému. Řezbařina zůstala rovněž jeho celoživotním koníčkem. Po zániku Služebny domácích výrob pracoval až do odchodu na penzi pro družstvo Bezkyd, kde zpočátku pokračoval s J. Michalčákem a dalšími na výrobě valašských upomínkových předmětů. Ve své domácí dílně vyráběl zakuřované i barvené vozíky a trakaře s rytým geometrickým vzorem. Přitom se inspiroval tradiční valaškobystřickou technologií zdobení dřevěných hraček. Stejně jako J. Michalčák zhotovoval i čelní stěny hodin – „kukaček“. Krátce se věnoval i strojní výrobě špejlí a v posledních letech vyřezával z lipového dřeva různé typy štítků pod lovecké trofeje.

Jakub Orság – Holčík (1930–1993)

Vyučil se stolařem. Patřil k hlavním výrobcům dřevěných modelů valašských domečků, které od 60. let minulého století dodával do prodejny Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Na rozdíl od původní produkce ze 40. let byly jeho domečky slepované a představovaly především miniatury objektů z areálu Dřevěného městečka. Většinu života byl zaměstnán jako stolař v družstvu Bezkyd, kde zpočátku zhotovoval figurky zvířátek, poté se přidal k ostatním výrobcům nábytku. Ve volném čase, jen tak pro radost, vyráběl doma ve své dílně dekorativní spotřební zboží – různé solníčky, talířky a skřínky. Zdobil je pomocí vypalovacích jehel nebo používal syntetické barvy. Konečné výrobky natíral bezbarvým lakem. Příležitostně také rámoval mnoha místním lidem obrázky.

Vladimír Johec – Rakoš (nar. 1931)

Práce se dřevem ho oslovila již v mládí. S výrobou figurek a betlémů začal teprve v družstvu Bezkyd, kde pracoval společně s J. Michalčákem a dalšími. Podílel se na přípravě a zhotovení předmětů, které reprezentovaly Valašsko na Světové výstavě v Bruselu v r. 1958. Spolupracoval také s Josefem Országem – Vraneckým ml., učitelem, folkloristou a muzejním pracovníkem, který proslul výrobou různých typů lidových hudebních nástrojů. Jeho píšťaly zdobil Vladimír Johec rytými plastickými výjevy. Již po několik posledních let se věnuje tvorbě papírových betlémů podle kresebných předloh.

Anna Mužíková – Michalčáková (17. 1. 1948 – 19. 8. 1982)

Nejstarší dcera Josefa Michalčáka. Řezbařině se věnovala při zaměstnání. Vyučila se v oboru seřizovač – nástrojař. Vycházela z návrhů prof. Karla Langra a prací svého otce, které však upravovala podle vlastních představ. K opracování přířezů nepoužívala pilníky, rašple ani smirkový papír, nýbrž malý poříz, řezbářská dláta a nůž, pomocí nichž zvýraznila a vystihla charakteristické fáze zvířecího a lidského pohybu. Její díla jsou snadno rozpoznatelná od ostatních, vynikají celkovou elegancí projevu a čistotou řezbářské techniky. Nadání pro uměleckou práci se dřevem zdědil i její syn Petr Mužík, známý spíše výrobou perleťových kotulí, krpců a vybitých mužských krojových opasků. Řezbařině se věnuje příležitostně. Přířezy opracovává stejnou technologií jako jeho matka. Polotovary upne do malého kozlíku a pomocí pořízku opracuje. Hotový výrobek ponechává v přírodní podobě, bez použití mořidel i zdobení plamenem.

Božena Vráželová – Michalčáková (nar. 25. 4. 1945)

Základní řezbářské techniky si osvojila v dětství, kdy pomáhala svému otci J. Michalčákovi. Po základní škole absolvovala Střední zemědělsko-technickou školu v Rožnově pod Radhoštěm. Poté krátce pracovala v JZD, ale již v průběhu mateřské dovolené se začala věnovat řezbářství. Nejprve opracovávala přířezy figurek – oveček a dalších domácích zvířátek pro umělecké družstvo Lipta, které je dodávalo do prodejen ÚLUVu. V roce 1973 přešla společně se svým otcem pod družstvo Zlatník v Opavě, pro které v domácí dílně vyráběli řezbované části na kukačky a ozdobné masky. Přitom hodinový strojek měl hodnotu 1500 Kčs a čelní ozdobná stěna pouze 250 Kčs.

Jak sama říká: „*Po čase jsem se pustila i do výroby štípaných holubiček, které jsem začala dodávat do prodejny Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a tehdejšímu Ústředí lidové umělecké výroby v Uherském Hradišti.*“ Vyřezávat holubičky ze dvou kusů dřeva ji naučil otec, který jí poskytl i potřebné nástroje (různá dláta a nože).

Nejprve vyráběla holubičky ze dvou kusů smrkového, lipového nebo osikového dřeva. Důležité je, aby dřevo bylo rovnoleté, bez kazů a suků. Pomocí cirkulárky se nařeže na potřebné špalíčky, které se pro lepší tvarovatelnost a pružnost před samotnou výrobou namočí do horké vody. Dlátem se nařezou profily a poté se upravené prkénko tlakem proti čepeli nože rozřezává na jednotlivá pera. Následně se dlátem dotvoří hlavička. Pro snadné rozplétání se polotovar ponoří opět do horké vody. U větších holubiček mají křídla asi 70 per nebo lístků a ocas asi 40. Jednotlivá pera se svazují nití a pokud některé z nich vypadne, musí se holubička vyhodit.

V roce 1999 začala podle vlastního námětu vyrábět menší holubičky z jednoho kusu dřeva, které často zhotovuje na různých výstavách a jarmarcích před zraky diváků. Svě umění předvádí nejen po celé České

republice, ale několikrát i v zahraničí (Německo, Švédsko, Nizozemí, Itálie, Rakousko, Řecko). V roce 2000 tuto technologii dva týdny předváděla na Světové výstavě v německém Hannoveru. Nejčastěji mohou její zručnost obdivovat návštěvníci Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Hlavní součástí výrobního sortimentu Boženy Vráželové tvoří štípané holubičky různých velikostí a pávi rovněž v podobné nabídce jako holubičky. Dříve se ještě věnovala výrobě kohoutů se zdobně štípanými ocasními pery. Její výrobky jsou zastoupeny v muzejních sbírkách Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně, Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

⁸⁷ Moravský zemský archiv, Fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 616.

⁸⁸ MZA Brno, fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 616.

⁸⁹ Stiborová, E.: Tři mistři svého řemesla. In: Sborník k 350. výročí založení obce. OÚ Nový Hrozenkov 1999, s. 57–58.

⁹⁰ Stiborová, E.: Tři mistři svého řemesla. In: Sborník k 350. výročí založení obce. OÚ Nový Hrozenkov 1999, s. 59.

⁹¹ Zapsáno podle výpovědi B. Vráželové z 16. 6. 2008.

⁹² Langer, K.: Vánoční tragédie. Naše Valašsko 10, 1947, s. 189.

Závěrem

Organizovaná domácí výroba hraček a užitkového zboží ze dřeva, zavedená v období 2. světové války v Novém Hrozenkově, zůstává dodnes příkladem ojedinělého řešení dlouhodobé nezaměstnanosti obyvatel jedné valašské obce. Hračky zde vyráběné nevycházely z domácí tradice, ale vznikly na podkladě dodaných návrhů vytvořených profesionálním výtvarníkem – Karlem Langrem. Ten při jejich výrobě dbal jak na dodržování tradičních materiálů a technologií, tak zejména na jejich výtvarnou hodnotu. Proto můžeme tuto novodobou produkci zařadit do oblasti tzv. lidové umělecké výroby. Estetická hodnota výrobku byla jedním z hlavních kritérií, na něž kladl důraz Zemský ústav pro zvelebování živností, který celou akci zařadil organizačně a zpočátku i finančně.

Přestože se jednalo v obci o zcela novou záležitost, výroba hraček velmi rychle zdomácněla. Zdejší obyvatelé zaměstnaní povětšinou jen hospodařením na půdě a chovem dobytka brzy uvítali možnost sezónního přivýdělníku hlavně v zimním období, kdy neprobíhaly hospodářské práce na poli. Proto se postupně do výroby zapojovalo stále více usedlíků, zejména ze sociálně slabých a početných rodin, kterým přinášela jedinečný doplňkový zdroj příjmů a zabezpečovala jim alespoň na krátkou dobu zajištění tolik potřebných financí na zakoupení nejnutenějšího zboží. Hromadná výroba tak splnila své hlavní ekonomické poslání vytyčené prof. Karlem Langrem, který se o produkci hraček nejvíce zasloužil. S ohledem na různou úroveň manuální zručnosti jednotlivých výrobců navrhoval tvarově jednoduché, ale přitom velmi působivé figurky. Námětově se neinspiroval tradiční výrobou bystrických hraček – vozičků, trakaříků a koleček, které jsou zdobnělinami běžného pracovního nářadí, ale vycházel ze současných dobových tendencí, které upřednostňovaly dokonalý tvar, vyjádření dynamiky pohybu a vyvážený dekor, který měl vystřídat secesní přebujelou ornamentiku. Ve svých návrzích přitom nacházel inspiraci v lidovém prostředí Valašska, zejména v jeho postavách pastýřů a oveček se nej-

více odráží salašnický způsob života zdejších obyvatel. Domácí a lesní zvířátka v různých pohybech zase dokládají, že si vybíral i motivy z volné přírody, nebo zpodobňoval běžně chovaná hospodářská zvířata. Modely domečků reflektují typické valašské roubené stavby.

Technologie opracování volil tradičně používané a známé tak, aby je mohli zvládnout lidé různých věkových kategorií, od školních žáků až po seniory. Tím bylo dáno široké spektrum výrobců. Navíc většina mužů byla uvyklá práci se dřevem, a tak jim nečinilo obtíže používat pilníky, rašple nebo smirkový papír, kterými polotovary opracovávali. Pro dekorování si zvolil místo zamýšleného omalování barvami techniku plošného opalování nebo zdobení pomocí vypalovačů. V této oblasti vynikaly nejvíce ženy, které měly lepší cit v rukou. Dřevo k výrobě dodávaly místní pily. Byly to zbytky – odřezky z kmenů listnatých stromů, které neměly předtím jiného využití než jako topivo.

Organizační a finanční pomoc zajistil hrozenkovským výrobcům Zemský ústav pro zvelebování živností se sídlem v Brně, který v obci zřídil tzv. Služebnu. Ta sdružovala více než 100 výrobců, kteří buď vyráběli hračky, nebo hotovili užitkové předměty do domácností.

Na konci válečného období byla celková produkce podřízena potřebám vojenského průmyslu. Po r. 1945 na ni navázalo družstvo Bezkyd a výroba hraček a upomínkových předmětů byla začleněna pod nově vzniklé Ústředí lidové umělecké výroby. Postupem času v souvislosti se znárodněním podniku se zcela změnil sortiment výrobků a družstvo přešlo na výrobu nábytku, který vytlačil umělecké zboží. Hromadná výroba hraček tak zcela pozbyla svůj prvotní ekonomický význam. Nahradila ji družstevní produkce nábytku, po němž se zvyšovala poptávka vzhledem k rostoucí bytové zástavbě v 60. letech 20. století. Družstvo navíc nabídlo práci zhruba stovce lidí, což bylo srovnatelné s původním počtem výrobců hraček a užitkových předmětů.

Přestože výroba hrozenkovských hraček už patří do minulosti, zasluhují si tyto artefakty naši pozornost. Uložené v muzejních sbírkách jsou dokladem řemeslné zručnosti místních výrobců a také dokumentují jednu z tvůrčích oblastí života Karla Langra, který se snažil ekonomicky pomoci obyvatelům Nového Hrozenkova. Působení hraček spočívá jak v jednoduchosti opracování, vyvážené zdobnosti, ale zejména v přirozené kráse letorostů dřeva. Tyto vlastnosti se staly zárukou úspěšnosti a oblíbenosti hraček nejen u nás, ale i v zahraničí.

Katalog výtvarných návrhů a sbírek, který následuje, si klade za cíl připomenout tuto jedinečnou záležitost v historii jedné valašské obce, a zároveň se snaží poskytnout inspiraci pro současné výrobce lidových uměleckých hraček.

Katalog

výtvarných návrhů a sbírkových předmětů

Sestavení a skladba katalogu

1. výtvarné návrhy

Výtvarné návrhy prof. Karla Langra pocházejí ze soukromé sbírky Ivety Eclerové. Za účelem tvorby katalogu byly kresby zapůjčeny a digitalizovány. Jejich kopie jsou uloženy v archivu Valašského muzea v přírodě. Kresby jsou řazeny chronologicky, od nejstarších, které jsou ještě malované, přes návrhy na drásané figurky, až k novější produkci připravované pro výrobce ÚLUVu J. Michalčáka. Katalog tak obsahuje kresebné návrhy na hračky, zejména zvířátka zdobená vypalováním, celkovým opalováním a drásáním, dále valašské domečky a betlémy. Objevují se zde také předlohy, u nichž se nám nedochoval žádný originál v muzejních sbírkách. Můžeme se proto domnívat, že se jedná o pracovní návrhy (prase divoké, volavka), které se nakonec v materiálu nerealizovaly, nebo jejich produkce byla značně omezená. Kompletní návrhy na všechny typy hraček se nedochovaly, bohužel ke každé figurce nemáme kresebný návrh. Ten se také mnohdy upravoval, překresloval a zdokonaloval, podle toho, zda bylo možné jej reálně ze dřeva vytvořit. Poslední kresby dokládají z hlediska naznačené technologie opracování posun od výroby hromadné, kdy se používal k dokončení přířezů jen pilník a smirkový papír, k výrobě pro vybrané jednotlivce ÚLUVu, která je charakterizována užitím řezbářských dlát a tím i změnou tvaru figurky.

Jednotlivé položky obsahují název kresby, materiál a naznačenou technologii opracování, lokalitu vzniku, datování, rozměr archu kresby, jeho stav a uložení. V odkaze jsou uvedena čísla položek u katalogu sbírek, které byly podle této předlohy vyrobeny. Poznámka reflektuje způsob využití kresby v případě výrobců a lidových družstev.

2. sbírkové předměty

Katalog sbírek je sestaven do jednotlivých kapitol podle muzeí, od nichž artefakty pocházejí. Dokumentuje zastoupení produkce hrozenkovských hraček ve sbírkových fondech jak našich regionálních muzeí, tak také velkých centrálních sbírkotvorných institucí. Před samotnou realizací bylo osloveno Národní muzeum Praha, Moravské zemské muzeum Brno, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně a Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Hračky z jejich sbírek byly zapůjčeny pro pořízení fotodokumentace, srovnání a podrobnou deskripci, která se stala podkladem pro zpracování sbírkové dokumentace a jednotlivých katalogových záznamů. Fotografie sbírek jsou uloženy v fotoarchivu VMP. Některé informace byly převzaty z přírůstkových knih a sbírkové evidence II. stupně (položka inv. číslo, místo a rok akvizice).

Národní muzeum vlastní v národopisných sbírkách 15 figurek, pocházejících od soukromé sběratelky Vlasty Kiliánkové z Podlesí u Příbrami. Jedná se o kolekci lesních a domácích zvířátek společně s pastýřem, která byla vyrobena s největší pravděpodobností na konci 40. let 20. století v družstvu Bezkyd v Novém Hrozenkově. Jejich výrobce však nelze přímo určit.

Moravské zemské muzeum vlastní rozsáhlý archiv sbírek, dokumentujících produkci brněnského ÚLUVu, soustavně vytvářený od roku 1973. Jeho součástí je také vzorová kolekce 7 typů upomínkových předmětů z dílny J. Michalčáka, vyrobených v 60. letech minulého století. Dokumentaci zpracovala Lierka Boudová, která spravovala po několik let fond ÚLUVu.

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně získalo v roce 2006 unikátní soukromou sbírku z pozůstalosti pražské malířky a ilustrátorky Marie Fischerové – Kvěchové, kde se kromě dalších uměleckých předmětů našlo také

10 hraček, blíže určených jako produkt z Valašska. Jedná se o kolekci koníčků v různých pohybech a postojích, jelínků, srnek a kozlíků, která sloužila podle mírného poškození povrchu přímo jako dětské hračky v její rodině. Některé jsou dokonce datovány se zachovalým označením kupní ceny.

Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně vlastní největší kolekci také proto, že Nový Hrozenkov patří do oblasti jeho sběratelského zájmu. Již na konci 40. let minulého století získalo několik figurek jako dar družstva Bezkyd pro výstavu Valašsko v práci, která měla za úkol seznámit obyvatele se současnou produkcí a zejména s dosaženým pokrokem v oblasti průmyslové výroby. Jedná se o hračky – zvířátka, figurky pastýřů a Valášků. Další dřevěné figurky se do muzea dostaly např. koupí od výrobce, darem, často jsou zapsány pod označením starý sbírkový fond. Tyto sbírky katalogizovala Eva Urbachová, dlouholetá etnografka vsetínského muzea. Ve Valašském Meziříčí se nachází mimo kolekci hraček a několika betlémových figur také 3 typy valašských domečků, které vyrobil Josef Kalus ml. z Velkých Karlovic.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm uchovává ve svých sbírkových fondech 7 kusů hrozenkovských hraček, které muzeu darovala PhDr. Jaroslava Zastávková. Mimo to získalo již v 60. letech koupí valašský betlém, který není autorsky určen, ale jeho předlohou byl rovněž návrh Karla Langra.

Každý katalogový záznam se skládá z jednotlivých položek. Obsahuje vždy název, stručnou charakteristiku materiálu, technologii výroby a užití povrchové úpravy. Dále jsou zde uvedeny rozměry v pořadí – výška, délka a šířka, které umožňují vytvořit si reálnou představu ve srovnání s uvedenou fotografií. K dalším položkám zastoupeným v katalogu patří lokalita vzniku, zpravidla jde o Nový Hrozenkov, datování, pokud bylo uvedeno v katalogizačních kartách muzeí, případně bylo určeno srovnávací metodou. Realizátor hračky není vždy

znám, jedná se obvykle o domácího výrobce z Nového Hrozenkova, ojediněle také z Velkých Karlovic. V katalogizačních kartách Muzea regionu Valašsko je často uváděn Josef Michalčák, který se výrobě hraček věnoval nejvíce a vynikl důkladným opracováním povrchu a užitím jemného a vkusného vypalovaného dekoru. Na konci záznamu je uveden také stav předmětu a popis poškození, uložení sbírky, inventární číslo, místo a rok akvizice. Tento údaj dokládá, kam se předmět z místa produkce dostal. Zařazení položky odkaz umožnilo propojení obou částí katalogu. Je zde uvedeno číslo kresebného návrhu, pokud se zachoval. Závěrečná poznámka udává zejména výčet expozic a výstav, na kterých byla hračka prezentována.

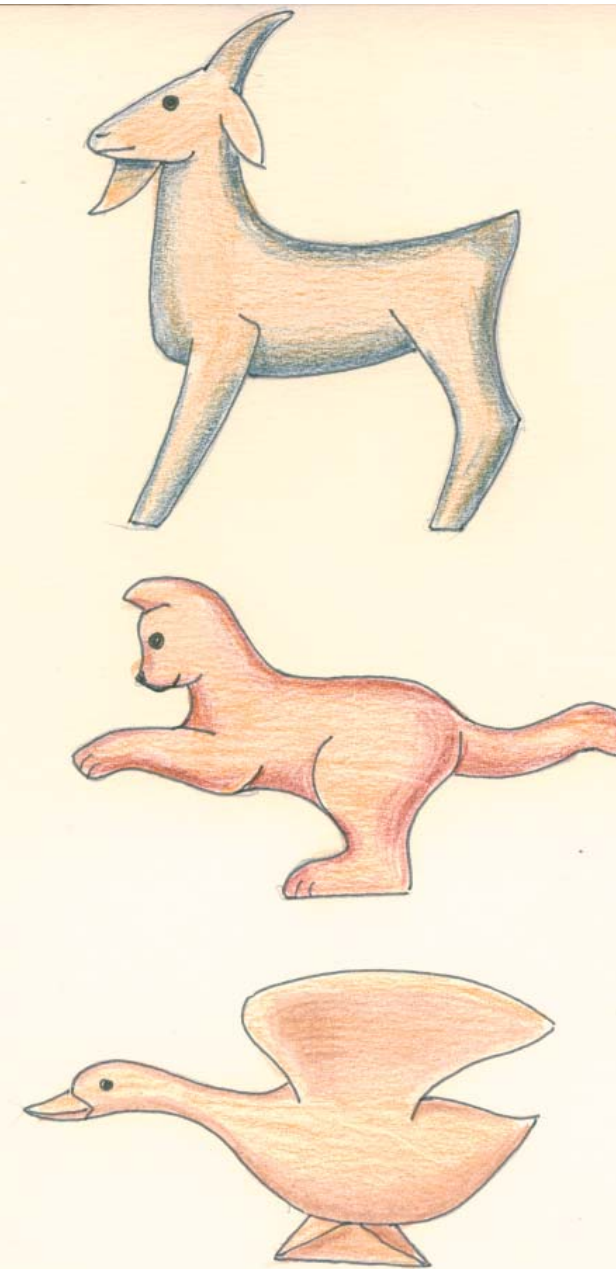

BAČA síla desky 3cm
ruce spojené
nohy proříznuté
Vlasy a ostatní čáry na bocích
vypalované
Špalík s tělem = jeden kus

Jelen, srnka, bača

návrh Karla Langra na dřevěné hračky

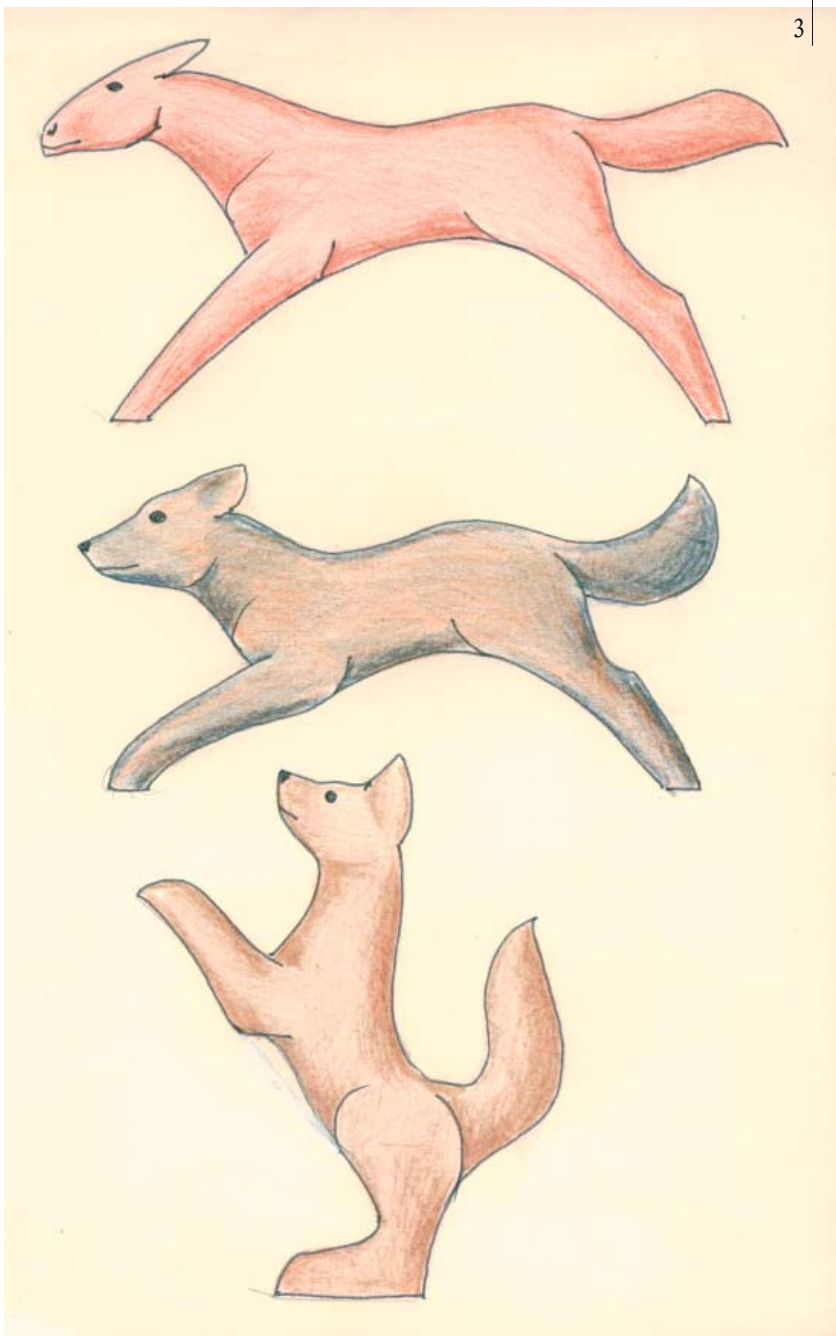
Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované, u bače vypalované vlasy i kontury; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 15, 47, 55, 56, 57, 60, 69, 72; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobu z Nového Hrozenkova, později využíváno ve výrobním sortimentu družstva Bezkyd a Lipta v Liptále

Kozel, kočka, husa

návrh Karla Langra na dřevěné hračky

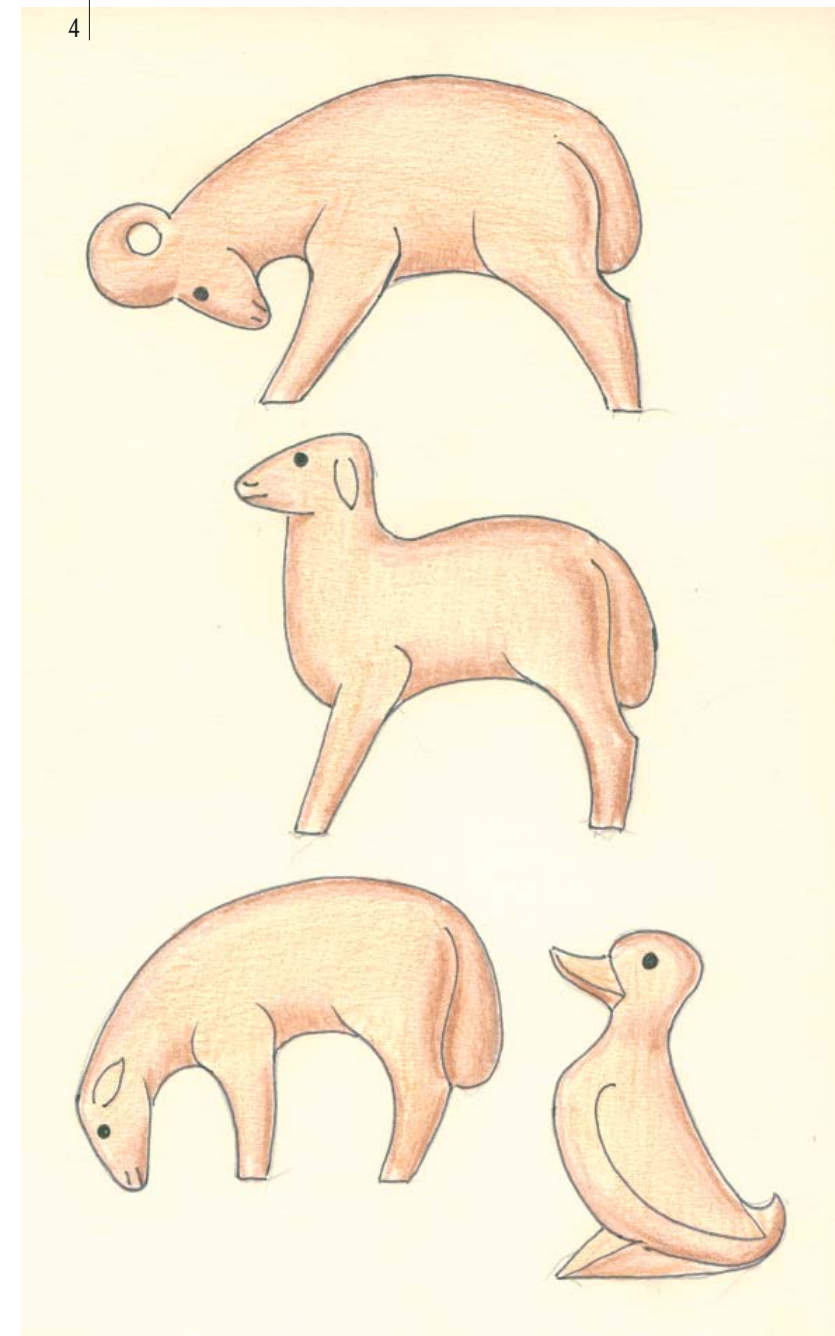
Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 10, 53, 54, 62, 66, 70; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobu z Nového Hrozenkova, později využíváno ve výrobním sortimentu družstva Bezkyd a Lipta v Liptále

Běžící koník, pes v různých polohách

návrh Karla Langra na dřevěné hračky

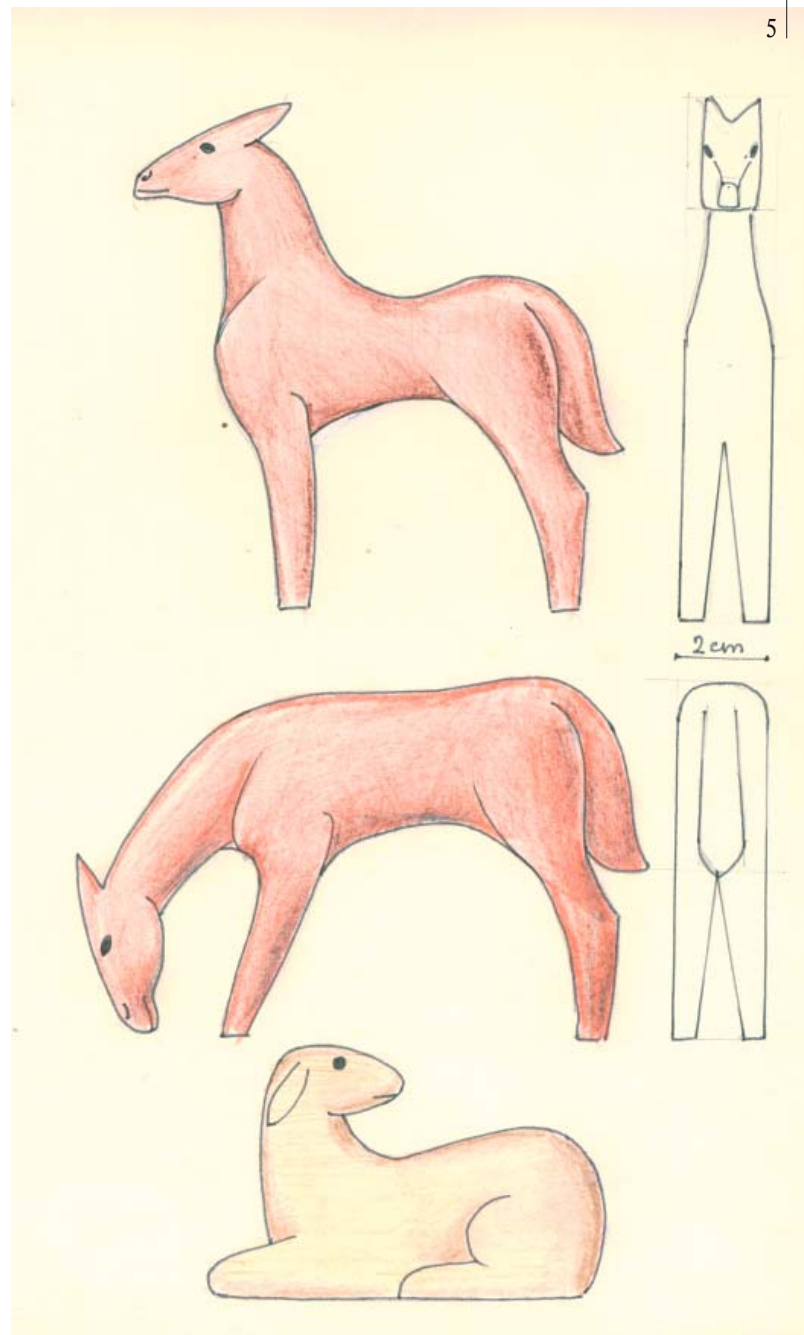
Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované; **lokality vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 8, 76; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova, později využíváno ve výrobním sortimentu družstva Bezkyd a Lipta v Liptále

Beran, dvě ovce, kachna

návrh Karla Langra na dřevěné hračky

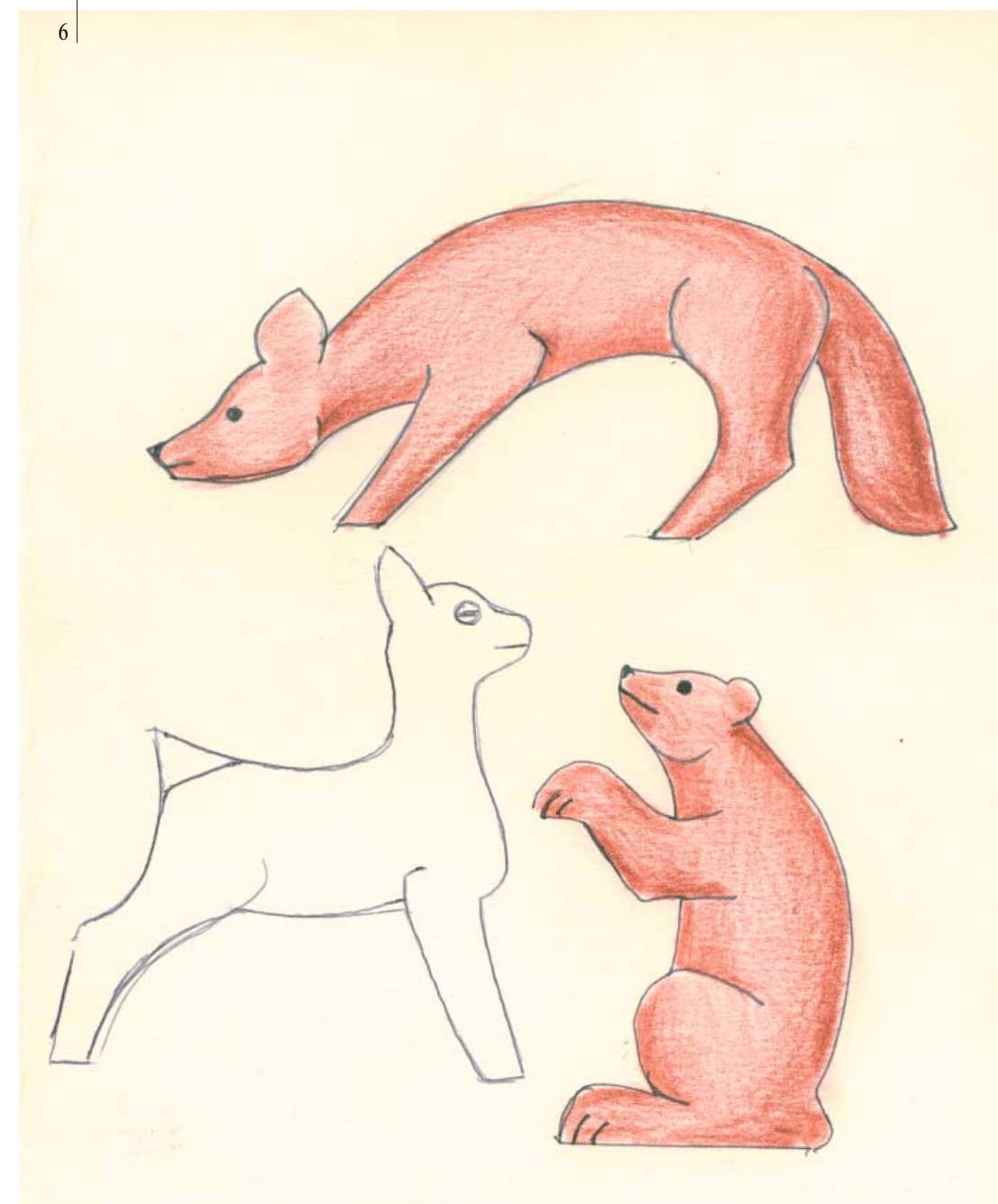
Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované; **lokality vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 20, 37, 38, 39, 41, 64, 68, 73, 77, 78, 79; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova, později využíváno ve výrobním sortimentu družstva Bezkyd a Lipta v Liptále

Koník stojící a pasoucí se, ležící ovečka

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, síla desky 2 cm, oči i nozdry vypalované; **lokality vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 67; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova, později využíváno ve výrobním sortimentu družstva Bezkyd a Lipta v Liptále

Liška, medvídek, srnče

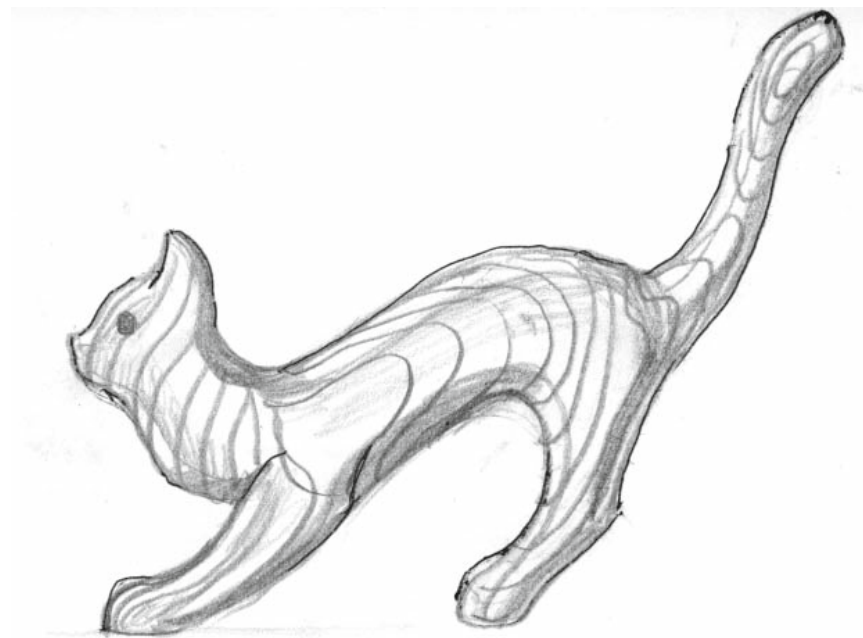
návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, síla desky 2 cm, oči i nozdry vypalované; **lokality vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova, později využíváno ve výrobním sortimentu družstva Bezkyd a Lipta v Liptále

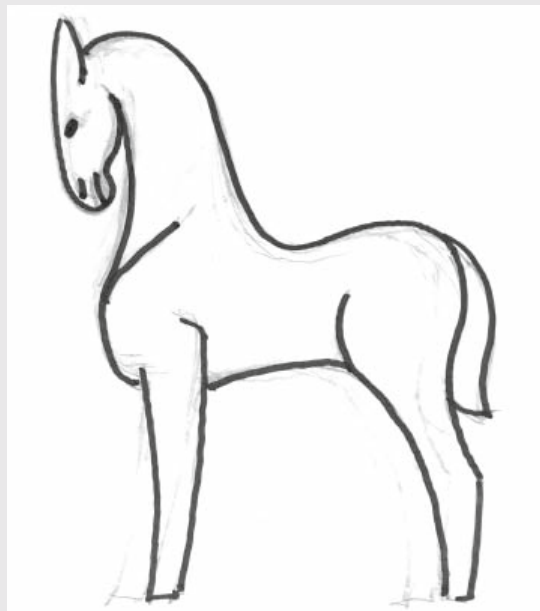
Koník

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, oči vypalované; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobu z Nového Hrozenkova, později využíváno ve výrobním sortimentu družstva Bezkyd a Lipta v Liptále

8 |

7 |

Kočka

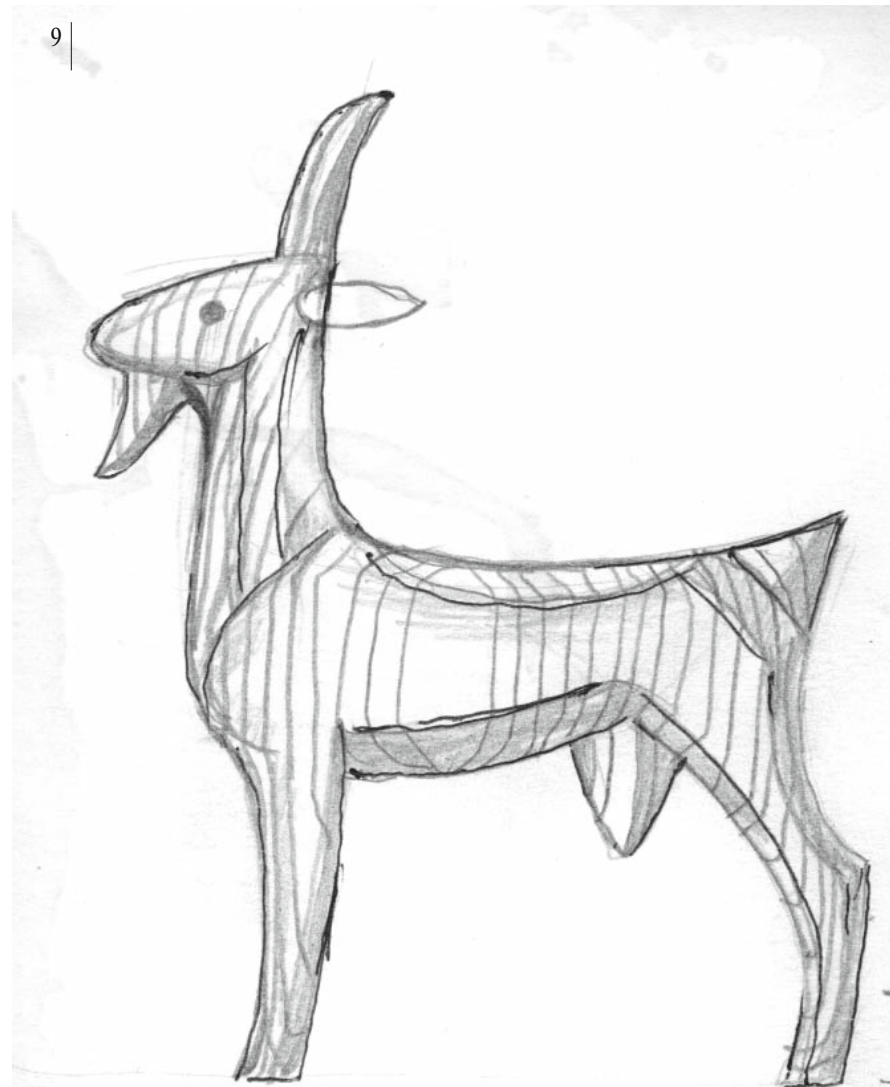
návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, opalování a drásání; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942, **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 63; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobu z Nového Hrozenkova

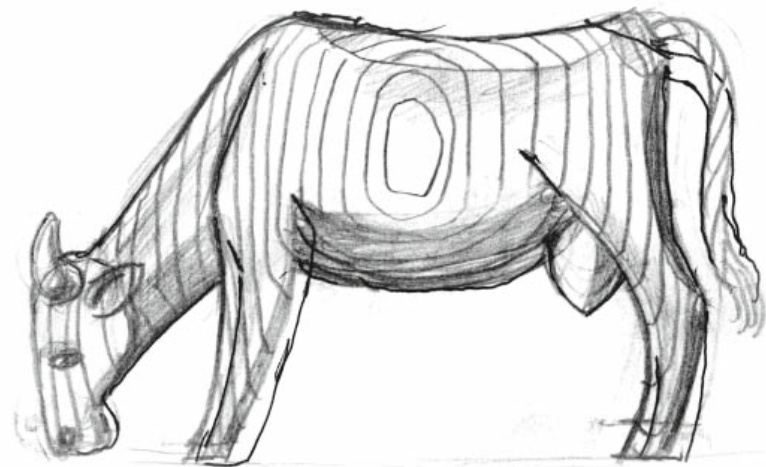
Koza

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

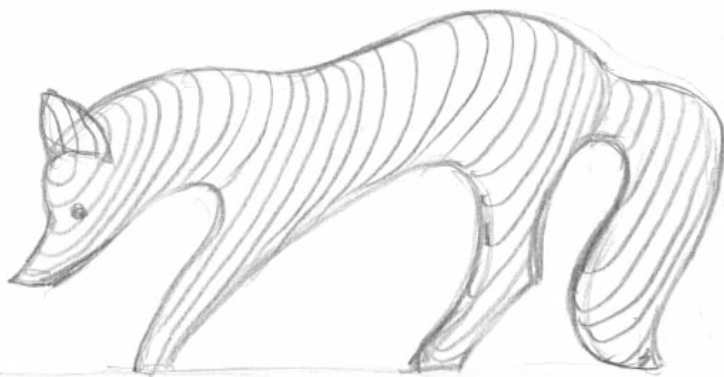
Materiál, technika: dřevo, opalování a drásání s výraznou kresbou let; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 35; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobu z Nového Hrozenkova

9 |

10 |

11 |

Kravka

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

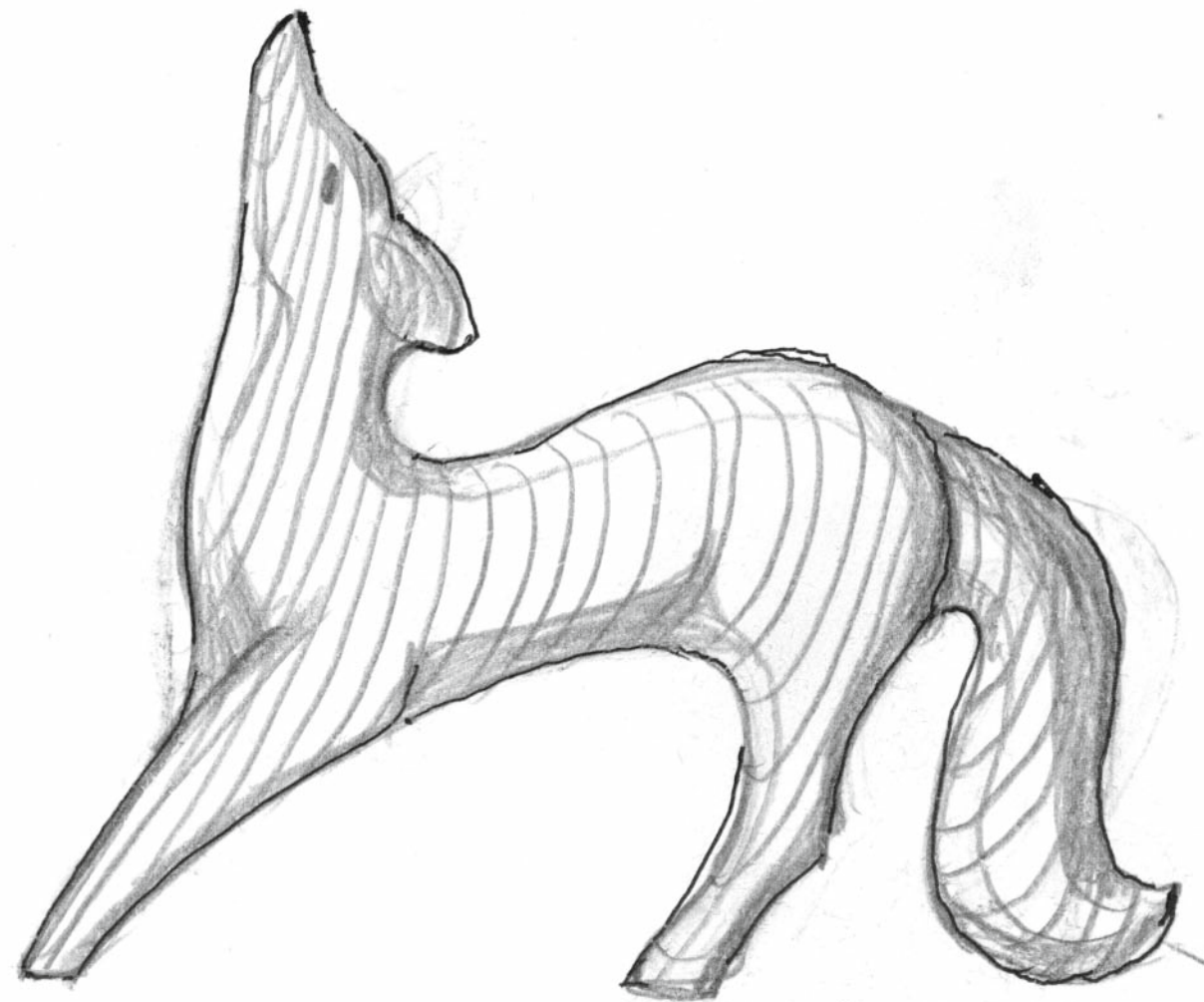
Materiál, technika: dřevo, opalování a drásání s výraznou kresbou let; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 34; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova

Liška

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, opalování a drásání; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova

12 |

Liška

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, opalování a drásání s výraznou kresbou let; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova

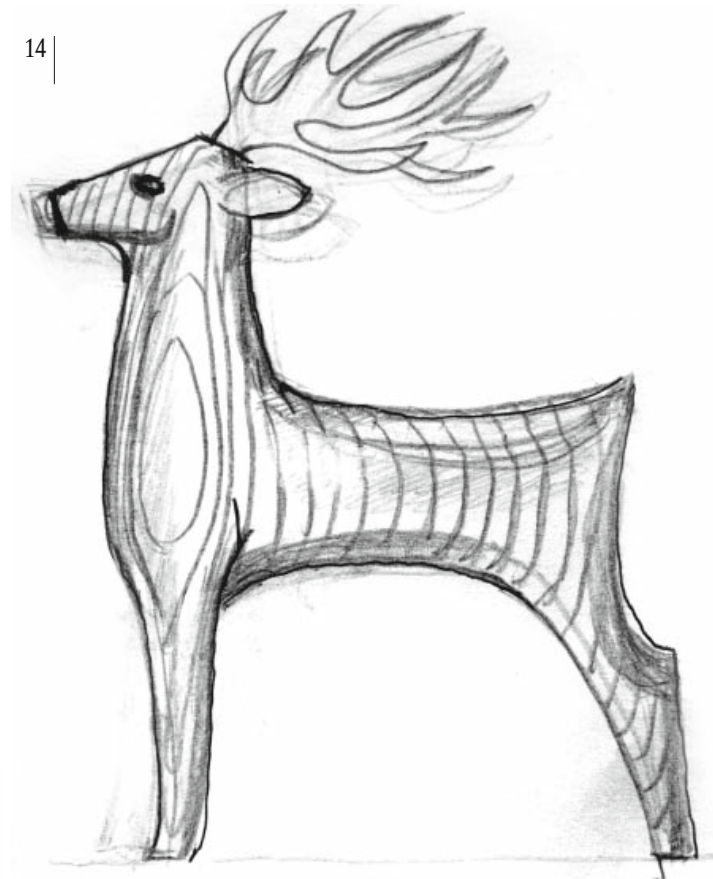
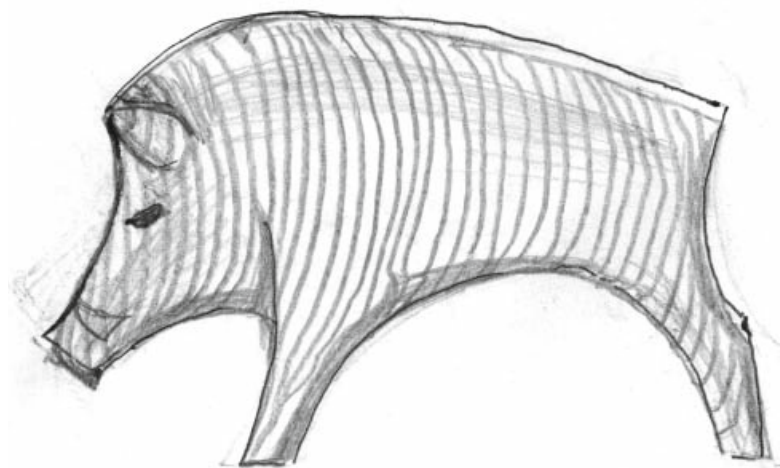
13

Srnka

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, opalování a drásání s výraznou kresbou let; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova

15

14

Jelen

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, oči vypalované; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova

Prase divoké

návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, opalování a drásání; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova

Srnka na podstavci

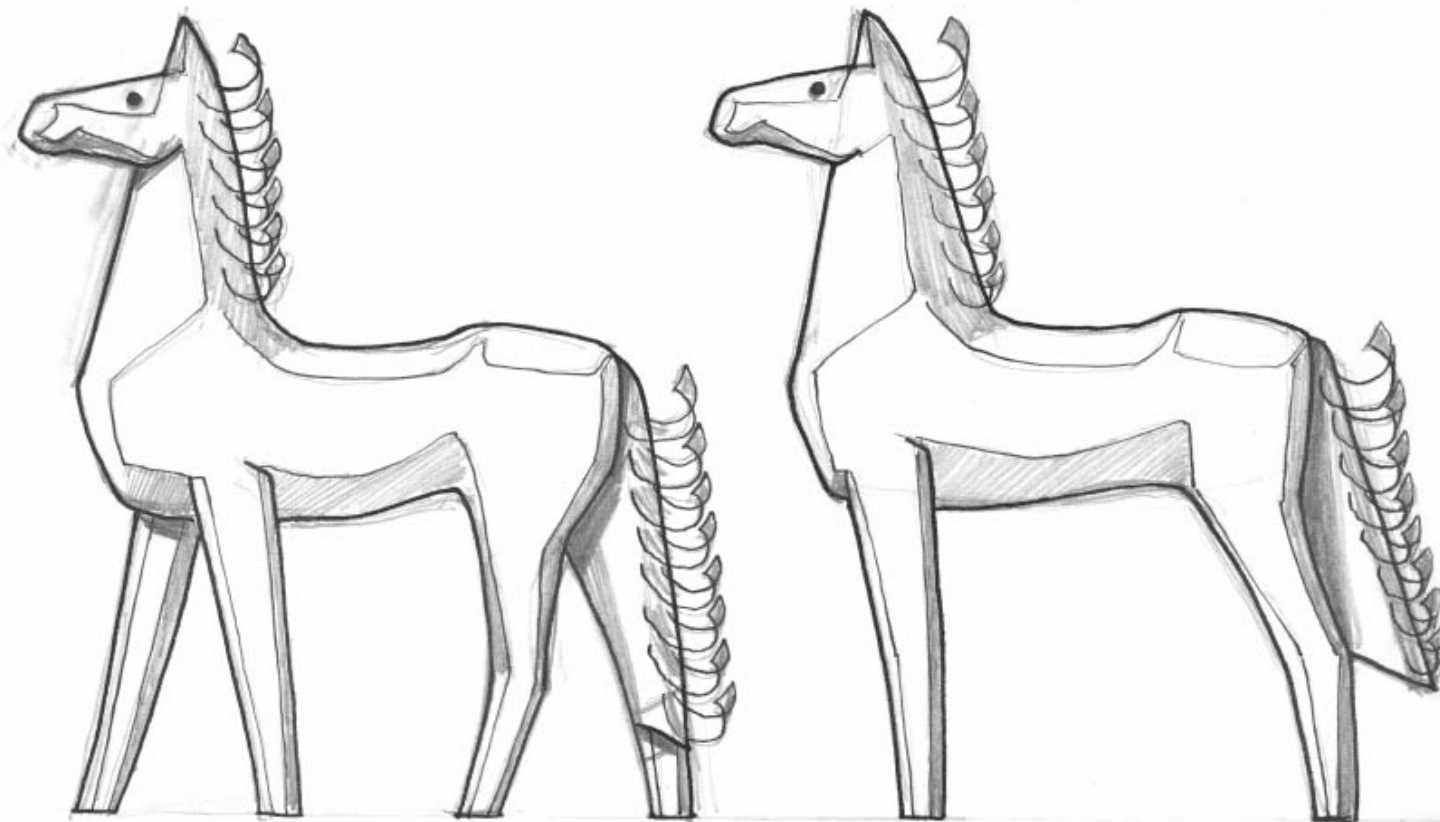
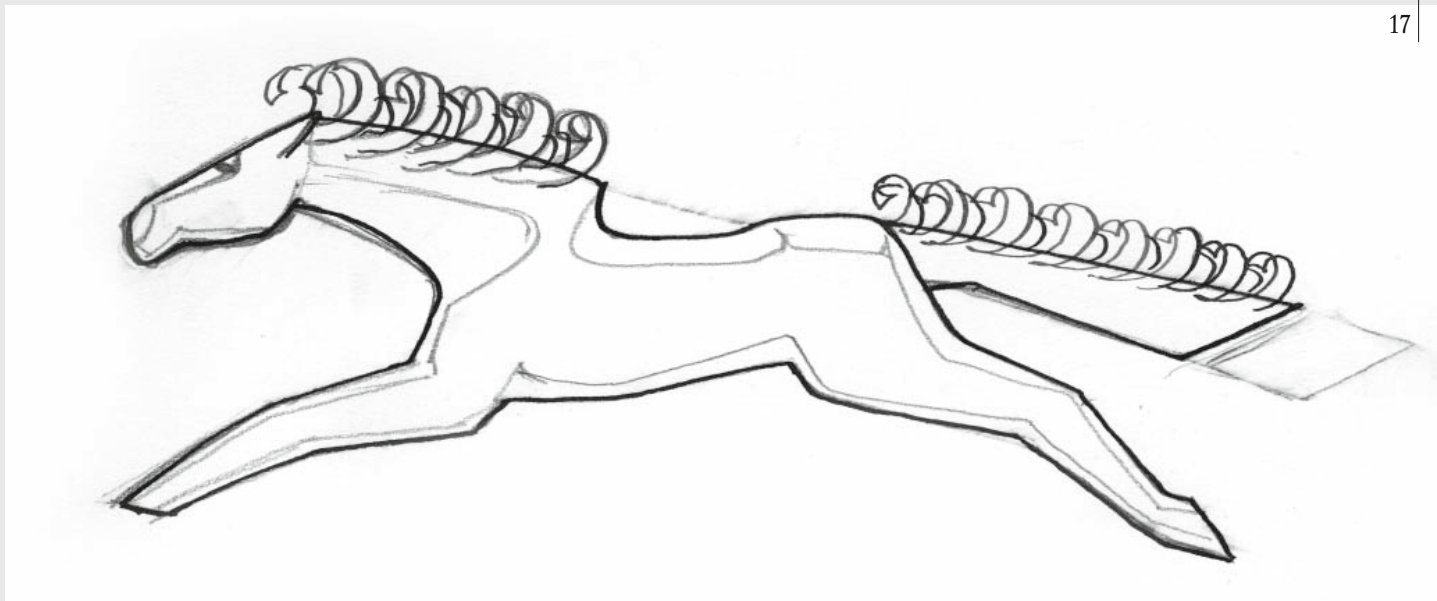
návrh Karla Langra na dřevěnou hračku

Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 1942; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova, později využíváno ve výrobním sortimentu družstva Bezkyd a Lipta v Liptále

Cválající koník

návrh Karla Langra na upomínkový předmět

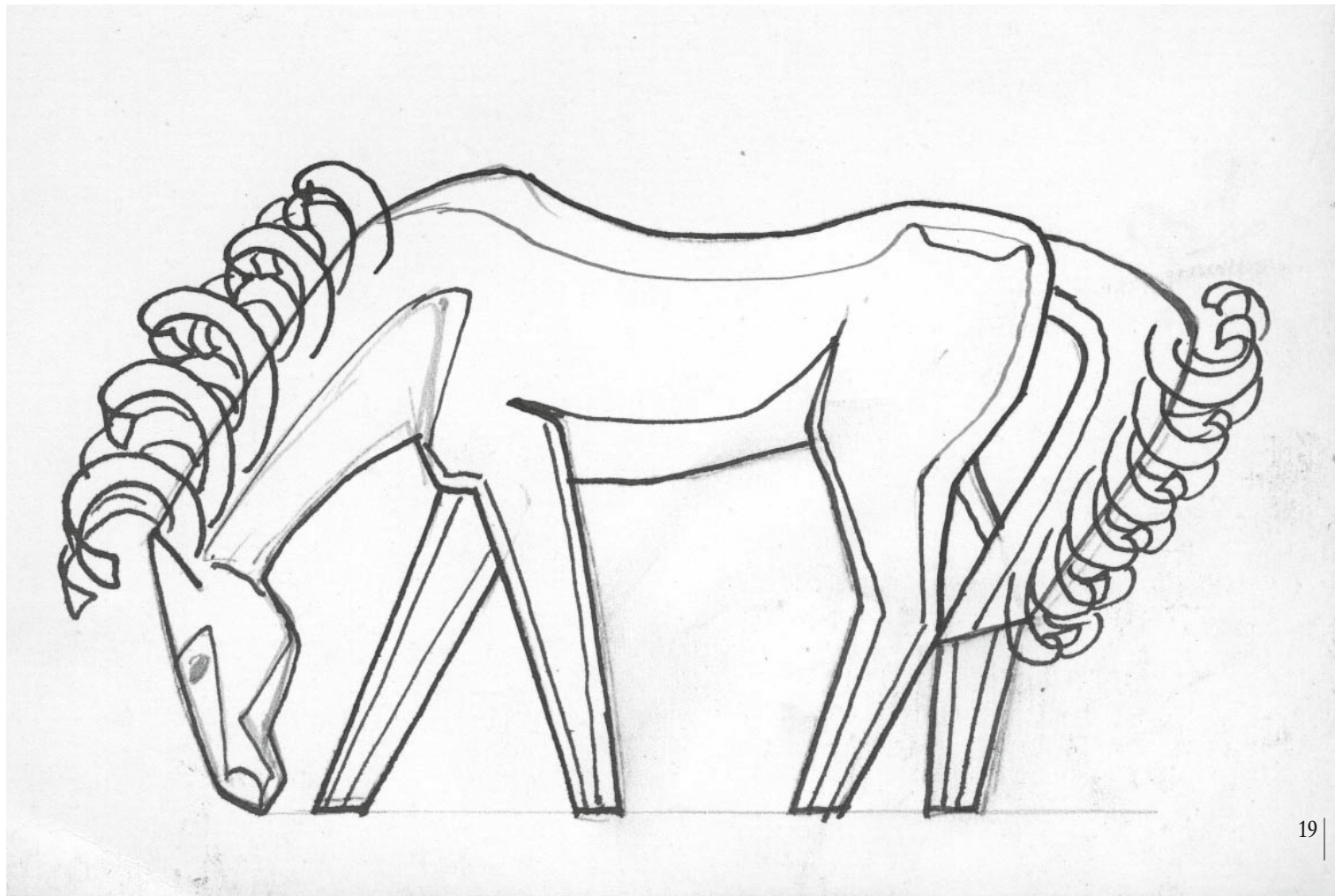
Materiál, technika: lipové dřevo, oči i nozdry vypalované, hřívá i ocas štípané; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 60. léta 20. století; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 83; **poznámka:** vytvořeno pro výrobce ÚLUV J. Michalčáka z Nového Hrozenkova

Stojící koník

návrh Karla Langra na upomínkový předmět

Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované, hřívá i ocas štípané; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 60. léta 20. století; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 82; **poznámka:** vytvořeno pro výrobce ÚLUV J. Michalčáka z Nového Hrozenkova

19 |

Pasoucí se koník

návrh Karla Langra na upomínkový předmět

Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované, hřívá i ocas štípané; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 60. léta 20. století; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 81; **poznámka:** vytvořeno pro výrobce ÚLUV J. Michalčáka z Nového Hrozenkova

20 |

Kohoutek

návrh Karla Langra na upomínkový předmět

Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované, hřívá i ocas štípané; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 60. léta 20. století; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 86; **poznámka:** vytvořeno pro výrobce ÚLUV J. Michalčáka z Nového Hrozenkova

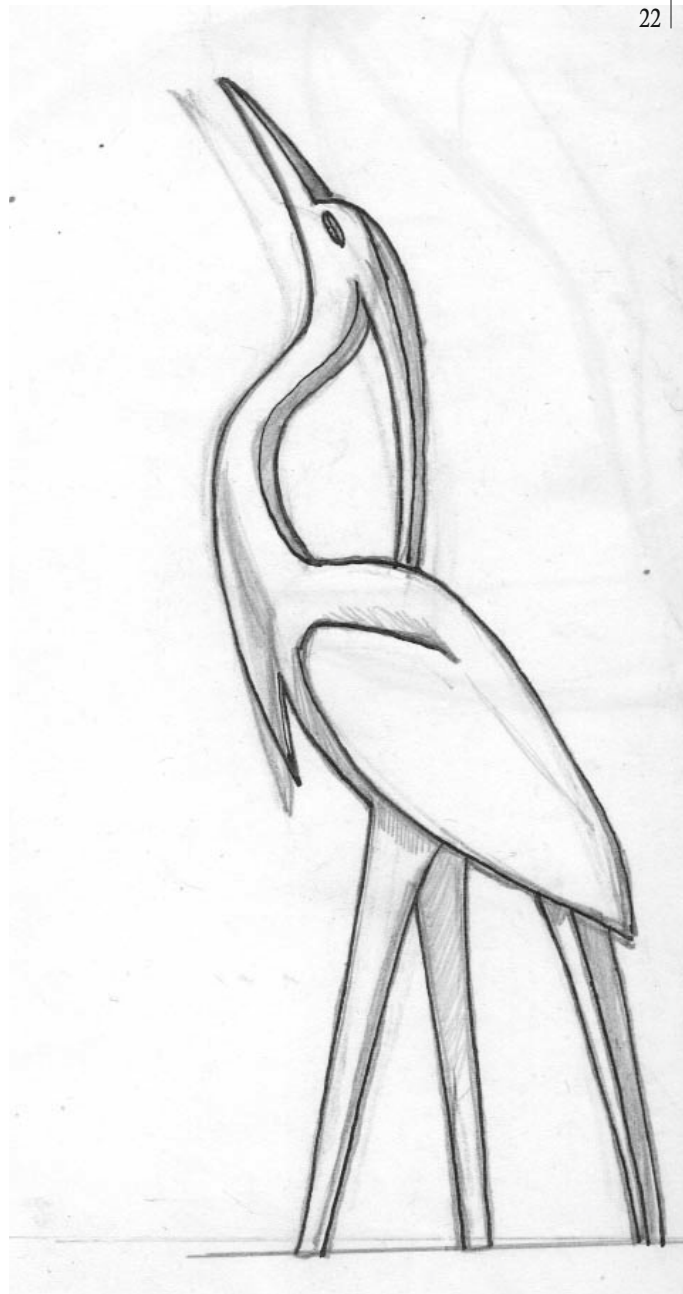

21 |

Veverka

návrh Karla Langra na upomínkový předmět

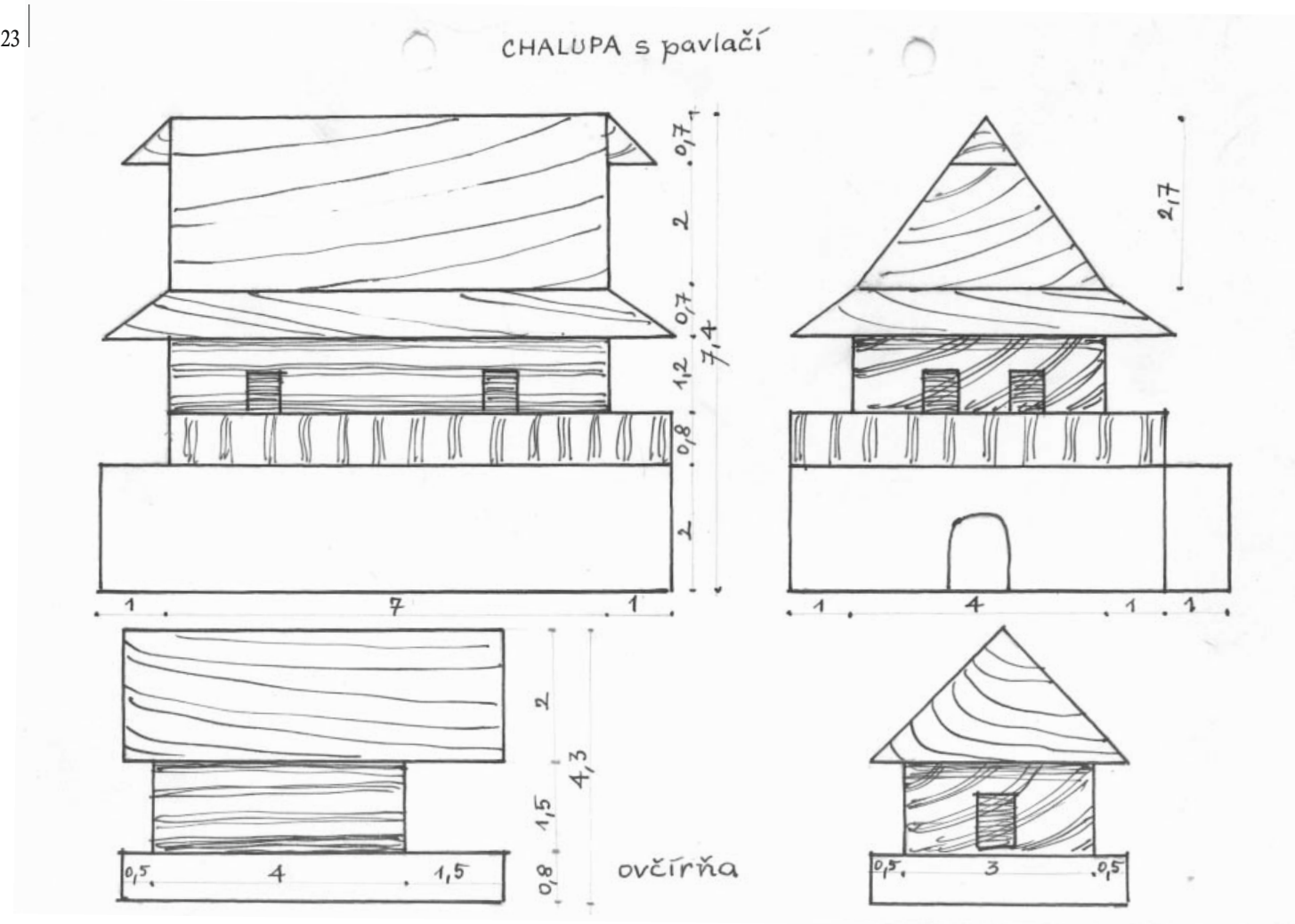
Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované, hřívá i ocas štípané; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 60. léta 20. století; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **odkaz:** kat. sbírek – pol. č. 85; **poznámka:** vytvořeno pro výrobce ÚLUV J. Michalčáka z Nového Hrozenkova

Volavka

návrh Karla Langra na upomínkový předmět

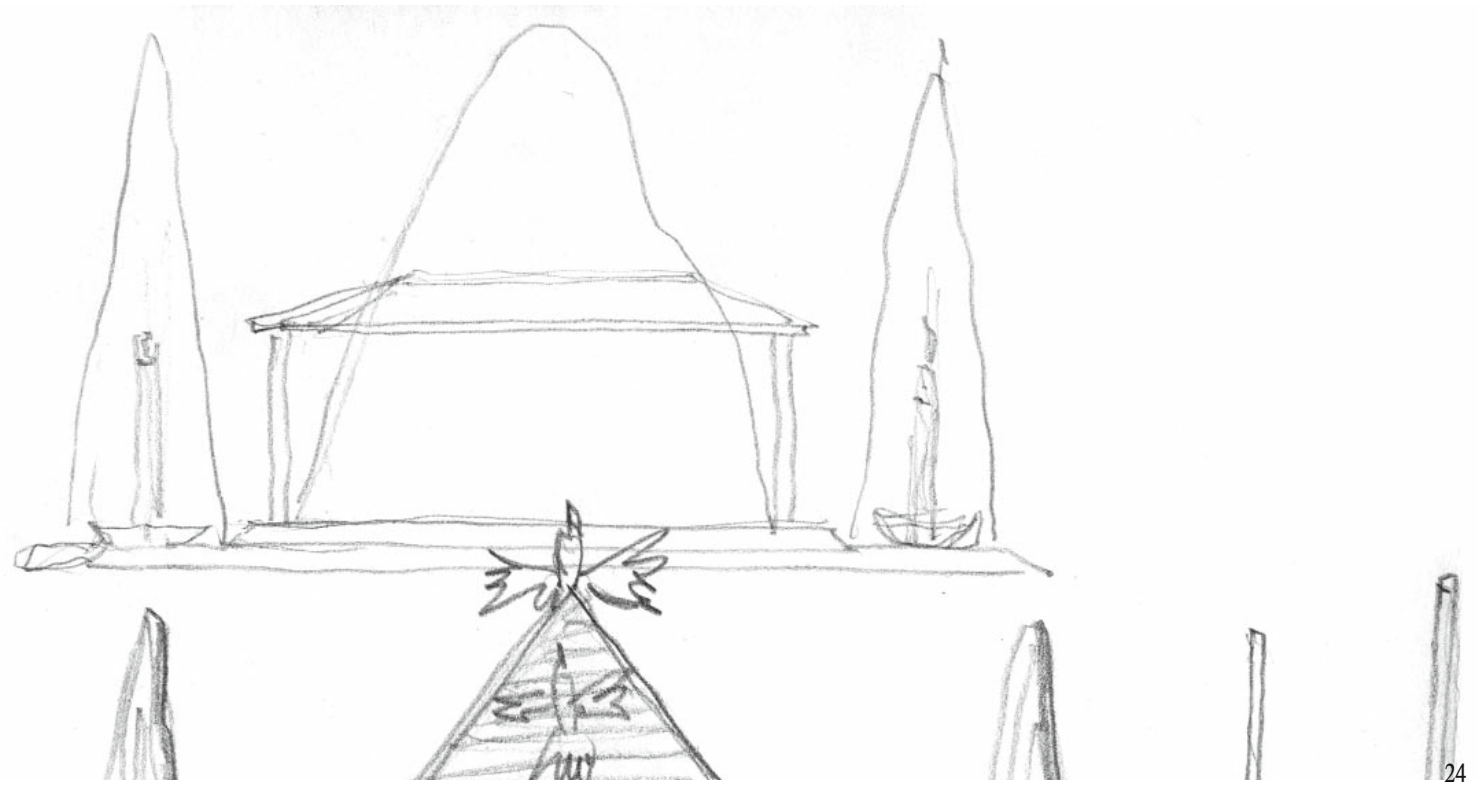
Materiál, technika: dřevo, oči i nozdry vypalované; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** 60. léta 20. století; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro výrobce ÚLUV

Chalupa s pavlačí, ovčírňa

návrh Karla Langra na upomínkový předmět

Materiál, technika: dřevo, vypalování; **lokalita vzniku:** Brno; **datování:** pravděpodobně 40. léta 20. století; **rozměr:** arch A 5; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova a Velkých Karlovic

24

Valašský betlém

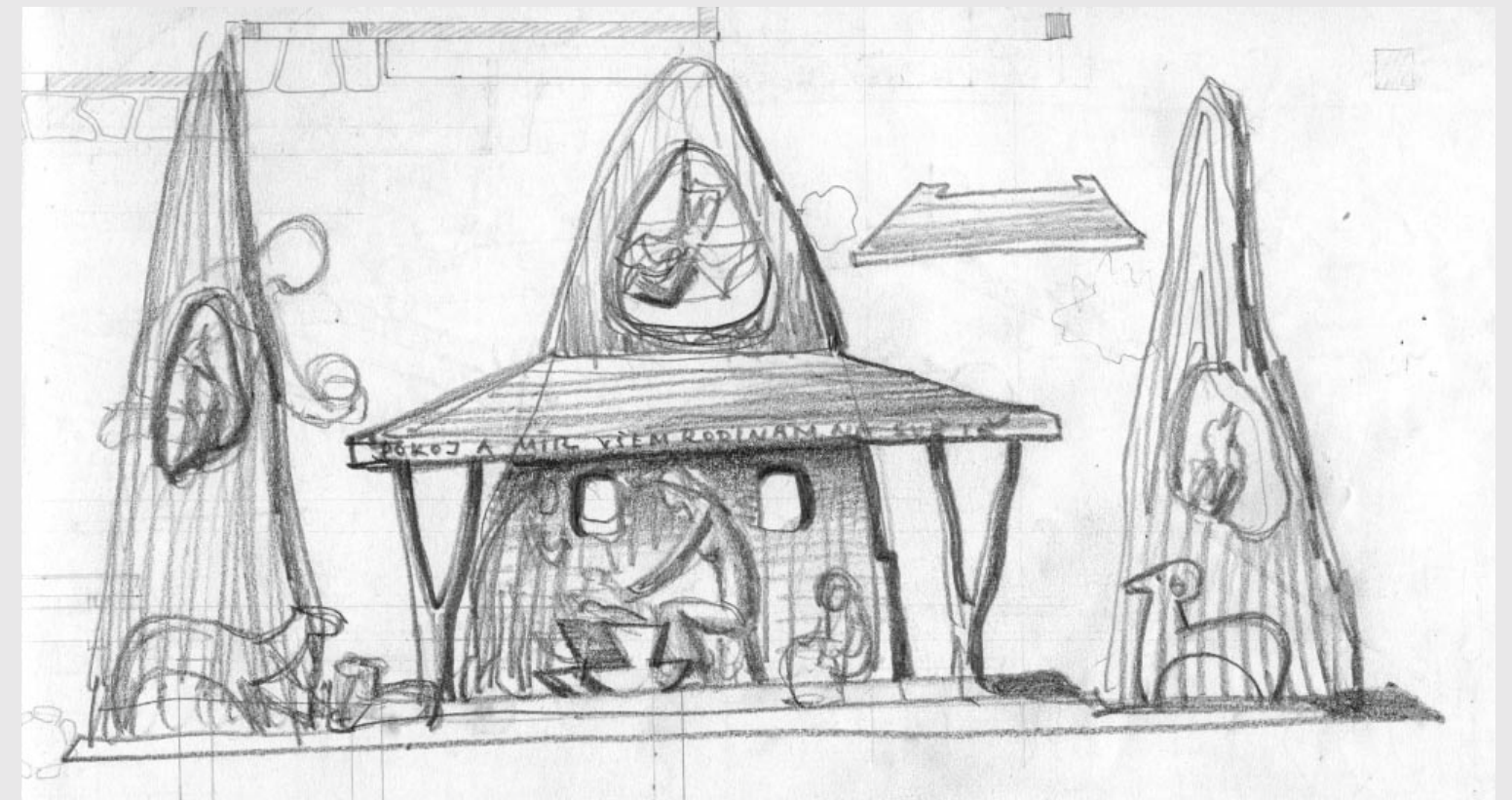
pracovní návrh Karla Langra na betlém

Materiál, technika: jehličnaté dřevo, opalování, drásání a vypalování; **lokality vzniku:** Brno; **datování:** 40. léta 20. století; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova

Valašský betlém

pracovní návrh Karla Langra na betlém

Materiál, technika: jehličnaté dřevo, opalování, drásání a vypalování; **lokality vzniku:** Brno; **datování:** 40. léta 20. století; **rozměr:** arch A 4; **stav:** dobrý; **uložení:** soukromý archiv I. Eclerové, Brno; **poznámka:** vytvořeno pro domácí výrobce z Nového Hrozenkova

25

Muzeum regionu Valašsko – muzeum Vsetín

1

2

Valašský betlém

Rozměry pozadí: v. 63 cm, d. 90 cm, výška figurek do 19 cm

Materiál, technika: stylizované pozadí, strom a keř ze smrkového a modřínového dřeva, soubor 15 figurek – Josef, Marie, Jezulátko v jeslích, osel, vůl, anděl, 2 Valaši, 2 ženy, děvče, ovečka, medvěd a liška ze dřeva jasanového a lipového, přířez figurek opracován pilníkem a ohlazen smirkem, anděl řezbovaný, křídla štípaná, povrch pozadí upraven opálením a drásáním, figurky zdobeny vypalováním; **lokality vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století, **realizátor:** Petr Orság – Kaděra, stav: dobrý, **uložení:** MRV Vsetín, **inv. č.:** 852, **místo a rok akvizice:** Karolinka; **poznámka:** výstavy – Lidová umělecká výroba na Valašsku. (OVM Vsetín, 1966) Dřevo v životě valašského lidu (Vlastivědný ústav Vsetín 1972)

Zbojník

Rozměry: v. 17 cm, d. 7 cm, š. 2,5 cm

Materiál, technika: dřevo lipové, přířez opracován z části nožikem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním a opalováním; **lokality vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1948; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 853; **místo a rok akvizice:** není známo; **poznámka:** výstavy – Valašsko v práci 1949 (muzeum Vsetín)

Tančící Valášek

Rozměry: v. 10,5 cm

Materiál, technika: dřevo lipové, přířez opracován z části nožikem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokality vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1948; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 854; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov 1949; **poznámka:** výstavy – Valašsko v práci 1949 (muzeum Vsetín), Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích (expoziční MRV Vsetín)

3

4

Bača s geletou

Rozměry: v. 16,5 cm, d. 15,5 cm, š. 3 cm

Materiál, technika: dřevo lipové, přítěž opracován z části nožikem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1948; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 855; **místo a rok akvizice:** není známo; **poznámka:** výstavy – Valašsko v práci 1949 (muzeum Vsetín)

Koník

Rozměry: v. 10,5 cm, d. 14 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 1360; **místo a rok akvizice:** není známo; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

5

6

Koník

Rozměry: v. 10,5 cm, d. 18 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 1359; **místo a rok akvizice:** není známo

7 |

Pastýř

Rozměry: v. 16 cm, d. 7,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přířez opracován z části nožikem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 12057; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov

8 |

Běžící koník

Rozměry: v. 10 cm, d. 13 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 3163; **místo a rok akvizice:** Vsetín 1958; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 3

9 |

Běžící liška

Rozměry: v. 5 cm, d. 21 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován zčásti nožikem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 12060; **místo a rok akvizice:** není známo

Husa divoká

Rozměry: v. 7 cm, d. 14 cm, š. 2,5 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován zčásti nožičkem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 12060; **místo a rok akvizice:** není známo; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 2

12

Sedící kočka

Rozměry: v. 8 cm, d. 12 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z jasanového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 12062; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

Běžící pes

Rozměry: v. 6,5 cm, d. 12,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 12061; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 3

Medvídek

Rozměry: v. 6,5 cm, d. 9 cm, š. 2,5 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 12063; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov

13

14

Srnka

Rozměry: v. 10 cm, d. 7 cm, š. 1,5 cm

Materiál, technika: hračka ze švestkového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 12064; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

Srnka

Rozměry: v. 10 cm, d. 6,5 cm, š. 1,5 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 12065; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov; **odkaz:** návrh K. Langra pol. č. 1

15

16

Koník

Rozměry: v. 13 cm, d. 9,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka ze smrkového dřeva, přířez opracován zčásti nožikem, pilníkem a smirkem, povrch upraven opalováním a drásáním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov / Valašská Bystřice; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 13043; **místo a rok akvizice:** není známo

Bača s geletou

Rozměry: v. 16,5 cm, d. 14,5 cm, š. 5,5 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z lipového dřeva, přířez opracován nožikem pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** pravděpodobně Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 13042; **místo a rok akvizice:** není známo; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

17

18

Bača s geletou a valaškou

Rozměry: v. 18 cm, d. 11 cm, š. 5 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z lipového dřeva, přítěž opracován nožičkem pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** pravděpodobně Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 13042; **místo a rok akvizice:** není známo; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

19

Ovečka

Rozměry: v. 8,5 cm, d. 7 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 13047; **místo a rok akvizice:** není známo; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

20

21

Sedící ovečka

Rozměry: v. 5,5 cm, d. 8 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 13048; **místo a rok akvizice:** není známo; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích.

Ovečka

Rozměry: v. 8 cm, d. 10 cm, š. 2,5 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z lipového dřeva, přířez opracován nožičkem, povrch zdoben vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 50. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 3113; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov 1957; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

Valášek s píšťalou

■■■■■ Rozměry: v. 11 cm, d. 9,5 cm, š. 3 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z lipového dřeva, přířez opracován z části nožičkem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 50. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 3112; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov 1957; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích.

22

23

24

Beránek

Rozměry: v. 9,5 cm, d. 9 cm, š. 2,5 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z lipového dřeva, přířez opracován nožikem, povrch zdoben vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 50. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 3114; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov 1957; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

25

Sedící pes

Rozměry: v. 9 cm, d. 10,5 cm, š. 2,5 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z lipového dřeva, přířez opracován nožikem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 50. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 3115; **místo a rok akvizice:** Nový Hrozenkov 1957; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

26

Zvonička dřevěná

Rozměry: v. 25,5 cm, d. 9,5 cm, š. 9,5 cm

Materiál, technika: pokladnička z lipového dřeva, povrch zdoben opalováním a vypalováním, vydrásáno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 50. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 1010; **místo a rok akvizice:** není známo; **poznámka:** expozice MRV Vsetín – Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích

Krocán

Rozměry: v. 12 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět ze smrkového dřeva, povrch figurky opracován nožikem, ozdobný ocas rozhrnutý do vějíře je štípaný; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín; **inv. č.:** 1008; **místo a rok akvizice:** není známo; **poznámka:** výstava – Valašsko v práci 1949 (muzeum Vsetín)

27

Muzeum regionu Valašsko – muzeum Valašské Meziříčí

28

Fojtství

■■■■■ Rozměry: v. 13 cm, podložka 13 x 7,7 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z odpadového materiálu stavebnicového typu, ze 6 dílů spojených čepy, dřevo dubové, smrkové a lipové, strojně opracováno, povrch zdoben opalováním; **lokalita vzniku:** Velké Karlovice; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** Josef Kalus ml.; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1206/1–3; **místo a rok akvizice:** není známo

Komora

Rozměry: v. 9 cm, d. 8 cm, š. 6,5 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z odpadového materiálu stavebnicového typu, ze 4 dílů spojených čepy, dřevo dubové, smrkové, lipové, strojně opracováno, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Velké Karlovice; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** Josef Kalus ml. **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1207/1–3; **místo a rok akvizice:** není známo

29

30 |

Ovčín

Rozměry: v. 6,5 cm, podložka 8 x 5 cm

Materiál, technika: upomínkový předmět z odpadového materiálu stavebnicového typu, ze 3 dílů spojených čepy, dřevo dubové, smrkové, jasanové, strojně opracováno, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Velké Karlovice; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** Josef Kalus ml.; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1208/1–3; **místo a rok akvizice:** není známo

Žena

Rozměry: v. 15 cm, š. 4 cm

Materiál, technika: plastika soustružená z jednoho kusu modřínového dřeva, povrch upraven opalováním a drásáním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1209, **místo a rok akvizice:** není známo

31 |

32 |

Žena s dítětem

Rozměry: v. 15 cm

Materiál, technika: plastika soustružená ze dvou kusů smrkového dřeva, povrch upraven opalováním a drásáním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942 – 1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1210; **místo a rok akvizice:** není známo

33

Koník

Rozměry: v. 13 cm, d. 9,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka ze smrkového dřeva, přířez opracován zčásti nožkem, pilníkem a smirkem, povrch upraven opalováním a drásáním; **lokality vzniku:** Nový Hrozenkov / Valašská Bystřice; **datování:** 1942 – 1945; **realizátor:** neznámý, **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1211 / 1 – 4; **místo a rok akvizice:** Valašské Meziříčí

Kravka

Rozměry: v. 8 cm, d. 12 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka ze smrkového dřeva, přířez opracován zčásti nožkem, pilníkem a smirkem, povrch upraven opalováním a drásáním; **lokality vzniku:** Nový Hrozenkov / Valašská Bystřice; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** 1, 2 dobrý, 3, 4 odpadlé rohy; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1212 / 1 – 4; **místo a rok akvizice:** Valašské Meziříčí; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 10

34

Koza

Rozměry: v. 11 cm, d. 9 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka ze smrkového dřeva, přířez opracován zčásti nožikem, pilníkem a smirkem, povrch upraven opalováním a drásáním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov / Valašská Bystřice; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** 1, 2 dobrý, 3, 4 odpadlé rohy; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1213 / 1–4; **místo a rok akvizice:** Valašské Meziříčí, odkaz: návrh K. Langra – pol. č. 9

Jelen

Rozměry: v. 12,5 cm, d. 10 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka ze smrkového dřeva, přířez opracován zčásti nožikem, pilníkem a smirkem, povrch upraven opalováním a drásáním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov / Valašská Bystřice; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** poškozeno – chybí parohy z neloupaných větviček; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1214 / 1–4; **místo a rok akvizice:** Valašské Meziříčí; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 14

Ovečka

Rozměry: v. 6 cm, d. 10 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z jednoho kusu topolového dřeva (1–9) č. 10 z bukového dřeva, přířez opracován nahrubo rašplí, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1217/1–10; **místo a rok akvizice:** není známo; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

Ovečka

Rozměry: v. 5,8 cm, d. 10,5 cm, š. 1,7 cm

Materiál, technika: hračka z jednoho kusu lipového dřeva, přířez opracován rašplí, pilníkem a smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1218/1–5; **místo a rok akvizice:** není známo; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

39

Ovečka

Rozměry: v. 7,5 cm, d. 9 cm, š 1,8 cm

Materiál, technika: hračka z jednoho kusu lipového dřeva, přířez opracován rašplí, pilníkem a smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1219/1, 2; **místo a rok akvizice:** není známo; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

Sedící ovečka

Rozměry: v. 5,7 cm, d. 8 cm, š. 1,8 cm

Materiál, technika: hračka z jednoho kusu lipového dřeva, přířez opracován rašplí a ohlazeno smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1220 / 1, 2; **místo a rok akvizice:** není známo

40

41

Ovečka

Rozměry: v. 8,5 cm, d. 8 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z jednoho kusu jasanového dřeva, přířez opracován rašplí a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** část zadní nohy uštipnutá; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1221; **místo a rok akvizice:** není známo; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

42

Anděl

■ ■ ■ ■ ■ Rozměry: v. 19,5 cm, š. 4 cm

Materiál, technika: figurka z betléma, dřevo smrkové, přítěz nahrubo opracován nožkem, křídla štípaná z jednotlivých dílků, bez povrchové úpravy; **lokality vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** Petr Orság – Kaděra; **stav:** poškozena štípaná křídla, **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1204; **místo a rok akvizice:** není známo

Panna Maria

Rozměry: v. 11 cm, d. 8,5 cm, š. 1,8 cm

Materiál, technika: figurka z betléma, dřevo jasanové, přítěz opracován rašplí a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokality vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý, chybí sedačka; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1222 / 1, 2; **místo a rok akvizice:** není známo

43

44

Klečící Valach

Rozměry: v. 12,5 cm, d. 7,5 cm, š. 1,7 cm

Materiál, technika: figurka z betléma, dřevo jasanové, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 1225; **místo a rok akvizice:** není známo

Pastýř

Rozměry: v. 15,3 cm, d. 7,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován zčásti nožkem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** pravděpodobně Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 2996; **místo a rok akvizice:** Valašské Meziříčí 1990

45

46

Srnka

Rozměry: v. 9,5 cm, d. 15 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942–1945; **realizátor:** pravděpodobně Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 2997; **místo a rok akvizice:** Valašské Meziříčí 1990; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 1

Koník ve skoku

Rozměry: v. 9,5 cm, d. 15 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942 – 1945; **realizátor:** pravděpodobně Josef Michalčák; **stav:** mírně poškozeno, chybí kousek ucha; **uložení:** MRV Vsetín, pobočka Valašské Meziříčí; **inv. č.:** N 2997; **místo a rok akvizice:** Valašské Meziříčí 1990

47

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

48

49

Koník

Rozměry: v. 9,8 cm, d. 13 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/3; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

Běžící koník

Rozměry: v. 8 cm, d. 17,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1944; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/1; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

Koník

Rozměry: v. 11 cm, d. 18 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/2; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

50

51

Cválající koník

Rozměry: v. 8 cm, d. 17,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1944; **realizátor:** neznámý; **stav:** mírně poškozen povrch; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/4; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

52

Cválající koník

Rozměry: v. 10,3 cm, d. 12,7 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1944; **realizátor:** neznámý; **stav:** mírně poškozen povrch; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/5; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

53

Kozel

Rozměry: v. 11cm, d. 8,6 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1944; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/6; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 2; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

54

Kozel

Rozměry: v. 11,4 cm, d. 9 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/7; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 2; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

55 |

Srňka

Rozměry: v. 10,5 cm, d. 7 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1945; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/8; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 1; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM Ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

Jelen

Rozměry: v. 12 cm, d. 11,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/9; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 1; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM Ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

56 |

57 |

Jelen

Rozměry: v. 12 cm, d. 11 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1942; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně; **inv. č.:** E17979/10; **místo a rok akvizice:** Praha 2006; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 1; **poznámka:** z pozůstalosti malířky Marie Fischerové – Kvěchové, výstavy – Ilustrovala jsem Broučky i Babičku (MJM Ve Zlíně, Muzeum Prostějovska v Kroměříži)

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

58

Koník

Rozměry: v. 11,7 cm, d. 11,2 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přírez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. Radh. ; **inv. č.:** 60719; **místo a rok akvizice:** Jablůnka 2002; **poznámka:** dar. PhDr. J. Zastávkové, pracovnice VMP

Běžící koník

■■■■■ Rozměry: v. 11 cm, d. 17,5 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přírez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **Stav:** ulomená zadní noha; **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. Radh. ; **inv. č.:** 60720; **místo a rok akvizice:** Jablůnka 2002; **poznámka:** dar. PhDr. J. Zastávkové, pracovnice VMP

Jelen

Rozměry: v. 11,5 cm, d. 9 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z topolového dřeva, přírez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. Radh.; **inv. č.:** 60721; **místo a rok akvizice:** Jablůnka, 2002; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 1 ; **poznámka:** dar. PhDr. J. Zastávkové, pracovnice VMP

59

60

61 |

Beran

Rozměry: v. 9 cm, d. 8,5 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z topolového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radh.; **inv. č.:** 61631; **místo a rok akvizice:** Jablůnka 2002; **poznámka:** dar PhDr. J. Zastávkové, pracovnice VMP

62 |

Husa divoká

Rozměry: v. 7,8 cm, d. 14,5 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. Radh.; **inv. č.:** 61632; **místo a rok akvizice:** Jablůnka 2002; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 2; **poznámka:** dar PhDr. J. Zastávkové, pracovnice VMP

63 |

Kočka

Rozměry: v. 9,2 cm, d. 9 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. Radh.; **inv. č.:** 61633; **místo a rok akvizice:** Jablůnka 2002; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 8; **poznámka:** dar PhDr. J. Zastávkové, pracovnice VMP

64

Kachna

Rozměry: v. 7,5cm, d. 4,6 cm, š. 1,8 cm

Materiál, technika: hračka z javorového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. Radh.; **inv. č.:** 61634; **místo a rok akvizice:** Jablůnka 2002; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4; **poznámka:** dar PhDr. J. Zastávkové, pracovnice VMP

Pasáček

Rozměry: v. 6,2 cm, d. 14,5 cm, š. 3,4 cm

Materiál, technika: řezbovaná plastika z lipového dřeva, přířez opracován řezbářským nožikem, povrch upraven vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 60. léta 20. století; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. Radh. ; **inv. č.:** 62547; **místo a rok akvizice:** Rožnov pod R.; **poznámka:** dar M. Brandstetrová, pracovnice VMP

65

66 |

Husa

■■■■■ Rozměry: v. 7 cm, d. 11 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98735; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 2

68 |

67 |

Sedící ovečka

Rozměry: v. 6 cm, d. 10 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98733; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 5

Ovečka

Rozměry: v. 5 cm, d. 7,5 cm, š. 2,2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 40. léta 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98734; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

69 |

Srňka

Rozměry: v. 6 cm, d. 10 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98736; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 1

Koník

Rozměry: v. 10 cm, d. 7 cm, š. 1,7 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98738; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979;

71 |

70 |

Kozel

Rozměry: v. 10 cm, d. 9 cm, š. 1,8 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98737; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 2

72 |

Jelen

Rozměry: v. 12 cm, d. 9 cm, š. 1,8 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98739; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 1

Ovečka

Rozměry: v. 6 cm, d. 10 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98740; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

73 |

74 |

Veverka

Rozměry: v. 9 cm, d. 15 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z bukového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98741; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979

75 |

Beran

Rozměry: v. 9 cm, d. 8,5 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98742; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979

76 |

Pes

Rozměry: v. 7 cm, d. 12 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98742; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 3

77 |

Kachna

Rozměry: v. 8 cm, d. 5 cm, š. 1,9 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přířez opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdoben opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98743; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

Ovečka

Rozměry: v. 8 cm, d. 10 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdočen vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98745; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

78

79

Ovečka

Rozměry: v. 8 cm, d. 10 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přítěž opracován pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdočen vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **stav:** dobrý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98746; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami 1979; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 4

80

Pastýř

Rozměry: v. 10 cm, d. 9 cm, š. 2 cm

Materiál, technika: hračka z lipového dřeva, přítěž opracován z části nožkem, pilníkem a ohlazen smirkem, povrch zdočen opalováním a vypalováním; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** počátek 50. let 20. století; **realizátor:** neznámý; **uložení:** Národní muzeum Praha, národopisné sbírky; **inv. č.:** 98747; **místo a rok akvizice:** Staré Podlesí u Příbrami, 1979

81

82

Pasoucí se koník

Rozměry: v. 8,5 cm, d. 16 cm, š. 2,6 cm

Materiál, technika: lipové dřevo, přířez opracován nožikem, hřívá i ocas stočený z loubků, povrch zdoben vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1962; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** poškozena štípaná hřívá a ocas; **uložení:** EÚ MZM; **inv. č.:** LUV 1305; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 19; **poznámka:** Výstavy – Lid v pěti generacích (národopisná expozice EÚ MZM Brno v letech 1961–1999)

Stojící koník

Rozměry: v. 16,5 cm, d. 13 cm, š. 2,6 cm

Materiál, technika: lipové dřevo, přířez opracován nožikem, hřívá i ocas stočený z loubků, povrch zdoben vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1962; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** mírně poškozena štípaná hřívá a ocas; **uložení:** EÚ MZM; **inv. č.:** LUV 1303; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 18; **poznámka:** výstavy – Lid v pěti generacích (národopisná expozice EÚ MZM Brno v letech 1961–1999)

83

Cválající koník

Rozměry: v. 8,5 cm, d. 21 cm, š. 2,6 cm

Materiál, technika: lipové dřevo, přířez opracován nožikem, hřívá i ocas stočený z loubků, povrch zdočen vypalováním, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1962; **realizátor:** Josef Michalčák; **Stav:** mírně poškozena štípaná hřívá a ocas; **uložení:** EÚ MZM; **inv. č.:** LUV 1306; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 17; **poznámka:** výstavy – Lid v pěti generacích (národopisná expozice EÚ MZM Brno v letech 1961–1999)

Běžící liška

Rozměry: v. 6 cm, d. 18,5 cm, š. 2,5 cm

Materiál, technika: lipové dřevo, přířez opracován nožikem, ocas stočený z loubků, oči a nozdry vypálené, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1962; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** dobrý; **uložení:** EÚ MZM; **inv. č.:** LUV 1307; **návrh:** K. Langra; **poznámka:** Výstavy – Lid v pěti generacích (národopisná expozice EÚ MZM Brno v letech 1961–1999)

84

85

Veverka

Rozměry: v. 9,5 cm, d. 11,2 cm, š. 2,2 cm

Materiál, technika: lipové dřevo, přířez opracován nožikem, ocas stočený z loubků, oči a nozdry vypálené, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1962; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** mírně poškozen ocas z loubků; **uložení:** EÚ MZM; **inv. č.:** LUV 1308; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 20; **poznámka:** výstavy: Lid v pěti generacích (národopisná expozice EÚ MZM Brno v letech 1961–1999)

Kohoutek

Rozměry: v. 10,5 cm, d. 13 cm, š. 2,5 cm

Materiál, technika: lipové dřevo, přířez opracován nožikem, hřebínek i ocas stočený z nařiznutých loubků, oči a zobáček vypálené, nalakováno; **lokalita vzniku:** Nový Hrozenkov; **datování:** 1962; **realizátor:** Josef Michalčák; **stav:** mírně poškozen hřebínek; **uložení:** EÚ MZM; **inv. č.:** LUV 1309; **odkaz:** návrh K. Langra – pol. č. 21; **poznámka:** Výstavy: Lid v pěti generacích (národopisná expozice EÚ MZM Brno v letech 1961–1999)

86

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Moravský zemský archiv Brno, fond G 113 – Zemská rada živnostenská, karton 613, 616, 670, 709.

Státní okresní archiv Vsetín, Archiv obce Nový Hrozenkov, inv. č. 34 – Kronika obce z let 1933–1944, 1945–1958.

Státní okresní archiv Vsetín, inv. č. 91 – Živnostenská registra 1896–1926.

Moravské zemské muzeum Brno – Archiv EÚ – dotazník z r. 1940 – domácká a drobná řemeslná výroba na Moravě podle okresních úřadů.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – Archiv ÚLUV – hrubé průzkumy stavu řemesel a podomácké výroby v okrese Vsetín, inv. č. XII/11.

Etnografický archiv Muzea regionu Valašsko – korespondence Karla Langra s Evou Urbachovou – nezpracováno.

Literatura:

Almanach k 75. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1925–2000. Rožnov pod Radhoštěm 2000.

Barabášová, R.: Výroba hraček ve Valašské Bystřici. Bakalářská diplomová práce. Opava 1998.

Boudová, L.: Současná lidová umělecká výroba ve sbírkách Moravského muzea (III. Dřevo). Časopis Moravského muzea, Acta musei Moraviae LXX, 1985, s. 279–292.

Dřevo v životě valašského lidu. Vlastivědný ústav Vsetín 1972.

Edgar, E.: Nové valašské hračky. Květen I, 1945, s. 5.

Herain, K.: Naše lidové hračky. Věci a lidé 5–6, 1953, s. 236–250.

Hercík, E.: Československé lidové hračky. Praha 1951.

Hercík, E.: Jak se vyráběla lidová hračka. Věci a lidé 5–6, 1953, s. 251–273.

Chytil, J.: Lidová umělecká tvorba na Valašsku. Naše Valašsko 9, 1946, s. 60–64.

Jančář, J.: Počátky organizované péče o lidovou rukodělnou výrobu. Umění a řemesla 1985, č. 3, s. 12–16.

Jančář, J.: Lidová rukodělná výroba na Moravě. Strážnice 1988.

Jančář, J.: Tradice a současnost lidové rukodělné práce v České republice. Národopisná revue 9, 1999, s. 123–127.

Jančář, J.: Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. Český lid 91, 2004, s. 205–218.

Janotka, M.: O lidové výrobě a lidovém umění. Umění a řemesla 1958, s. 134–139.

Janotka, M.: Samorosty v tradiční dřevařské výrobě. Český lid 48, 1961, s. 247–255.

Janotka, M.: Příprava a užití štípaného dřeva v tradiční výrobě. Český lid 50, 1963, s. 152–63.

Janotka, M.: Dřevo v tradiční rukodělné výrobě. Umění a řemesla 1963, s. 224–229.

Johnová, H.: Lidové hračky. Umění a řemesla 1965, s. 184–189.

Katalog krajinské výstavy valašského sklářství v Novém Hrozenkově. Nový Hrozenkov 1934.

Kobzář, J.: Lipta. Valašsko 2, 1953, s. 25–29.

Krajinská výstava Valašsko v práci. Vsetín 1949.

Koňářík, L.: Fortelné řemeslo jak má být. Nové Valašsko 10. 8. 1988, s. 3.

Kunz, L.: Vědecká ilustrace a dokumentární tvorba Karla Langra v české etnografii. Český lid 71, 1984, s. 237–238.

Langer, K.: Vánoční tragédie. Naše Valašsko 10, 1947, s. 189.

Langer, K.: Dřevo v domácké a lidové výrobě. Věci a lidé 2, 1949–1950, s. 364–372.

Langer, K.: Nejen se dívat, ale i vidět. Naše Valašsko 13, 1950, s. 37–48.

Langer, K.: Dřevo. Tvar 3, 1950, s. 133–139.

Langer, K.: Dřevo v lidové umělecké výrobě. Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě. Praha 1953, s. 35–49.

Langer, K.: Otázky dalšího rozvoje uměleckých řemesel. Umění a řemesla 1961, s. 44–48.

Langer, K.: Výtvarníci a národopis. Umění a řemesla 1962, s. 232–236.

Langer, K.: Střední výtvarné školy a výchova uměleckých řemeslníků. Umění a řemesla 1964, s. 106–111.

Langer, K.: Brněnská Škola uměleckých řemesel a lidová umělecká výroba. Umění a řemesla 1964. Langer, K.: Josef Ország – Vranecký starší. Valašsko 1966, s. 115–118.

Langer, K.: Člověk mírou všech věcí. Umění a řemesla 1968, s. 211–216.

Langer, K.: Salašnictví v díle národního umělce Antonína Strnadla. Vlastivědné listy 13, 1987, s. 31–34.

Langer, K.: Útržky ze vzpomínek na Nový Hrozenkov. OÚ Nový Hrozenkov 1992.

Lidák, P.: Tradiční řemesla v Novém Hrozenkově. Magisterská diplomová práce. Opava 2008.

Lidová umělecká výroba na Valašsku. Katalog výstavy, Vsetín 1966.

Lidová a umělecká tvorba na Valašsku dříve a nyní. Nové Valašsko 26. 9. 1979, s. 4.

Lidová výroba, její dokumentace a prezentace. In: Sborník příspěvků z odborného semináře. OVM Vsetín 1995.

Magulová, I.: Karel Langer (život a dílo). Magisterská diplomová práce, Brno 2004.

Magulová, I.: K činnosti Zemského ústavu pro zvelebování živností pro zemi Moravu v Brně. Národopisná revue 15, 2005, s. 29–34.

Národopisná výstava československá, Praha 1895.

Orel, J.: Kursy domáckých technik a lidové práce na Moravě. Věci a lidé 2, 1949–1950, s. 394–403.

Orel, J.: Soupis lidové výroby na Valašsku. Naše Valašsko 14, 1951, s. 41–43.

Okres Vsetín, Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. Vlastivěda moravská 68. svazek,

Muzejní a vlastivědná společnost Brno 2002, 964 s.

Pavlišťík, K.: Lidová umělecká výroba na Valašsku. Národopisné aktuality 3, 1966, s. 53–54.

Pavlišťík, K.: Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku. Zlín 2005.

Pelc, F. K.: Valašská vesnice. Obzor národohospodářský 9, 1904, s. 215–224, 261–271, 314–323.

Roček, M.: Tradice výroby zakuřované hračky. Národopisná revue 4, 2006, s. 209–216.

Rous, J.: Výroba dřevěného náčiní na Valašsku. Naše Valašsko 1, 1929–1930, s. 15–21.

Ryšicová, L.: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1960–1990. Bakalářská diplomová práce. Opava 1999.

Ryšicová, L.: Dobudování Valašského muzea v přírodě v letech 1965–2000. Magisterská diplomová práce. Opava 2002.

Sborník výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově. OÚ Nový Hrozenkov 1936, 72 s.

Sborník 50 let měšťanské školy v Novém Hrozenkově a 50 let života Nového Hrozenkova a Karolinky. Nový Hrozenkov 1972. 32 s.

Sborník Nový Hrozenkov od minulosti k dnešku. Nový Hrozenkov 1980.

Sborník Sto let knihovny v Novém Hrozenkově 1882–1982. Nový Hrozenkov 1982.

Sborník k 350. výročí založení obce. OÚ Nový Hrozenkov 1999.

Stibor, M.: Sto let fotografie Nového Hrozenkova. Kapitoly z kulturního dění v obci. OÚ Nový Hrozenkov 1993.

Stibor, M.: Řezbáři na Novém Hrozenkově. OÚ Nový Hrozenkov 1995

Stibor, M.: Karel Langer a Valašsko. Katalog výstavy. OVM Vsetín 1998.

Stiborová, E.: Tři mistři svého řemesla. (J. Tkadleček, K. Valušek a

J. Michalčák) In: K 350. výročí založení obce Nový Hrozenkov. OÚ Nový Hrozenkov 1999, s. 54–59.

Strnadel, B.: Počátky Nového Hrozenkova. Dolina Urgatina 4, 1950, s. 36, 95–96.

Suchý, J. – Černovský, M.: Bydlení a technicko-hygienické vybavení obcí Horního Vsacka. Dolina Urgatina 2, 1948, s. 64–65.

Šedý, F.: Ještě rok 1848 na Vsetínsku. Vzpomínka na hrozenkovskou rebelii. Dolina Urgatina 2, 1948, s. 50–51.

Šedý, F.: Jak se v Novém Hrozenkově stavovalo a žilo. Dolina Urgatina 4, 1950, s. 29–30.

Šuleř, O.: Je to chůze po kotárech. Praha 1989.

Urbachová, E.: Valaško v díle Adolfa Liebschera. Vlastivědné listy Severomoravského kraje 10, 1984, s. 18–21.

Urbachová, E.: Dokumentární kresby A. Strnadla ve vsetínském muzeu. Zpravodaj OVM Vsetín 1990, s. 23–25.

Urbachová, E.: Karel Langer a vsetínské muzeum. Zpravodaj OVM Vsetín 1993, s. 71–73.

Váňa, F.: Radostná budoucnost lidové a umělecké výroby. Valaško 2, 1953, s. 29–33.

Václavek, M.: Moravské Valaško. Lidopisné obrazy díl I. Vsetín 1894.

Václavek, M.: Dějiny města Vsetína a okresu Vsatského. Vsetín 1901.

Václavek, M.: Vsatský okres. Brno 1909.

Vydra, V.: Lidová hračka. Věci a lidé 5–6, 1953, s. 211–235.

Zámečník, A.: Dřevařství na Valašsku. In: Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 1907, s. 48–54.

Rejstřík výtvarných návrhů a sbírkových předmětů dle čísel položek v katalogu

	Výtvarné návrhy	Sbírkové předměty
Anděl		42
Bača .	1	4, 17, 18
Beran	4	24, 61, 75
Husa	2	10
Jelen	1, 14	1, 36, 56, 57, 60, 72
Kachna	4	64
Kočka	2, 8	12, 19, 63
Koník	3, 5, 7, 17, 18, 19	5, 6, 8, 16, 33, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 58, 59, 71, 81, 82, 83
Kohoutek	21	86
Kozel, koza	2, 9	35, 53, 54, 70
Kravka	10	34
Krocán	27	
Liška	6, 11, 12	9, 84
Medvídek	6	13
Modely domečků	23	28, 29, 30
Ovce	4, 5	20, 22, 23, 37, 38, 39, 40, 41, 67, 68, 73
Ovčírna	23	
Panna Maria		43
Plastika muže		32
Plastika ženy		31
Pastýř		7, 45, 65, 80
Pasáček, valášek	3	21, 43
Pes	3	11, 25, 76
Prase divoké	15	
Srnka, srnče	1, 13, 16	14, 15, 47, 55, 69
Valašský betlém	24, 25	1,
Veverka	20	74, 85
Volavka	22	
Zbojník		2
Zvonička		26

Abstract

The introduced publication titled *The Toys from Nový Hrozenkov* is a contribution to the grant project (No. DB06PO1RNK001) of the MK CR named *The Tradition of Craft and Handmade Production in Wallachia and Teschen – Identification, Documentation, Presentation*, solved by experts of the Wallachian Natural Museum in Rožnov pod Radhoštěm in 2007–2011.

The question of the defunct production of toys in Nový Hrozenkov, designed by Karel Langer, was included in this project as a part of the research target, because it had never been handled properly before. This publication, which is also a catalogue of art designs and toys of our museum collections, developed from field research in the village, the study of archival sources, literature and material testimonies as well. The text part provides an acquaintance with the production of the most unique toys at that time, which were made in Nový Hrozenkov during World War II and later, up to the 1950s. The production was unique in that it did not result from local folk tradition, but from the close cooperation of professional artist Karel Langer with local home workers. Langer, the idea leader of the toy design, made the best of the naturally gifted local inhabitants for woodwork, as wood was an available material, finding extensive use in handicraft in Wallachia for ages. In addition, he managed to provide a supplementary source of living to more than one hundred inhabitants, especially among underprivileged and large families.

The toys were made of waste wood and corresponded to the period taste, which was distinguished by its simple form and well-balanced decoration. The perfectly smooth shape, pleasing to the touch, the natural beauty of the wood, accented thanks to proper surface finishing, ensured the sale of the products and their advancement from common toys to objects of art, sold in gift shops and exported abroad, especially to the German Empire.

The Provincial Institute of Craft and Trading Development, based in Brno, established an office in the village and thus provided administrative and financial support to local producers. More than 100 producers were associated to make toys or household utilities. At the end of the war period the entire production conformed to war industry requirements. After 1945 the Bezkyd Association took up the tradition as toy and souvenir production was incorporated in the successor company, Folk Art Production Headquarters. In the process and in connection with the nationalization of the firm the product assortment changed completely and the Association began to produce furniture, which replaced artistic crafts. In this way the collective production of toys lost its primary economic importance. It was replaced by the cooperative production of furniture, which was in greater demand in regard of increasing building construction in the 1960s. What's more, the Association offered jobs to about a hundred people, which was comparable with the initial number of producers of toys and household utilities.

The only material testimony of the toy production in Nový Hrozenkov are drawings designed by Karel Langer and saved in the private archive of his daughter Iveta Eclerova, and toys exhibited in our museum collections to this day. These artefacts are presented in this enclosed catalogue of pictures.

Resümee

Die vorliegende Publikation *Spielzeug aus Nový Hrozenkov* (Neu Traubendorf) ist das Ergebnis des seitens des Kulturministeriums der Tschechischen Republik geförderten Projektes (Nr. DB-06PO1RNK001) mit der Bezeichnung *Traditionen der handwerklichen Produktion in der Walachei und im Teschener Gebiet* (Těšínsko) – Identifikation, Dokumentation, Präsentation, das durch die fachlichen Mitarbeiter des Walachischen Freilichtmuseums in Rožnov pod Radhoštěm in den Jahren 2007–2011 erarbeitet wurde.

Die Problematik der untergegangenen Spielzeugfertigung in Nový Hrozenkov nach den künstlerischen Entwürfen von Karel Langer wurde in dieses Projekt als eine der Teilaufgaben der Forschung einbezogen, da sie bislang am Rande des fachlichen Interesses stand. Die Publikation, die gleichzeitig ein Katalog der künstlerischen Entwürfe und des Spielzeuges aus den Sammlungen unserer Museen ist, entstand im Ergebnis der Erkundungen vor Ort in der Gemeinde, des Studiums der Archivquellen, der Literatur, jedoch auch materieller Zeugnisse. Der Textteil kartografiert die Herstellung seinerzeit einzigartiger Spielsachen, die in Nový Hrozenkov in der Zeit des Zweiten Weltkrieges und anschließend auch in den 50er Jahren des 20. Jahrhunderts angefertigt wurden. Ihre Produktion war einzigartig, indem sie nicht von der hiesigen Volkstradition ausging, sondern das Ergebnis der engen Zusammenarbeit zwischen einem professionellen bildenden Künstler – Karel Langer – und den örtlichen Heimarbeitern war. Karel Langer als ideeller Schöpfer der Entwürfe für das Spielzeug nutzte hierbei die natürliche Begabung der hiesigen Bevölkerung für die Arbeit mit Holz – einem leicht verfügbaren Material, welches in der Walachei bereits in der Vergangenheit eine breite Verwendung in der handwerklichen Produktion fand. Darüber hinaus gelang es ihm auf diese Weise, eine zusätzliche Quelle des Lebensunterhaltes für mehr als einhundert Bewohner zu schaffen, vorwiegend aus sozial schwachen und großen Familien.

Die Spielsachen wurden aus Holzabfall hergestellt und entsprachen dem zeitgenössischen Geschmack, der sich durch die Einfachheit der Form und ein ausgewogenes Dekor auszeichnete. Die vollkommen glatte, angenehm griffige Form, die natürliche Schönheit des Holzes, betont durch eine geeignete Oberflächengestaltung, sicherte den Produkten den Erfolg auf dem Markt und eine Verlagerung von reinen Spielsachen gemeinhin zu künstlerischen Geschenkartikeln, die auch in das Ausland, vor allem in das Deutsche Reich, ausgeführt wurden.

Eine organisatorische und finanzielle Hilfe bot den Herstellern von Hrozenkov die Landesanstalt für die Förderung des Gewerbes mit Sitz in Brünn, welche in der Gemeinde eine sog. Dienststelle errichtete. Diese vereinigte mehr als 100 Hersteller, welche entweder Spielzeug oder Gebrauchsgegenstände für den Haushalt herstellten. Zum Ende der Kriegszeit wurde die gesamte Produktion den Bedürfnissen der Kriegsindustrie untergeordnet. Nach dem Jahre 1945 knüpfte hieran die Genossenschaft Bezkyd an und die Herstellung von Spielsachen und Souvenirs wurde der neu entstandenen Zentrale der volkskünstlerischen Produktion unterstellt. Mit der Zeit und im Zusammenhang mit der Verstaatlichung des Betriebes änderte sich zur Gänze das Sortiment der Produkte, wobei die Genossenschaft zur Herstellung von Möbeln überging, die die künstlerischen Waren vollkommen verdrängte. Die Massenproduktion von Spielzeug verlor somit vollständig ihre primäre wirtschaftliche Bedeutung. Sie wurde durch die genossenschaftliche Produktion von Möbeln ersetzt, nach denen im Hinblick auf den zunehmenden Wohnungsbau in den 60er Jahren des 20. Jahrhunderts die Nachfrage stieg. Dazu bot die Genossenschaft mehr als einhundert Menschen Arbeit, was mit der ursprünglichen Anzahl der Hersteller von Spielzeug und Gebrauchswaren v ergleichbar war.

Einzig greifbares Zeugnis der Spielzeugherstellung in Nový Hrozenkov blieben bis heute die zeichnerischen Entwürfe von Karel Langer im Privatarchiv seiner Tochter Iveta Eclerová und das in den Sammlungen unserer Museen aufbewahrte Spielzeug. Diese Artefakte bietet der beiliegende Bilderkatalog.

Obsah

Úvod	5
Materiály ke studiu zaniklé výroby hraček v Novém Hrozenkově	6
Tradice výroby hraček na Valašsku	10
K počátkům české umělecké hračky – Alena Křížová	11
Nový Hrozenkov	17
Zavedení výroby hraček	19
Organizace výroby hraček	25
Výroba hraček pro Ústředí lidové umělecké výroby	27
Osobnosti spojené s výrobou hrozenkovských hraček	29
Karel Langer	29
Výrobci hraček a jejich pokračovatelé	32
Závěrem	37
Katalog výtvarných návrhů a sbírkových předmětů	39
Sestavení a skladba katalogu	40
Výtvarné návrhy	42
Sbírkové předměty	62
Muzeum Regionu Valašsko – muzeum Vsetín	62
Muzeum regionu Valašsko – muzeum Valašské Meziříčí	78
Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně	92
Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm	98
Národní muzeum v Praze	104
Moravské zemské muzeum v Brně	114
Seznam pramenů a literatury	118
Rejstřík	121
Abstract	122
Resümee	123

Hračky z Nového Hrozenkova

Historie zaniklé výroby

Petr Lidák

Odpovědný redaktor: Ing. Vítězslav Koukal, CSc.

Texty: Petr Lidák, Alena Křížová 2010

Fotografie: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (Vladimír Skýpala), Národní filmový archiv

Kresby zapůjčila: Iveta Eclerová

Grafická úprava a sazba: Helena Skýpalová

Překlad: Skřivánek s.r.o.

Vydalo: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 2010

Vydání první

Náklad: 200 ks

Tisk:

Grafia Nova s.r.o.

ISBN 978-80-87210-30-7

Vydáno za finančního přispění Ministerstva kultury ČR v rámci grantového projektu VaV
Tradice řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku a Těšínsku – identifikace, dokumentace, prezentace
/identifikační kód projektu DB06PO1RNK001/

Děkujeme za zapůjčení sbírkových předmětů:

Národní muzeum v Praze

Moravské zemské muzeum v Brně

Muzeum regionu Valašsko

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ
V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA

